خ

خ «اَلْخَاءُ»: ئەرەب ئېلىپبەسىنىڭ 7-ھەرپى بولۇپ، ئەبجەد ھېسابىدا «600» نى بىلدۈرىدۇ.

خَابَ يَخِيبُ خَيْبَةُ الشَّخْصُ: مەغلۇپ بولدى؛ نىشانغا تەگكۈزەلمىدى؛ قولدىن كەتكۈزۈپ قويدى؛ ئۈمىدسىزلەندى.

«وَاسْتَفْتَحُوْا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ» «قرآن»: پەيغەمبەرلەر ئاللاھتىن مەدەت تىلىدى، ھەر بىر ئۆچىغا چىققان تەرسا، شەپقەتسىز (يەنى ئاللاھقا ئىتائەت قىلىشقا گەدەنكەشلىك قىلىپ ھەقىقەتتىن باش تارتقۇچى) ھالاك بولدى.

خَابَ سَعْيُهُ: تىرىشچانلىقى بىكار كەتتى.

خَابَ أَمَلُهُ: ئۈمىدسىزلەندى.

خَابَرَ يُخَابِرُ مُخَابَرَةً: ئالاقە قىلىشتى، خەۋەرلەشتى.

خَابِطٌ: نىشانسىز ماڭغۇچى.

خَابِطُ لَيْلٍ: تىمىسقىلاپ ماڭغۇچى، قارىغۇلارچە ماڭغۇچى.

خَابِلٌ: شەيتان، ھازازۇل؛ بۇزغۇنچى.

اَلْخَابِلَانِ: كېچە بىلەن كۈندۈز.

خَابِيَةٌ ج خَوَابٍ: كوزا، كومزەك.

خَاتِرٌ: خائىن، زىيانكەشلىك قىلغۇچى، يۈز ئۆرۈگۈچى، مەككار، خىيانەتچى.

خَاتِعٌ: قاچقۇن.

خَاتَلَ يُخَاتِلُ مُخَاتَلَةً: ئالدامچىلىق قىلدى، خىيانەت قىلدى، پەللىدى.

خَاتَمٌ ج خَوَاتِمُ: ئۈزۈك؛ ئاخىرقىسى، تۈگەنچىسى.

«مَاكَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّيْنَ» «قرآن»: مۇھەممەد ئاراڭلاردىكى ئەرلەردىن ھېچبىرىنىڭ ئاتىسى ئەمەس، لېكىن (ئۇ) ئاللاھنىڭ پەيغەمبىرى ۋە پەيغەمبەرلەرنىڭ ئاخىرقىسىدۇر.

خَاتَمُ الزَّوَاجِ: توي ئۈزۈكى.

خَاتَمُ سُلَيْمَانَ: سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۈزۈكى (رىۋايەتلەردە سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ بىر ئۈزۈكى بولۇپ، ئۇنى تاقاپ مىدىرلاتسا جاھاندىكى جىمى نەرسىلەر ھازىر بولىدىغانلىقى، جىنلار ۋە شاماللار ئۇنىڭ خىزمىتى ئۈچۈن تەييار تۇرىدىغانلىقى دېيىلگەن).

خَاتِمٌ ج خَوَاتِمُ: پوچتا ماركىسى، تامغا، مۆھۈر.

خَاتِمَةٌ ج خَوَاتِمُ: ئىشنىڭ ئاخىرى، خۇلاسە، يەكۈن؛ نۇتۇق ۋە لېكسىيىلەرنىڭ خاتىمىسى (ماقالە ئاخىرىدا دېيىلىدىغان سۆز).

خَاتِمَةُ الْخِطَابِ: نۇتۇقنىڭ تۈگەنچىسى، خاتىمىسى.

خَاتِمَةُ الْكِتَابِ: كىتابنىڭ تۈگەنچىسى، خاتىمىسى.

خَاتِمَةُ الْمَطَافِ: ئاخىر.

«اَلْأُمُورُ بِخَوَاتِيمِهَا»: ئىشلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولۇشى، ئۇلارنىڭ ئاخىرىغا باغلىق.

خَاثِرٌ: قېتىپ قالغۇچى، ئۇيۇپ قالغۇچى.

خَاثِرَةٌ: قان ئۇيۇلمىسى.

خَادِرٌ: ئېرىنچەك، ھورۇن.

خَادَعَ يُخَادِعُ مُخَادَعَةً وَ خِدَاعًا: ئالداشقا ئۇرۇندى، ساختىلىق قىلدى، ئالدىدى.

«إِنَّ الْمُنَافِقِيْنَ يُخَادِعُونَ اللّٰهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ» «قرآن»: شۈبھىسىزكى، مۇناپىقلار ئاللاھنى ئالدىماقچى بولۇشىدۇ، ئاللاھ ئۇلارنىڭ ئالدام-

چىلىقىغا يارىشا جازا بېرىدۇ.

خَادِمٌ : خىزمەتچى ، چاكار ، يالالنغۇچى ، خادىم ، يالالنما ، مالاي.

خَادِمِيَّةٌ : خىزمەتچىلىك سالاھىيىتى.

خَادَنَ يُخَادِنُ مُخَادَنَةً : دوست تۇتۇشتى ، سىرداش بولۇشتى.

خَاذَلَ يُخَاذِلُ مُخَاذَلَةً : تاشلىۋەتتى ، ۋاز كەچتى ، ياردەم قولىنى سۇندى.

خَاذَلَتْهُ قُوَاهُ : ھالىدىن كەتتى.

خَارَ يخور خُوَارًا الْبَقَرُ : كالا مۆرىدى.

خَارَ الْغَنَمُ : قوي مەرىدى.

خَارَ يَخُوْرُ خُؤُورًا الرَّجُلُ : ئىرادىسى بوشىشىپ كەتتى.

خَارَتْ عَزِيْمَتُهُ : ئىرادىسى بوشىشىپ كەتتى.

خَارَتْ قُوَاهُ : جىسمانىي جەھەتتىن ئاجىزلاپ كەتتى.

خَارَ يَخِيْرُ خَيْرًا : ياخشى بولدى.

خَارَ الشَّيْءَ عَلَى غَيْرِهِ : باشقىلاردىن ئۈستۈن قىلدى، باشقىلاردىن ئارتۇق قىلدى.

خَارِبٌ ج خُرَّابٌ : بۇزغۇنچى، خاراب قىلغۇچى، ۋەيران قىلغۇچى.

خَارِجٌ : چىققۇچى ؛ تاشقىرىسى ، سىرتى ، خارىجى ، سىرتقى تەرىپى؛ چەت ئەل.

خَارِجُ الْقِسْمَةِ : بۆلۈنمە (ماتېماتىكىدا)

خَارِجَ الْقَانُونِ : قانۇن سىرتىدا.

فِي الْخَارِجِ : سىرتتا ، دۆلەتنىڭ سىرتىدا ، چەتتە ، چەت ئەلدە.

«أَمْضَيْتُ فِي الْخَارِجِ عَشَرَ سَنَوَاتٍ» : مەن چەت ئەلدە ئون يىلنى ئۆتكۈزدۇم.

مِنَ الْخَارِجِ : سىرتتىن ، تاشقىرىدىن ، چەت ئەلدىن.

هَرَعَ إِلَى الْخَارِجِ : چەت ئەلگە قاچتى.

خَارِجًا : سىرتتا.

خَارِجِيٌّ : تاشقىرىقى ، سىرتقى ، سىرتتىن كەلگەن ؛ ئەجنەبىي ، يات ئادەم ، چەت ئەللىك.

تِلْمِيذٌ خَارِجِيٌّ : قاتناپ ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچى.

طَالِبٌ خَارِجِيٌّ : مەكتەپ ياتىقىدا ياتماي ئوقۇيدىغان ئوقۇغۇچى.

اَلسِّلْكُ الْخَارِجِيُّ : دىپلوماتىك دائىرىلەر.

وَزَارَةُ الْخَارِجِيَّةِ : تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى.

وَزِيْرُ الشُّؤُونِ الْخَارِجِيَّةِ : تاشقى ئىشلار مىنىستىرى.

وَزِيْرُ الْخَارِجِيَّةِ : تاشقى ئىشلار ۋەزىرى ، دىپلوماتىيە ۋەزىرى.

«سِيَاسَتُنَا الْخَارِجِيَّةُ تَلْتَزِمُ بِالْحِيَادِ» : بىزنىڭ دىپلوماتىيە سىياسىتىمىز بىتەرەپ تۇرۇش بويىچە بولىدۇ.

عِيَادَةٌ خَارِجِيَّةٌ : تارماق دوختۇرخانا ، تارماق ئامبۇلاتورىيە.

خَارِجِيٌّ ج خَوَارِجُ : خاۋارىج مەزھىپىگە ئەگەشكۈچى ، خاۋارىجلار پىرقىسىگە مەنسۇپ.

خَارَشَ يُخَارِشُ مُخَارَشَةً : تاتىلاپ تاشلىدى ، يارا قىلىۋەتتى.

خَارِطَةٌ ج خَرَائِطُ : خەرىتە ؛ سومكا ؛ تولۇم.

خَارِقٌ : تەشكۈچى ، تېشىپ ئۆتۈپ كەتكۈچى ، يىرتقۇچ ، يىرتىپ ئۆتۈپ كەتكۈچى.

سَيْفٌ خَارِقٌ : ئۆتكۈر قىلىچ.

خَارِقٌ ج خَوَارِقُ : ئادەتتىن تاشقىرى ، ئاجايىپ ۋەقە.

خَارِقُ الْعَادَةِ : ئادەتتىن تاشقىرى.

خَارِقُ الطَّبِيْعَةِ : تەبىئەتتىن تاشقىرى ، ئويلاپ يەتكىلى بولمايدىغان مۆجىزە ، ئاجايىپ ۋەقەلەر.

خَازِقٌ : تىغ ئۇچى ، تىغ.

خَازِنٌ ج خَزَنَةٌ : خەزىنە باشقۇرغۇچى ، ئامبارچى ، كاسسىر ، خەزىنىچى.

خَازِنُ الْجَنَّةِ : جەننەتنىڭ ئىشىك باقارى (رىزۋان)

خَازِنُ النَّارِ : دوزاخنىڭ ئىشىك باقارى (مالىك)

خَازُوقٌ ج خَوَازِيقُ : قاق (يەر چېگىدايدىغان) ؛ قەدىمكى بىر خىل جازا قورالى.

أَخَذَ خَازُوقًا : زىيان تارتتى.

خَاسَ يَخِيسُ خَيْسًا بِالْعَهْدِ : ۋەدىسىنى بۇزدى ، لەۋزىدە تۇرمىدى.

خَاسِئٌ : قوغلاندى ، قوغلانغان.

«يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ» «قرآن» : كۆزۈلۈڭ ئۈمىد ئۈزگەن ۋە تالغان ھالدا قايتىدۇ.

خَاسِرٌ : زىيان تارتقۇچى ، زىيانكەش.

«قَالُوا تِلْكَ إِذًا كَرَّةٌ خَاسِرَةٌ» «قرآن» : ئۇلار ئېيتتى : « ئۇنداق بولىدىغان بولسا بۇ (يەنى ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلىش) زىيانلىق قايتىشتۇر (يەنى بىز ئۆلگەندىن كېيىن تىرىلمەيدىغان بولساق دوزاخ ئەھلى بولىدىغانلىقىمىز ئۈچۈن زىيان تارتقۇچىلارمىز) » .

خَاسِعُ الْقَوْمِ : قەۋمنىڭ ئەڭ تۆۋىنى، ئەڭ ناچىرى.

خَاشِعٌ ج خُشَّعٌ : بويسۇنغۇچى ، باش ئەگكۈچى ، ئېھتىرام بىلدۈرگۈچى ، كەمتەرلىك بىلەن ئېگىلگۈچى ؛ كەمتەر ، ئەدەبلىك ، يۈزى تۆۋەن.

«لَوْ أَنْزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُتَصَدِّعًا مِنْ خَشْيَةِ اللّٰهِ» «قرآن» : ئەگەر بىز بۇ قۇرئاننى بىرەر تاغقا نازىل قىلساق، چوقۇم سەن ئۇنىڭ ئاللاھتىن قورققانلىقتىن باش ئەگكەنلىكىنى، يېرىلىپ كەتكەنلىكىنى كۆرەتتىڭ.

خَاشِعًا خَاضِعًا : تۆۋەنچىلىك بىلەن ، كەمتەرلىك بىلەن ، بويسۇنۇپ.

خَاشَنَ يُخَاشِنُ مُخَاشَنَةً : ئەدەپسىزلىك قىلىشتى ، قوپاللىق قىلىشتى.

خَاشٍ : قورققۇچى ، ئەنسىرىگۈچى.

خَاصَرَ يُخَاصِرُ مُخَاصَرَةً : قولتۇقلىشىپ ماڭدى.

خَاصَرَ الْمَرْأَةَ فِي الرَّقْصِ : تانسىدا ئايالنىڭ بېقىنىنى تۇتتى ، بېقىنىنى تۇتۇپ تانسا ئوينىدى.

خَاصِرَةٌ : يان ، يان تەرەپ ، بېقىن.

خَاصٌّ : تۇرى ، خىلى ، نەۋئى ، جىنسىي؛ خۇسۇسى ، مەخسۇس ، شەخسىي ، ئالاھىدە ، خاس.

«لَيْسَ عِنْدِي طَعَامٌ خَاصٌّ أُقَدِّمُهُ لَكُمْ فَلْنَأْكُلْ مَعًا طَعَامًا بَسِيطًا» : سىلەرنى كۈتىدىغان ئالاھىدە تاماقىم يوق ، بىرلىكتە بىر ئاز ئاددى غىزالىنايلى.

طَبِيبٌ خَاصٌّ : ئالاھىدە دوختۇر، شەخسىي دوختۇر، مەخسۇس دوختۇر.

مِنْ مَالِهِ الْخَاصِّ : شەخسىي مال ـ مۈلكىدىن.

«تَبَرَّعَ مِنْ مَالِهِ الْخَاصِّ لِبِنَاءِ مُسْتَشْفَى» : ئۇ ئۆزىنىڭ شەخسىي پۇلىدىن دوختۇرخانا قۇرۇلۇشىغا ئىئانە قىلدى.

مَبْعُوثٌ خَاصٌّ : ئالاھىدە ۋەكىل.

خَاصَّةٌ : ئالاھىدە ، ئۆزگىچە ، مەخسۇس ، خۇسۇسەن ، بولۇپمۇ.

«وَقِّرِ الْكَبِيرَ وَ خَاصَّةً وَالِدَيْكَ» : سەن چوڭنى ھۆرمەتلە، بولۇپمۇ ئاتا ـ ئاناڭنى.

خَاصَّةٌ ج خَوَاصُّ : خاسلىق ، ئالاھىدىلىك ، ئالاھىدە بەلگە ، خاس سۈپەت ، ئۆزگىچىلىك ؛ جەۋھەر، خۇسۇسىيەت.

«اَلصُّفُوفُ الْأُولَى مِنَ الْمَسْرَحِ مَحْجُوزَةٌ لِخَاصَّةِ الْقَوْمِ» : تىياتىرخانىدىكى ئالدىنقى ئورۇنلار ئابرۇيلۇق كىشىلەر ئۈچۈن ئېلىپ قويۇلغان.

«مِنْ خَوَاصِّ السُّكَّرِ الذَّوَبَانُ فِي الْمَاءِ» : شېكەرنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرى سۇدا ئېرىشتۇر.

مَدْرَسَةٌ خَاصَّةٌ : شەخسىي مەكتەپ.

مِلْكِيَّةٌ خَاصَّةٌ : شەخسىي مۈلۈكچىلىك.

سَيَّارَةٌ خَاصَّةٌ : شەخسىي ماشىنا ، مەخسۇس ماشىنا.

خَاصَّةُ الرَّجُلِ : كىشىنىڭ يېقىنى.

خَاصَّةُ الْقَوْمِ : ياخشىسى ، چوڭى.

اَلْحَيَاةُ الْخَاصَّةُ : شەخسىي تۇرمۇش ، خۇسۇسىي تۇرمۇش.

هَذَا لَكَ بِخَاصَّةٍ : بۇ مەخسۇس ساڭا تەۋە.

ظُرُوفٌ خَاصَّةٌ : ئالاھىدە ئەھۋال.

اَلْخَاصَّةُ : خاس.

خَاصِّيَّةٌ ج خَاصِّيَّاتٌ وَخَصَائِصُ : ئالاھىدە بەلگە ، خۇسۇسىيەت.

«خَاصِّيَّةُ التَّفْكِيرِ وَالنُّطْقِ وَقْفٌ عَلَى الْإِنْسَانِ» : پىكىر قىلىش ۋە سۆزلەش ئالاھىدىلىكى ئىنسان ئۈچۈن خاس قىلىنغان.

خَاصَمَ يُخَاصِمُ خِصَامًا وَ مُخَاصَمَةً : مۇنازىرىلەشتى ، دەتالاش قىلىشتى.

خَاضَ يَخُوضُ خَوْضًا الشَّخْصُ الْمَاءَ: سۇغا كىردى، سۇنى كەچتى.

خَاضَ الْمَنَايَا: خەتەرگە ئۆزىنى ئاتتى.

خَاضَ فِي الْوَحَلِ: پاتقاققا كىردى.

خَاضَ الْقَوْمُ فِي الْحَدِيثِ: پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى، سۆھبەتلەشتى، پىكىر ئالماشتۇردى.

«وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ»

«قۇرئان»: بىزنىڭ ئايەتلىرىمىز توغرىسىدا (تەنە ۋە مەسخىرە قىلىپ) پاراڭ سېلىشىۋاتقان كىشىلەرنى كۆرگىنىڭدە، ئۇلار بۇنىڭدىن باشقا پاراڭغا چۈشمىگىچە ئۇلار بىلەن بىللە ئولتۇرمىغىن.

خَاضَ غِمَارَ الْحَيَاةِ: ھاياتنىڭ قايناملىرىدا ئۈزدى.

خَاضَ الْمَعْرَكَةَ: جەڭگە كىردى، ئۇرۇشقا قاتناشتى.

خَاضَرَ يُخَاضِرُ مُخَاضَرَةً: مېۋىنى تولۇق ۋاقتىدا سېتىۋەتتى.

خَاضِعٌ ج خُضَّعٌ: بويسۇنغۇچى، باش ئەگكۈچى، ئىتائەت قىلغۇچى، تىز پۈككۈچى.

اَلْأَقْطَارُ الْخَاضِعَةُ: تەۋە دۆلەت، قاراشلىق دۆلەت.

خَاضِلٌ: نەم، ھۆل.

خَاطَ يَخِيْطُ خِيَاطَةً الثَّوْبَ: كىيىم تىكتى، يامىدى.

خَاطِئٌ ج خَطَأَةٌ وَ خَوَاطِئُ: خاتالاشقان ئادەم، گۇناھكار، جىنايەتچى.

«نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ» «قۇرئان»: چوقۇم ئۇنىڭ كوكۇلىسىدىن - يالغانچى گۇناھكارلارنىڭ كوكۇلىسىدىن تۇتۇپ (جەھەننەمگە) سۆرەيمىز.

«نَظْرَتُكَ لِلْأَحْدَاثِ نَظْرَةٌ خَاطِئَةٌ»: سېنىڭ ھادىسىلەرگە بولغان قارشىڭ خاتا قاراشتۇر.

خَاطَبَ يُخَاطِبُ مُخَاطَبَةً وَخِطَابًا الشَّخْصَ: سۆز ئاچتى، گەپ ئاچتى.

«وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِيْنَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُغْرَقُوْنَ»

«قۇرئان»: (ئۆزلىرىگە) زۇلۇم قىلغانلار توغرىسىدا ماڭا سۆز ئاچمىغىن (يەنى ئۇلارغا شاپائەت قىلمىغىن)، ئۇلار چوقۇم (توپان بالاسىدا) غەرق قىلىنىدۇ.

خَاطِبٌ . خَاطِبَةٌ: تويدا ۋاسىتىلىق قىلغۇچى، تونۇشتۇرغۇچى، دەللال (تويدا) ئوتتۇرىدا ماڭغۇچى، ئەلچى، ئاياللا لايىق بولۇپ توي قىلىشنى تەلەپ قىلغۇچى.

خَاطِبٌ ج خُطَّابٌ: سۆھبەت بايان قىلغۇچى، نۇتۇق سۆزلىگۈچى، خۇتبە ئوقۇغۇچى، خاتىب؛ تەلەپ قىلغۇچى؛ قىز - يىگىتنى تونۇشتۇرغۇچى.

«مَايَزَالُ دَوْرُ الْخَاطِبَةِ مُهِمًّا فِي الْقُرَى وَبَعْضِ الْمُدُنِ»: بەزى يېزا ۋە شەھەرلەردە قىز - يىگىتلەرنى تونۇشتۇرغۇچىنىڭ رولى مۇھىم بولماقتا.

كَثُرَ خُطَّابُهَا: ئايالنىڭ تەلەپ قويغۇچىلىرى، لايىقلىرى كۆپەيدى.

خَاطَرَ يُخَاطِرُ مُخَاطَرَةً بِحَيَاتِهِ: ئۆزىنى ھالاكەتكە دۇچار قىلدى، قاراملىق قىلدى، ئۆزىنى ھالاكەتكە تۇتۇپ بەردى.

خَاطَرَهُ بِكَذَا: زىيان يەتكۈزدى، خەتەرگە ئۇچراشتى.

خَاطَرَ بِنَفْسِهِ: تەۋەككۇلچىلىك قىلدى.

خَاطِرٌ ج خَوَاطِرُ: قىزىقىش، پىكىر، ئوي، نىيەت، مۇددىئا.

أَخَذَ بِخَاطِرِهِ: تەسەللى بەردى.

أَخَذَ عَلَى خَاطِرِهِ: ئاچچىقلاندى.

كَسَّرَ خَاطِرَهُ: ئۈمىدسىزلەندۈردى.

رَاعَى خَاطِرَهُ: ئۇنىڭغا رىئايە قىلدى.

عَنْ طِيْبِ خَاطِرٍ: ئىختىيارىي، خۇشاللىق بىلەن.

عَفْوُ الْخَاطِرِ: ئۆزلۈكىدىن، تەييارلىقسىز.

سَرِيعُ الْخَاطِرِ: زېھنى ئۆتكۈر، خاتىرىسى تېز، سەگەك، ھازىر جاۋاب، ھوشيار.

إِكْرَامًا لِخَاطِرِكَ: سېنى خۇشال قىلىش ئۈچۈن.

لِخَاطِرِكَ: سېنىڭ ھۆرمىتىڭ ئۈچۈن.

عَلَى خَاطِرِكَ: ئىختىيارىڭ، سېنىڭ خاھىشىڭ بولسۇن.

مِنْ أَجْلِ خَاطِرِكَ : سېنىڭ ھۆرمىتىڭ ئۈچۈن ، ھۆرمەت يۈزىسىدىن.

كَدَّرَ خَاطِرَهُ : كۆڭلىنى غەش قىلدى.

لِأَجْلِ خَاطِرِي : مېنىڭ يۈز خاتىرەم ئۈچۈن.

لَمْ يَدُرْ بِخَاطِرِي : ئېسىمگە كەلمىدى ، ئويۇمغا كەلمىدى.

مِنْ كُلِّ خَاطِرِي : چىن قەلبىمدە.

جَاشَ الشِّعْرُ بِخَاطِرِي : قەلبىمدە شېئىر جۇشقۇنلىدى.

تَوَارُدُ الْخَوَاطِرِ: پىكىرنىڭ ئوخشاپ قېلىشى ، ھېچقانداق ئالاقىلاشمىغان كىشىلەرنىڭ پىكىرنىڭ بىر يەردىن چىقىشى ، ناتونۇش كىشىلەرنىڭ پىكىرنىڭ بىر يەردىن چىقىشى.

خَاطِفٌ: تېز ، چاپسان؛ نىشانغا تەگمىگەن ئوق.

زِيَارَةٌ خَاطِفَةٌ: قىسقا زىيارەت، تېز زىيارەت، چاپسان زىيارەت.

اَلْحَرْبُ الْخَاطِفَةُ: چاقماق تېزلىكىدىكى ئۇرۇش.

نَظْرَةٌ خَاطِفَةٌ: لەپپىدە قاراپ قويۇش.

فِكْرَةٌ خَاطِفَةٌ : تېز تەپەككۇر.

خَافَ يَخَافُ خَوْفًا الرَّجُلُ : قورقتى ، قورقۇنچ باستى.

«وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ» «قۇرئان» : پەرۋەردىگارىنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ (ھېساب بېرىشتىن) قورققان ئادەمگە ئىككى جەننەت بار.

خَافَ الطِّفْلُ الْكَلْبَ أَوْ مِنَ الْكَلْبِ: بوۋاق ئىتتىن قورقتى.

خَافَ مِنْهُ : چۆچۈپ كەتتى.

خَافَ مِنْ : ئەندىشە قىلدى ، ئەنسىرىدى.

خَافَ عَلَيْهِ مِنْ كَذَا: ئەنسىرىدى.

«وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا»

«قۇرئان» : ئەگەر بىرەر ئايال ئېرىنىڭ كۆڭۈلسىز بولۇشىدىن ياكى يۈز ئۆرۈشىدىن ئەندىشە قىلسا . . .

خَافَتَ يُخَافِتُ مُخَافَتَةً بِصَوْتِهِ : ئاۋازىنى پەسلەتتى.

«وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا» «قۇرئان» : نامىزىڭدا (قىرائەتنى) (مۇشرىكلار ئاڭلاپ قېلىپ ساڭا ئەرزىيەت يەتكۈزمەسلىكى ئۈچۈن) يۇقىرى ئاۋاز بىلەنمۇ ئوقۇمىغىن ، (مۆمىنلەر ئاڭلىماي قالماسلىق ئۈچۈن) پەس ئاۋاز بىلەنمۇ ئوقۇمىغىن.

خَافَتَ الْمُحَدِّثُ جَلِيسَهُ: سۆزلىگۈچى سورۇنداشىغا پىچىرلىدى ، شىۋىرلىدى.

خَافِتٌ: بوش ئاۋاز، ئاستا ئاۋاز.

خَافِضٌ : تۆۋەنلىگۈچى، تۆۋەنگە ساڭگىلىغۇچى.

خَافِقٌ : سوقۇپ تۇرغان يۈرەك؛ لەپىلدەپ تۇرغان بايراق.

خَافِقُ الْقَلْبِ: دەككە ـ دۈككە بولغۇچى، ئەنسىرىگۈچى.

اَلْخَافِقَانِ : شەرق بىلەن غەرب، مەشرىق بىلەن مەغرىب.

«تَرَدَّدَ ذِكْرُهُ فِي الْخَافِقَيْنِ» : داڭقى جاھانغا تارالدى.

خَافِقَةٌ ج خَوَافِقُ : تۇغ، ئەلەم، بايراق.

خَافِقِيٌّ : سىبغىزلاي.

خَافٍ: يوشۇرۇن، مەخپىي، كۆرگىلى بولمايدىغان.

غَيْرُ خَافٍ أَنْ : مەخپىي ئەمەس، يوشۇرۇن ئەمەس.

خَافِيَةٌ ج خَوَافٍ : سىر، مەخپىي، يوشۇرۇن؛ قۇش قانىتىنى يىغقان چاغدىكى تۆت چوڭ پەينىڭ بىرى.

خَالَ يَخَالُ خَيَلَانًا الشَّيْءَ : ئويلىدى، خىيال قىلدى، تەپەككۇر قىلدى.

خَالَ يَخَالُ خَيْلًا : مەغرۇرلاندى، غادايدى، گېدەيدى، ھاكاۋۇرلۇق قىلدى.

خَالٌ ج أَخْوَالٌ: تاغا (ئانىنىڭ ئەر قېرىندىشى).

خَالٌ ج خِيلَانٌ: بويتاق ئەر ؛ كېپەن ؛ ھاكاۋۇر ئادەم ؛ ئېسىل ئادەم ؛ ئاجىز ئادەم ؛ كىچىك دۆۋە ؛ مەڭ ، خال ، سۆگەل ؛ ئانىنىڭ يۇگىنى؛ چوڭ تاغ ؛ بايراق ؛ تۇغ ؛ خوجايىن (بىر نەرسىنىڭ) ؛ يۇمشاق كېيىم؛ ئىگىسى؛ گۇمان؛ يامغۇرسىز بۇلۇت.

خَالَبَ يُخَالِبُ مُخَالَبَةً : ئالدىدى، قايمۇقتۇردى.

خَالِبٌ : مەپتۇن قىلغۇچى؛ ھىيلىگەر، مەككار.

خَالَةٌ ج خَالَاتٌ: هاما (ئانىنىڭ ھەمشىرىسى)

خَالَجَ يُخَالِجُ مُخَالَجَةً نَفْسَهُ : ئوي پەيدا بولدى، كۆڭلىگە كىرىۋالدى.

خَالِجَةٌ ج خَوَالِجُ : پىكىر، ئوي، ھېسسىيات.

خَالِدٌ: مەڭگۈ، ئەبەدىي، ئۆلمەس، باقىۋەندە.

خَالَسَ يُخَالِسُ مُخَالَسَةً الرَّجُلَ: كىشىنى پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ئالدىراتتى.

خَالَسَ فُلاَنًا النَّظَرَ: ئوغرىلىقچە قارىدى.

خَالَصَ يُخَالِصُ مُخَالَصَةً صَدِيقَهُ الْوُدَّ: دوستىغا سەمىمىي، دوستانە مۇئامىلە بولدى.

خَالَصَ الدَّائِنُ الْمَدِينَ: قەرز بەرگۈچى قەرزداردىن قەرزىنى كۆتىرىۋەتتى.

خَالِصٌ ج خُلَّصٌ: ساپ، پاكىز، خالىس ، خاس.

«أَلاَ لِلّٰهِ الدِّيْنُ الْخَالِصُ» «قرآن» : بىلىڭلاركى، (شېرىكتىن ۋە رىيادىن) ساپ دىن ئاللاھقا خاستۇر.

خَالِصُ الأُجْرَةِ : تۆلەم.

هُوَ خَالِصٌ لَكَ : ئۇ ساڭا ھالال.

لَبَنٌ خَالِصٌ: ساپ سۈت.

لَوْنٌ خَالِصٌ: ئاپئاق.

خَالِصُ الطَّوِيَّةِ: سەمىمىي، ئاق كۆڭۈل، ئوچۇق-يورۇق.

خَالِصُ الْمَصَارِفِ: ھەقسىز، پۇلسىز، مۇفت، بىكارلىق.

خَالِصَةٌ : خاس ، مەخسۇس ، خۇسۇسىي.

«قُلْ إِنْ كَانَتْ لَكُمُ الدَّارُ الْآخِرَةُ عِنْدَ اللّٰهِ خَالِصَةً مِنْ دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوُا الْمَوْتَ»

«قرآن» : ئۇلارغا : « ئەگەر ئاخىرەت يۇرتى (يەنى جەننەت) ئاللاھنىڭ قېشىدا (سىلەر گۇمان قىلغاندەك) باشقىلارغا ئەمەس ، سىلەرگىلا خاس بولسا (سىلەرنى جەننەتكە ئۇلاشتۇرىدىغان) ئۆلۈمنى ئارزۇ قىلىپ بېقىڭلار » دېگىن.

خَالَطَ يُخَالِطُ مُخَالَطَةً وَ خِلاَطًا: ئارىلاشتى، ئالاقىلەشتى ، دوستلاشتى ، باردى - كەلدى قىلدى ، مۇناسىۋەت قىلىشتى.

«وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ» «قرآن» : ئۇلار بىلەن (ئۇلارغا پايدىلىق بولغان رەۋىشتە ئارىلىشىپ ياشىساڭلار، ئۇ چاغدا (يەنى ئۇلارغا قېرىنداشلارچە مۇئامىلە قىلسڭلار) ئۇلار سىلەرنىڭ دىنىي قېرىنداشلىرىڭلاردۇر.

خَالَطَ الرَّجُلُ زَوْجَتَهُ : ئايالى بىلەن بىر يەردە بولدى ، جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزدى.

خَالَفَ يُخَالِفُ مُخَالَفَةً: زىتلاشتى، قارشىلاشتى.

خَالَفَ الشَّيْءُ الشَّيْءَ: قارشى كەلدى ، قارىمۇ قارشى بولدى ، قارشى مەيداندا تۇردى.

خَالَفَ عَنْ أَمْرِهِ : ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا خىلاپلىق قىلدى ، دېگىنىنى قىلمىدى.

خَالَفَ الشَّخْصُ فِي الْقَانُونِ: قانۇنغا خىلاپلىق قىلدى.

خَالَفَ غَيْرَهُ فِي الرَّأْيِ : باشقىلارنىڭ پىكرىگە قوشۇلمىدى ، باشقىلارنىڭ پىكرىگە قارشى پىكىردە بولدى.

خَالَفَ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ : ئوخشىمىغان ئىككى نەرسىنى بىرلەشتۈردى.

خَالِفٌ ج خَوَالِفُ : ئارقىدا قالغۇچى ، قالاق ؛ كۆڭلى تاماق تارتمايدىغان ؛ ئاجىز ؛ بۇزۇلۇپ قالغان شاراب.

«رَضُوا بِأَنْ يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ» «قرآن» : ئۇلار ئۆيلىرىدە قالغۇچىلار (يەنى ئاياللار ، كېسەللەر ۋە ئاجىزلار) بىلەن بىللە بولۇشقا رازى بولىدۇ.

خَالَقَ يُخَالِقُ مُخَالَقَةً: ياخشى مۇناسىۋەتتە بولدى ، ياخشىلىق ئاساسىدا مۇئامىلە قىلدى.

«خَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ» «حديث» : كىشىلەرگە چىرايلىقچە مۇئامىلە قىل ، كىشىلەرگە قارىتا ياخشى مۇئامىلىدە بول.

خَالِقٌ: ئۆرنەكسىز ياراتقۇچى ، ياراتقۇچى ، پەيدا قىلغۇچى ، خەلق ئەتكۈچى.

اَلْخَالِقُ: ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرىدىن بولۇپ، «ھەممىنى ئۆرنەكسىز ياراتقۇچى ئاللاھ» دېگەن مەنىدە.

«فَتَبَارَكَ اللّٰهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ» «قرآن» : ئەڭ ماھىر ياراتقۇچى ئاللاھ ئۇلۇغدۇر.

خَالَّ يُخَالُّ مُخَالَّةً وَخِلاَلاً الرَّجُلَ: دوستلاشتى.

خَالَلَ إِمْرَأَةً : ئاشنا تۇتۇۋالدى ، نىكاھسىز بىللە بولۇشۇۋالدى.

«اَلْمَرْءُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ فَلْيَنْظُرِ امْرُؤٌ مَنْ

يُخَالِلُ» «حديث» : كىشى دوستىنىڭ دىنىدا بولىدۇ ، ئەمدى ئۇ كىشى كىمنى دوست تۇتىدىغانلىقىغا قارىسۇن.

خَالٍ م خَالِيَةٌ: بوش ، خالىي ، قۇرۇق.

«كَانَتِ الْحُرُوفُ الْعَرَبِيَّةُ تُكْتَبُ خَالِيَةً مِنَ النِّقَاطِ وَحَرَكَاتِ الشَّكْلِ» : ئەرەب تىلى ئېلىپبەسى ھەرپلىرى ئۆز ۋاقتىدا چېكىت ۋە ھەرىكەلەردىن خالىي يېزىلاتتى.

خَالٍ مِنَ الْعَمَلِ : ئىشسىز ، بىكارچى.

خَالٍ مِنَ الضَّرَرِ : زىياندىن خالىي ، زىيان - زەخمەتسىز.

خَالٍ مِنَ الشُّكَّانِ : ئاھالىسىز.

خَالٍ مِنَ الْعَيْبِ : نۇقسانسىز.

خَالٍ مِنَ الْغَرَضِ : غەرەزسىز ، مەقسەتسىز.

خَالٍ مِنَ الْعَرَاقِيلِ : توسالغۇسىز.

خَالٍ مِنَ الْمَوَانِعِ : توسالغۇسىز.

مَرْكَزٌ خَالٍ : بوش ئورۇن ، خالىي جاي.

خَالِي الْبَالِ : ئارام - خۇدا ، غەم - قايغۇسىز.

خَالِي الْوِفَاضِ : قۇرۇق قول.

اَلْقُرُونُ الْخَالِيَةُ : قەدىمكى دەۋرلەر ، ئۆتكەن دەۋرلەر ، تارىختىن بۇرۇنقى دەۋرلەر.

خَامٌ ج خَامَاتٌ : بوز ، ماتا ، خام ؛ ماتېرىيال ، خام ئەشيا.

«اِزْدَادَ إِنْتَاجُ الشَّرْكَةِ مِنَ النِّفْطِ الْخَامِ» : شىركەتنىڭ خام نېفىت ئىشلەپچىقىرىشى ئاشتى.

خَامُ الْحَدِيدِ: تۆمۈر كان ، تۆمۈر رودىسى.

اَلْمَوَادُّ الْخَامُ : خام ئەشيا ، ماتېرىيال.

مَوَارِدُ الْخَامَاتِ : خام ئەشيا مەنبەسى.

خَامِدٌ : جىمجىت ، تىمتاس ، ئۈن - تىنسىز.

«هَذَا الْبُرْكَانُ خَامِدٌ مُنْذُ عَامٍ» : بۇ يانار تاغ بىر يىلدىن بۇيان جىمىپ قالدى.

«إِنْ كَانَتْ إِلَّاصَيْحَةًوَاحِدَةًفَإِذَاهُمْ خَامِدُونَ»

«قرآن» : پەقەت بىر ئاۋاز بىلەنلا ناگاھان ئۇلار قىتىپ قالدى.

خَامَرَ يُخَامِرُ مُخَامَرَةً : شەكلەندۈردى ، گۇمانلاندۇردى ؛ ئارىلىشىپ قالدى ؛ ئەنسىرەتتى ؛ ياپتى.

خَامِرٌ : ئېچىتقۇ ، خېمىرتۇرۇچ.

اَلْخَامِسُ : بەشىنچى.

اَلْخَامِسَ عَشَرَ : ئون بەشىنچى.

خَامِلٌ ج خَمَلَةٌ : نام - ئاتاقسىز.

خَامٌّ : ئاچچىق ، سېسىق.

خَانَ يَخُونُ خِيَانَةً الشَّخْصَ : خىيانەت قىلدى ، ۋەدىسىدە تۇرمىدى.

خَانَ صَدِيقَهُ أَوْ وَطَنَهُ أَوْ قَوْمَهُ أَوْ عَهْدَهُ : دوستى ياكى ۋەتىنى ياكى خەلقىگە خىيانەت قىلدى ، ۋەدىسىدە تۇرمىدى.

خَانَ الزَّوْجُ زَوْجَتَهُ : ئەر ئايالىغا خىيانەت قىلدى.

خَانَ الدَّهْرُ: مەقسىتىگە يېتەلمىدى ، مۇرادى ھاسىل بولمىدى.

خَانَتْ رِجْلَاهُ: پۇتىنىڭ مادارى قالمىدى.

خَانَتْهُ ذَاكِرَتُهُ: ئېسىدە قالمىدى.

خَانِعٌ : بويسۇنغۇچى ، باش ئەگكۈچى ، تىز پۈككۈچى.

خَانَقَ يُخَانِقُ مُخَانَقَةً: تاكاللاشتى ، جاڭجاللاشتى.

خَانِقٌ : بوغقۇچى ، تۇنجۇقتۇرغۇچى ، سىرتماق سېلىپ ئۆلتۈرگۈچى.

غَازٌ خَانِقٌ : تۇنجۇقتۇرغۇچى گاز.

جَوٌّ خَانِقٌ : تىنجىق ھاۋا.

هَوَاءٌ خَانِقٌ : تىنجىق ھاۋا ، بۇرۇختۇم ھاۋا.

خَانِقُ الْكَلْبِ : شۈمبۈيا ، زەھەرلىك ئوت ؛ زەھەرلىك ئېيىق تاپان.

خَانُوقٌ : بوغما كېسەل.

خَانُوقُ الطُّيُورِ : توخۇ ۋاباسى.

خَاوَذَ يُخَاوِذُ مُخَاوَذَةً : نۆۋەت بولدى ، چەتنىدى.

خَاوَذَ إِلَى الشَّيْءِ: ئارقىسىدىن كەلدى.

خَاوَذَ عَلَى الشَّيْءِ: قوشۇلدى ؛ خىلاپلىق

قىلدى، قوشۇلمىدى.

خَاوَدَتْهُ الْحُمَّى : ئۇنىڭغا قىزىتما تەكرارلىنىپ تۇردى.

خَاوَصَ يُخَاوِصُ مُخَاوَصَةً بِعَيْنِهِ : مارىدى.

خَاوَضَ يُخَاوِضُ مُخَاوَضَةً : سودا ـ سېتىقتا تاكاللاشتى.

خَاوٍ. خَاوِي م خَاوِيَةٌ: بوش ، خالىي.

«فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا» «قرآن» : ئۇلار زۇلۇم قىلغانلىقلىرى ئۈچۈن ، ئەنە ئۇلارنىڭ ئۆيلىرى (ئادەمزاتتىن) خالىي بولۇپ قالدى.

خَاوِي الْحِيلَةِ: چارىسىز ، ئامالسىز.

خَايَلَ يُخَايِلُ مُخَايَلَةً: كۆزىنى قاماشتۇردى ، كۆزىنى چاقناتتى.

خَائِطٌ: ماشىنىچى ، تىككۈچى ، سەيپۇڭ.

خَائِقٌ: قورققۇچى ، قورقىدىغان ، قورقۇنچ ھالىتىدە تۇرغۇچى.

خَائِنٌ ج خَوَنَةٌ وَ خُوَّانٌ : خائىن ، خىيانەتچى ، ئىشەنچسىز.

خَائِنَةُ الْأَعْيُنِ: كۆزلەرنىڭ خىيانىتى ، ئوغرىلىقچە قاراش ، گۇمان بىلەن قاراش.

«يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ» «قرآن» : ئاللاھ كۆزلەرنىڭ خىيانىتىنى ۋە دىللاردىكى يوشۇرۇن نەرسىلەرنى بىلىپ تۇرىدۇ.

خَؤُونٌ : ئالدامچى.

خَبَا يَخْبُو خَبْوًا : ئۆچتى.

خَبَتِ النَّارُ : ئوت ئۆچتى.

خَبَا لَهَبُ فُلَانٍ : ئاچچىقى ياندى ، جۇدۇنى پەسكويغا چۈشتى.

خَبَا أُوَارُ الْحَرْبِ : ئۇرۇش ئاخىرلاشتى ، ئۇرۇش ئوتى ئۆچتى.

«مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا» «قرآن» : ئۇلارنىڭ جايى جەھەننەم بولىدۇ ، ئوتى پەسلىسە قالسا ، ئۇلارغا تېخىمۇ يالقۇنجىتىمىز.

خَبَأَ يَخْبَأُ خَبْئًا الشَّيْءَ: يوشۇردى ، مەخپىي تۇتتى ، ياپتى.

«خَبَأَ نُقُودَهُ فِي الْخِزَانَةِ» : ئۇ پۇللىرىنى ئىشكاپقا يوشۇردى.

خَبْءٌ: يوشۇرۇنغان نەرسە ، مەخپىي نەرسە.

«اَلَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ» «قرآن» : ئۇ ئاسمانلاردىكى ۋە زېمىندىكى سىرلارنى ئاشكارىلىغۇچىدۇر.

خِبَاءٌ ج أَخْبِيَةٌ : چېدىر.

خِبَاءُ الْقَمْحَةِ : كېپەك.

«نَصَبَ الرُّعْيَانُ أَخْبِيَتَهُمْ فِي الْمُرُوجِ الْخَضْرَاءِ» : پادىچىلار چېدىرلىرىنى ياپيېشىل ئورمانلىققا تىكتى.

خَبَاثِ. يَا خَبَاثِ: ھوي ئەسكى.

خَبَاثَةٌ : رەزىللىك ، يامانلىق ، ئەسكىلىك.

خَبَّارٌ : دەرەخ يىلتىزىدىكى يىمىلىپ قالغان توپا ؛ مىكروب.

خَبَارَةٌ : مىكروب.

خِبَازَةٌ : ناۋايلىق ، بولكىچىلىق؛ ناۋايخانا.

خُبَازَى : ئۇگمىگۈل.

خُبَاسَاءُ : غەنىيمەت.

خُبَاطٌ : توپا ، تۇپراق ؛ سارائلىق كېسىلى.

خَبَالٌ: بۇزۇقلۇق؛ كەمتۈكلۈك؛ مېيىپ؛ پىتنە ـ پاسات ؛ ھالاكەت ؛ سارائلىق ؛ ھارغىنلىق ؛ كىشىنى ئۆلتۈرىدىغان زەھەر.

«لَوْخَرَجُوا مَازَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا» «قرآن» : ئەگەر ئۇلار سىلەر بىلەن بىرلىكتە چىققان بولسا، ئاراڭلاردا پەقەت پىتنە ـ پاساتنى كۆپەيتەتتى.

خَبَّ يَخُبُّ خَبًّا النَّبَاتُ: ئۆسۈملۈك ئۆستى.

خَبَّ يَخُبُّ خَبًّا وَ خِبَابًا الْبَحْرُ: دېڭىز دولقۇنلاندى ، مەۋج ئۇردى.

خَبَّ يَخُبُّ خَبًّا و خَبَبًا: سوكۇلداپ ماڭدى.

خَبَّ الْفَرَسُ: ئات سوكۇلدىدى.

خَبَّ يَخَبُّ خَبًّا فِي الطِّينِ: لايغا پېتىپ قالدى.

خَبَّ يَخَبُّ خِبًّا: ئالدامچى بولدى ، ئالدامچىلىق قىلدى ، ئالدىدى ، ساختىپەزلىك قىلدى.

خَبٌّ : ئالدامچى ، مەككار.

«لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ خَبٌّ وَلَا خَائِنٌ» «حديث» : ئالدامچى بىلەن خائىن جەننەتكە كىرمەيدۇ.

خَبَّأَ يُخَبِّأُ تَخْبِيَةً : يوشۇردى، مەخپىي تۇتتى ، ياپتى.

خَبَّازٌ ج خَبَّازُونَ: ناۋاي ، بولكىچى.

خُبَازَةٌ: ناۋايچىلىق، ناۋايچىلىق كەسپى.

خَبَّاصٌ : پىتنە ـ پاساتچى ، ئىغۋاچى.

خَبَبٌ : يۈگۈرۈشنىڭ بىر خىلى ، سۈرئەت.

خَبَّرَ يُخَبِّرُ تَخْبِيْرًا الشَّخْصَ : بىلدۈردى ، ئېيتىپ بەردى ، مەلۇم قىلدى ، دوكلات قىلدى ، خەۋەر قىلدى.

خَبَّصَ يُخَبِّصُ تَخْبِيْصًا: ئارىلاشتۇردى.

خَبَّطَ يُخَبِّطُ تَخْبِيْطًا: قاقتى ، كۈچى بىلەن قاقتى.

خَبَّلَ يُخَبِّلُ تَخْبِيْلًا: ئالاقزادە قىلدى ، قالايمىقان قىلدى ، سارالڭ قىلىۋەتتى.

خَبَتَ يَخْبِتُ خَبْتًا ذِكْرُهُ: نامسىز بولدى، نامى مەخپىي بولدى، نامى چىقمىدى.

خَبُثَ يَخْبُثُ خُبْثًا وَ خَبَاثَةً: ناچارلاشتى ، ئەسكىلەشتى ، سەتلەشتى، رەزىللەشتى.

«وَ الَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا» «قرآن» : ناچار يەرنىڭ گىياھى ئاز ئۆسىدۇ.

خَبُثَتْ رِيْحُهُ: سېسىق پۇرىدى.

خُبْثٌ : يامانلىق ، رەزىللىك ، هارام ، هىيلە ـ مىكىر ، بۇزۇقلۇق؛ نىجاسەت.

«اَلْخُبْثُ الْقَلِيْلُ فِي الثَّوْبِ يُفْسِدُ الصَّلَاةَ» : كىيىمدىكى ئازراق نىجاسەت نامازنى بۇزىدۇ.

خَبَثٌ : داشقال ، كىرەكسىز نەرسە.

خَبَثُ الْمَعَادِنِ الْمُذَابَةِ: ئېرىتىلگەن نەرسىلەرنىڭ داشقىلى.

خَبَثُ الْبُرْكَانِ: يانار تاغ لاتقىلىرى.

خَبَرَ يَخْبُرُ خُبْرًا الْأَرْضَ: يەرنى هەيدىدى.

خَبَرَالطَّعَامَ: تاماقنى مايلىق قىلدى.

خَبَرَ يَخْبُرُ خُبْرًا وَ خِبْرَةً الْأَمْرَ: ئىشنى باشتىن ئۆتكۈزدى ، تەجرىبە قىلدى ، سىناپ بىلدى.

خَبَرَ و خَبُرَ يَخْبُرُ و خَبَرَ يَخْبَرُ خُبْرًا الشَّيْءَ: نەرسىنى تولۇق بىلدى ، ھەقىقەتىنى بىلىپ يەتتى ، ماھىيىتىنى تونىدى.

خَبَرٌ ج أَخْبَارٌ: خەۋەر ، ئاخبارات، مىش ـ مىش پاراڭ، مىش ـ مىش گەپ.

خَبَرٌ جَدِيْدٌ: يېڭى خەۋەر.

خَبَرٌ شُؤْمٌ: شۇم خەۋەر.

خَبَرٌ كَاذِبٌ: يالغان خەۋەر.

خَبَرُ الْجُمْلَةِ: بايان، جۈملىنىڭ خەۋىرى.

أَصْبَحَ فِي خَبَرِ كَانَ: ئۆتۈپ كەتتى ، ئۆتۈپ كەتكەن ئىش ئۆتمۈشكە ئايلاندى ، دۇنيادىن يوقالدى.

خَبَرُ آحَادٍ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن ئىشەنچلىك بىرلا راۋى ئارقىلىق رىۋايەت قىلىنغان ھەدىس.

خَبَرٌ مُتَوَاتِرٌ: پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامدىن كۆپ ئادەم ئارقىلىق رىۋايەت قىلىنغان ھەدىس.

«سَأَلَهُ عَنْ أَخْبَارِهِ» : ئۇنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى ، ئۇنىڭدىن هال ـ ئەھۋال سورىدى.

نَشْرَةُ الْأَخْبَارِ : خەۋەر ئاڭلىتىش ، خەۋەر تارقىتىش.

وَكَالَةُ الْأَخْبَارِ : ئاگېنتلىق ، ئاخبارات ئاگېنتلىقى.

خُبْرٌ. خِبْرَةٌ ج خِبْرَاتٌ: تەجرىبە، سىناق؛ چوڭقۇر تونۇپ يەتمەك.

«وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلَى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا» «قرآن» : سەن چوڭقۇر تونۇپ يەتمىگەن ئىشقا قانداقمۇ سەۋرى ـ تاقەت قىلىپ تۇرالايسەن.

عِنْدَهُ خِبْرَةٌ طَوِيْلَةٌ : ئۇنىڭ ئۇزۇن يىللىق تەجرىبىسى بار.

«اِشْتَرَكَ فِي الْعَمَلِ حَدِيثًا لِذَا تَنْقُصُهُ الْخِبْرَةُ» : ئۇ خىزمەتكە يېڭى قاتناشقانلىقى ئۈچۈن تەجرىبىسى كەم.

ذُو الْخِبْرَةِ: تەجرىبىلىك ، كۆپ ئىشلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن.

عَدَمُ الْخِبْرَةِ: تەجرىبىسىز.

وَاسِعُ الْخِبْرَةِ: مول تەجرىبىلىك.

«تَحَدَّثْ لَنَا مِنْ فَضْلِكَ عَنْ خِبْرَاتِكَ فِي الدِّرَاسَةِ» : بىزگە ئۆگىنىش تەجرىبىلىرىڭىزنى سۆزلەپ بەرسىڭىز.

تَبَادُلُ الْخِبْرَاتِ : تەجرىبە ئالماشتۇرۇش.

خَبَرِيَّةٌ: مىش ـ مىش پاراڭ، مىش ـ مىش گەپ.

خَبَزَ يَخْبِزُ خَبْزًا الْخُبْزَ : نان پىشۇردى ، بولكا ياسىدى.

خَبَزَ الْجَمَلُ الْأَرْضَ: تۆگە ئالدى پۇتى بىلەن يەرنى تەپتى.

خَبَزَ الدَّوَابَّ : ئۇلاغنى قاتتىق ھەيدىدى.

خَبْزٌ : پەس تۈز يەر.

خَبْزٌ : نان پۇشۇرماق ، نان ياقماق.

خُبْزٌ : نان.

خَبَصَ يَخْبِصُ خَبْصًا الشَّيْءَ: ئارىلاشتۇردى.

خَبَصَ بَيْنَهُمْ : ئۇلارنىڭ ئارىسىغا بۇلغۇنچىلىق سالدى.

خَبَطَ يَخْبِطُ خَبْطًا الشَّخْصَ : قاتتىق ئۇردى.

خَبَطَ الْبَابَ : ئىشىكنى قاقتى.

خَبَطَ الشَّجَرَةَ : دەرەخنى قاقتى.

خَبَطَ فِي الطَّرِيقِ : قارىسىغا ماڭدى.

يَخْبِطُ خَبْطَ عَشْوَاءَ : قارىسىغا ئىش قىلىدۇ.

يَخْبِطُ فِي عَمْيَاءَ : قارىغۇلارچە ئىش قىلىدۇ.

خَبْطٌ : ئۇرماق ، چەكمەك ، قاقماق.

خَبْطُ عَشْوَاءَ : كەلسە ـ كەلمەس ئىش قىلىش ، قارىغۇلارچە ئىش قىلىش ، قالايمىقان ئىشلەش.

خَبْطَةٌ ج خَبْطَاتٌ : بىر كاچات ، بىر ئۇرۇش.

خَبَلَ يَخْبَلُ خَبْلًا الشَّخْصَ : ئالاقزادە قىلدى ، قالايمىقان قىلدى ، ساراڭ قىلىۋەتتى.

خَبِلَ يَخْبَلُ خَبَلًا و خَبَالًا : ساراڭ بولدى ، ئەقلىدىن ئازدى ، ئىرۋىسىدىن ئاداشتى.

خَبَلَهُ الْحُبُّ: ئىشق ـ مۇھەببەت ئۇنى ساراڭ قىلىپ قويدى.

خَبْلٌ: ساراڭلىق ، مەجنۇنلۇق ، بىخۇتلۇق.

خَبِلٌ: ساراڭ ، ئەقلىدىن ئازغان.

خَبْلَةٌ : مىيىپلىك ، ساراڭلىق.

خَبُورٌ : يولۋاس؛ شىر.

خَبُوسٌ : يولۋاس؛ شىر.

خَبِيٌّ : يوشۇرۇنغان نەرسە ، مەخپىي نەرسە.

«أَخْرِجْ خَبِيْءَ كَلَامِكَ» : سەن سۆزۈڭنىڭ سىرىنى ئاشكارىلا.

خَبِيئَةٌ ج خَبَايَا : يوشۇرۇنغان نەرسە ، مەخپىي نەرسە.

عَرَفَ خَبِيئَةَ أَمْرِهِ : ئۇنىڭ سىرىنى بىلدى، ئۇنىڭ مەخپىيىتىنى بىلىۋالدى.

خَبَايَا الْأَرْضِ : يەر ئاستى بايلىقلىرى ، كان بايلىقلىرى ، مەدەنلەر.

خَبَايَا النَّفْسِ : كۆڭۈلدىكى سىرلار ، ئىچكى سىرلار.

خَبِيبٌ : ئويمانلىقنىڭ ئوتتۇرىسى ، ئۇزۇن ئورا.

خَبِيبَةٌ ج خَبَائِبُ : ئويماننىڭ ئوتتۇرىسى ؛ قول تاكىلىدىغان لاتا ؛ ئۇسىمە گۆش ؛ يالپاق گۆش ، دۈمبە گۆشى ، يوتا گۆشى.

خَبِيثٌ ج خُبَثَاءُ م خَبِيثَةٌ ج خَبِيثَاتٌ وَ خَبَائِثُ: ناچار ، ئەسكى ، يامان.

«وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ» (قرآن) : ياخشىنى يامانغا تېگىشمىۋالماڭلار.

خَبِيثُ الرَّائِحَةِ : سېسىق پۇراق.

اَلشَّيْطَانُ الْخَبِيثُ : نىجىس شەيتان ، قەبىھ ئالۋاستى.

شَخْصٌ خَبِيثٌ : ئەسكى ئادەم.

شَيْءٌ خَبِيثٌ : ناچار ، داشقال نەرسىلەر.

فِعْلٌ خَبِيثٌ: يامان ئىش.

«قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَ الطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ» (قرآن) : ئى مۇھەممەد! ئېيتقىنكى ، گەرچە ھارامنىڭ كۆپلۈكى سېنى ئەجەبلەندۈرسىمۇ ، ھارام بىلەن ھالال باراۋەر ئەمەس.

اَلشَّجَرَةُ الْخَبِيثَةُ : ئاچچىق تاۋۇز؛ ناچار دەرەخ.

اِبْتِسَامَةٌ خَبِيثَةٌ : ھىيلىگەر كۈلكە.

أُمُّ الْخَبَائِثِ : ئەسكىلىكنىڭ مەنبەسى، هاراق.

«وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ» «قرآن» : ئۇ ئۇلارغا ناپاك نەرسىلەرنى هارام قىلىدۇ.

خَبِيرٌ ج خُبَرَاءُ : مۇتەخەسسىس ، تېخنىك ، مېخانىك ، ئۇستا ، ماهىر.

خَبِيرٌ بِالْأَمْرِ : ئىشتىن تولۇق خەۋەردار ، ئىشنى ياخشى چۈشەنگەن.

«إِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ» «قرآن» : شۈبهىسىزكى ، ئاللاھ قىلمىشىڭلاردىن خەۋەرداردۇر.

«يُقِيمُ الْخُبَرَاءُ الْأَجَانِبُ فِي فُنْدُقِ الصَّدَاقَةِ» : چەت ئەللىك مۇتەخەسسىسلەر دوستلۇق مېهمانخانىسىدا تۇرىدۇ.

خَبِيزٌ : ئوتقا قاقلاپ پۈشۈرۈلغان نان.

«خَبِيزُكَ النَّاضِجُ كَالْحَلْوَى» : سېنىڭ ياخشى پىشقان نېنىڭ خۇددى هالۋىغا ئوخشاش.

خَبِيصٌ م خَبِيصَةٌ : ئارىلاشتۇرۇلغان ، ئارىلاشما ؛ تورت.

خِتَامٌ: خاتىمە ، ئاخىرقى نەتىجە، ئاخىرى.

«يُسْقَوْنَ مِنْ رَحِيقٍ مَخْتُومٍ خِتَامُهُ مِسْكٌ» «قرآن» : ئۇلار ئاغزى پېچەتلەنگەن ساپ شاراب بىلەن سۇغىرىلىدۇ، ئىچىشنىڭ ئاخىردا ئۇنىڭدىن ئىپارنىڭ هىدى كېلىپ تۇرىدۇ.

فِي الْخِتَامِ : ئەڭ ئاخىردا.

مِسْكُ الْخِتَامِ : ياخشى ئاخىرلىشىش ، خەيرلىك ئاقىۋەت ، ئاقىۋىتى خەيرلىك بولۇش.

خِتَامِيٌّ: ئاخىر ، تۈگەنچىسى ، ئەڭ ئاخىر.

حِسَابٌ خِتَامِيٌّ: يىللىق هېسابات.

كَلِمَةٌ خِتَامِيَّةٌ: يېپىش نۇتقى ، ئاخىرقى نۇتۇق ، ئاخىرقى سۆز.

جَلْسَةٌ خِتَامِيَّةٌ : يېپىلىش يىغىنى ، ئاخىرقى يىغىن.

خِتَانٌ: خەتنە قىلماق.

خَتَّارٌ: خائىن ، زىيانكەشلىك قىلغۇچى ، يۈز ئۆرۈگۈچى ، مەككار ، خىيانەتچى، خىيانەتكار.

«وَمَا يَجْحَدُ بِآيَاتِنَا إِلَّا كُلُّ خَتَّارٍ كَفُورٍ» «قرآن» : بىزنىڭ ئايەتلىرىمىزنى پەقەت خىيانەتكار ئادە-

لا ئىنكار قىلىدۇ.

خَتَّالٌ : ئالدامچى ، قويمىچى ، خىيانەتچى، ۋاپاسىز.

اَلدُّنْيَا خَتَّالَةٌ : دۇنيا ۋاپاسىز.

خَتَّامٌ : تامغا ئويغۇچى.

خَتَّامَةٌ : سۇرۇق ، تامغا مىيى.

خَتَرَ يَخْتِرُ خَتْرًا: ئالدامچىلىق قىلدى ، مەككارلىق قىلدى ، خىيانەت قىلدى ، پەللىدى.

خَتَعَ يَخْتَعُ خَتْعًا وَ خُتُوعًا : قاچتى.

خَتَعَ عَلَى الْقَوْمِ : هۇجۇم قىلدى.

خَتَلَ يَخْتِلُ خَتْلًا الشَّخْصَ: ئالدامچىلىق قىلدى؛ خىيانەت قىلدى ، پەللىدى.

خَتَلَ الصَّيْدَ : ئوۋنى ئالداپ تۇتۇۋالدى.

«لَيْسَ مِنْ أَخْلَاقِ الْمُؤْمِنِ اَلْخَتْلُ» : ئالدامچىلىق مۆمىن (مۇسۇلمان) نىڭ ئەخلاقلىرى جۈملىسىدىن ئەمەس.

خَتَمَ يَخْتِمُ خَتْمًا وَ خِتَامًا الشَّيْءَ : تامغا باستى، مۆهۈر باستى.

خَتَمَ بِالشَّمْعِ الْأَحْمَرِ : پۈختا رەۋىشتە پېچەتلىدى.

خَتَمَ عَلَى فَمِهِ : ئېغىز ئاچقۇزمىدى ، سۆزلەتمىدى ، سۆز قىلىشنى چەكلىدى.

خَتَمَ الْإِنَاءَ: قاچىنى ئېتىۋەتتى ، پېچەتلىۋەتتى.

خَتَمَ الْعَمَلَ : ئىشنى تاماملىدى.

خَتَمَ اللّٰهُ لَهُ بِخَيْرٍ : ئاللاھ ئۇنىڭ ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنى ياخشى قىلدى.

خَتَمَ الْقُرْآنَ : قۇرئان تاماملىدى.

«خَتَمَ الْمُؤَلِّفُ بَحْثَهُ بِالنَّتَائِجِ الَّتِي تَوَصَّلَ إِلَيْهَا» : يازغۇچى ئۆزىنىڭ تەتقىقاتىنى ئېرىشكەن نەتىجىلەر بىلەن تاماملىدى.

خَتَمَ عَلَى قَلْبِهِ : ئۇنى هېچنەرسىنى چۈشەنمەس قىلىۋەتتى.

«خَتَمَ اللّٰهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ» «قرآن» : ئاللاھ ئۇلارنىڭ دىللىرىنى پېچەتلىۋەتكەن.

خَتْمٌ ج أَخْتَامٌ : تامغا ، مۆهۈر؛ تامغا باسماق.

خَتْمُ أَمِينِ الصُّنْدُوقِ : كاسسىر تامغىسى.

خَتْمُ الْبَرِيْدِ : پوچتا تامغىسى.

خَتْمَةٌ ج خَتَمَاتٌ : خەتمىقۇرئان قىلماق ، قۇرئاننى باشتىن ـ ئاخىر ئوقۇپ بولماق ، ئۆلگەنلەرگە ساۋابىنى بېغىشلاپ قۇرئان ئوقۇش.

وَالْخَتْمَةِ الشَّرِيْفِ : قۇرئان بىلەن قەسەم قىلىش.

«إِقْرَإِ الْخَتْمَةَ وَ هَبْ ثَوَابَهَا لِوَالِدِكَ» : سەن خەتمىقۇرئان قىلىپ ساۋابىنى مەرھۇم ئاتاڭغا بېغىشلىغىن.

خَتَنَ يَخْتُنُ و يَخْتِنُ خَتْنًا و خِتَانًا الصَّبِيَّ : كىچىك بالىنى خەتنە قىلدى.

خَتْنٌ : خەتنە قىلماق.

خَتَنٌ ج أَخْتَانٌ : كۈيئوغۇل.

خَتَنَةٌ ج خَتَنَاتٌ : قېينانا (ئايالنىڭ ئانىسى)

خَتِيْنٌ : خەتنە قىلىنغان.

خُثَارَةُ الشَّيْءِ : نەرسىنىڭ قېتىپ قالغان دۇغى.

خَثَّرَ يُخَثِّرُ تَخْثِيرًا اللَّبَنَ : سۈتنى ئۇيۇتتى، قويۇق قىلدى، قويۇلدۇردى.

خَثَرَ يَخْثُرُ خَثْرًا الدَّمُ : قان ئۇيۇپ قالدى ، قېتىپ قالدى.

خَثَرَ يَخْثِرُ خَثَرًا الرَّجُلُ: ھايا قىلدى، ئۇيالدى، ئوڭايسىزلاندى.

خَثُرَيَخْثُرُ خُثُورًا و خُثُورَةً اللَّبَنُ: سۈت ئۇيۇدى، قويۇلدى ، قويۇلۇپ قالدى ، ئېرىپ قالدى.

خَثِّي. خِثْيٌ : كالا ۋە پىلنىڭ تېزىكى.

خَجَأَ يَخْجَأُ خُجُوءًا اللَّيْلُ : كېچە ئۆتۈپ كەتتى.

خَجَأَ الظِّلُّ : خار بولدى.

خَجِيَ يَخْجَى خَجًا : ئاغزىنى يامان قىلدى ، ئاغزىنى بۇزدى؛ خىجىل بولدى ، تارتىندى.

خُجَأَةٌ : سېمىز ، ئېغىر ئادەم ؛ ئەخمەق ئادەم ، ئۇتتامى يوق ئادەم.

خُجَاجَةٌ : ئەخمەق.

خَجَّلَ يُخَجِّلُ تَخْجِيلاً : ئۇيالدۇردى ، خىجىل قىلدى ، رەسۋا قىلدى.

خَجْقٌ : يېنىكلىك ، ئالدىراڭغۇلۇق.

خَجِلَ يَخْجَلُ خَجَلاً الرَّجُلُ: ئۇيالدى ، خىجىل بولدى، ھايا قىلدى، نومۇس قىلدى ، ئىزا تارتتى.

«خَجِلَتِ الْفَتَاةُ مِنْ خَطِيْبِهَا» : قىزچاق لايىقىدىن خىجىل بولدى.

خَجِلَ فُلاَنٌ بِأَمْرِهِ: قىلمىقىدىن ئىزا تارتىپ نېمە قىلارىنى بىلمەي قالدى.

خَجِلَ النَّبَاتُ: ئۆسۈملۈك ئوخشىدى، كۆپ بولدى، يۇكسىشىپ كەتتى.

خَجِلَ الشَّيْءُ: نەرسە بۇزۇلۇپ قالدى.

خَجِلَ عَلَيْهِ الْأَمْرُ: ئىش ئۇنىڭغا مۇجىمەل بولۇپ قالدى.

خَجِلٌ : ھايا قىلماق ، خىجىل بولماق ، نومۇس قىلماق ، ئۇيالماق.

خَجَلٌ: ھايا، نومۇس.

يَالَلْخَجَلِ: نېمىدېگەن نومۇس ، نېمىدېگەن ئۇيات.

خَجِلٌ. خَجْلاَنٌ : ئۇيالغۇچى ، ھايا قىلغۇچى ، خىجىل بولغۇچى ، نومۇسچان.

خَجْلَةٌ : ئۇيىلىش ، خىجىل بولۇش ، نومۇس قىلىش.

خَجُولٌ : ھايالىق ، تارتىنچاق ، ئۇياتچان ، نومۇسچان.

«هَذَا الْوَلَدُ خَجُولٌ جِدًّا» : بۇ بالا بەكمۇ ئۇياتچان.

خِدَاجٌ : كەمتۈكلۈك ، ناقىسلىق ، نۇقسان.

خِدَارٌ : يولۋاس ئۇۋىسى.

خُدَارِيٌّ : يىلان.

خُدَارِيَّةٌ : قاراقۇش ، قارچۇغا.

خِدَاعٌ: ئالداش ، قايمۇقتۇرۇش ، ساختىلىق قىلىش ؛ ئىككى يۈزلىمىچىلىك قىلىش.

خِدَاعُ الْحَوَاسِّ : خاتا سېزىم پەيدا قىلماق.

خِدَاعُ الْبَصَرِ : كۆز بوياش.

خَدَبَ يَخْدِبُ خَدْبًا: يالغان سۆزلىدى.

خَدَبَهُ بِالسَّيْفِ : ئۇنىڭ تېرىسىنى سويۇپ گۆشىنى شىلدى.

خَدَبَّةُ الْحَيَّةِ : ئۇنى يىلان چىقىۋالدى.

خَدَجَ يَخْدَجُ و يَخْدِجُ خِدَاجًا الشَّيْءُ: كەمتۈك بولدى ، يېتەرسىز بولدى.

خَدَجَتِ الْحَامِلُ : ھامىلىنى ۋاقتىتىن بۇرۇن تۇغۇپ قويدى ، كەمتۈك تۇغۇپ قويدى.

خَدَّ يَخُدُّ خَدًّا الْأَرْضَ : ئورەك كولىدى ؛ ئاغدۇردى ، ھەيدىدى.

خَدَّ الْجِلْدَ : تېرە پۇرلاشتى ، پۇرۇلدى ، قاتلاشتى.

خَدٌّ ج أَخِدَّةٌ وَ خِدَادٌ : مەڭىز ، كاچات ، قوۋۇز.

خَدٌّ أَسِيلٌ: كېلىشكەن مەڭىز.

«وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا» «قۇرئان» : كىشىلەرنى مەنسىتمەسلىك بىلەن يۈز ئۆرۈمىگىن ، زېمىندا غادىيىپ ماڭمىغىن.

خُدٌّ ج أَخِدَّةٌ و خِدَادٌ: ئورەك ، ئازگال، خەندەك، گۈدالا.

خَدَّابٌ : يالغانچى، كاززاپ.

خَدَّاعٌ : ئالدامچى ، ساختىپەز ، ھىيلىگەر ، مەككار ، كۆز بوياماچى.

خَدَّامٌ : چاكار ، يالالنما ، مالاي.

خُدَّةٌ : گۈدالا، ئۇزۇن ئورەك.

خَدَّدَ يُخَدِّدُ تَخْدِيدًا الْجِلْدَ : تېرىنى قاتلىدى ، تۈردى.

خَدَّدَ لَحْمُهُ : ئورۇقلاپ كەتتى ، ئاجىزلاپ كەتتى.

خَدَّرَ يُخَدِّرُ تَخْدِيرًا : ھوشسىزلاندۇردى ، مەست قىلدى.

خَدَّرَهُ الشَّرَابُ : شاراب ئۇنى بوشىتىۋەتتى.

خَدَّرَهُ الْمَقْعَدُ : ئۇزۇن ئولتۇرۇپ پۇتى ئۇيۇشۇپ قالدى.

خَدَّرَالْمَرْأَةَ : ئايالنى چۈمبەل تارتقۇزدى.

خَدَّشَ يُخَدِّشُ تَخْدِيشًا : تاتىلىدى ، مورلىدى ، قاشلىدى.

خَدَّشَ السُّمْعَةَ : نامىنى داغ چۈشۈردى ، بۇلغىدى ، ھاقارەتلىدى ، بوھتان قىلدى ، تۆھمەت قىلدى.

خَدَّشَ الْحَيَاءَ : نومۇسىنى تۆكتى ، ئۇياتقا قالدۇردى ، ھاقارەتلىدى.

خَدَّمَ يُخَدِّمُ تَخْدِيمًا : خىزمەتكە تونۇشتۇردى.

خَدَرَ يَخْدُرُ خَدْرًا : يوشۇردى ، ياپتى.

خَدَرَتِ الْمَرْأَةُ : ئايال چۈمبەل تارتتى.

خَدَرَتِ الْبِنْتُ : قىز چىمىلدىقتىن چىقمىدى.

خَدَرَ الشَّيْءَ: ياپتى.

خَدَرَ الْأَسَدُ : يولۋاس ئۇۋىسىدىن چىقماي ياتتى.

خَدَرَ الرَّجُلَ بِالْمَكَانِ : مەلۇم ئورۇندا تۇردى.

خَدَرٌ : ئۇيۇشۇپ قالماق ، سېزىمنى يوقاتماق.

خِدْرٌ ج خُدُورٌ و أَخْدَارٌ : ئۆي ، چېدىر؛ ساتما ؛ قازناق ؛ چىمىلدىق.

بَيْضَةُ الْخِدْرِ: ئېيپەتلىك ئايال ، مەستۇرە ئايال.

رَبَّاتُ الْخُدُورِ : مەستۇرە ئايالالر.

خَدِرٌ: ئۇيۇشۇپ قالغۇچى ؛ بىخوتلۇق ، سېزىمنى يوقاتقۇچى ؛ پۇت ـ قولىنىڭ بوشىشىپ كېتىشى ، ھوشسىزلاندۇرۇلغان.

خَدِرٌ مِنَ الرِّجَالِ: ھورۇن ، بوشاڭ ، سۇس.

خَدِرٌ مِنَ الْأَيَّامِ: يامغۇرلۇق ، بۇلۇتلۇق كۈنلەر.

خَدِرٌ مِنَ اللَّيَالِي: زۇلمەتلىك ، قاراڭغۇ كېچىلەر.

خَدَشَ يَخْدِشُ خَدْشًا الْجِلْدَ: تېرىنى تاتىلىدى ، مورلىدى ، قاشلىدى.

خَدَشَ الرَّجُلَ فِي كَرَامَتِهِ: ئەيىبلىدى ، نامىغا داغ چۈشۈردى.

خَدْشٌ ج خُدُوشٌ وخِدَاشٌ وَأَخْدَاشٌ: مورلاش ، تاتىلاش ؛ تىرناق يارىسى.

«لَيْسَ سِوَى خَدْشٍ بَسِيطٍ سَيُشْفَى بِسُرْعَةٍ وَلَا يَحْتَاجُ إِلَى أَيَّةِ عِنَايَةٍ» : ئۇ ئازراق سۈركىلىپ كېتىپتۇ ، تېزلا ساقىيىپ كېتىدۇ، ئەنسىرەپ كېتىش ھاجەتسىز.

خَدْشَةٌ ج خَدَشَاتٌ : تاتىلاپ ، قاشلاپ قىلىنغان يارا ، تىرناق يارىسى.

خَدَعَ يَخْدَعُ خَدْعًا و خِدَعًا و خُدْعَةً و خَدِيعَةً

الشَّخْصَ : ئالدامچىلىق قىلدى ، ساختىلىق قىلدى ، ئالدىدى.

«وَإِنْ يُرِيدُوا أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ» «قرآن» : ئەگەر ئۇلار (تەييارلىق قىلىۋېلىش ئۈچۈن سۇلھى بىلەن) سېنى ئالدىماقچى بولسا، ئاللاھ (ئۇلارنىڭ شەررىدىن) شەكسىز ساڭا كۇپايە قىلغۇچىدۇر.

خُدْعَةٌ : ئاسان ئالدىنىپ قالىدىغان ئادەم ؛ تاكتىكىچى.

خُدْعَةٌ ج خُدَعٌ : ئالدامچىلىق ، ھىيلىگەرلىك.

«اَلْحَرْبُ خُدْعَةٌ» «حديث» : ئۇرۇش تاكتىكا ، چارە ـ تەدبىر بىلەن بولىدۇ ، ئۇرۇش ھىيلە ـ نەيرەڭ بىلەن بولىدۇ.

خَدِلَ يَخْدَلُ خِدَالَةً وَ خَدَلاً السَّاقُ : پاچاق ئۇيۇشۇپ قالدى ، سېمىزلىنى يوقاتتى.

«تَدَقَّأَمِنَ الْبَرْدِ لِيَقِيَ سَاقَهُ مِنَ الْخَدَلِ» : سوغۇقتا پاچىقىنىڭ ئۇيۇشۇپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن ئىسسىندى.

خَدَمَ يَخْدُمُ و يَخْدِمُ خِدْمَةً غَيْرَهُ : باشقىلارغا خىزمەت قىلدى، ئىشلىدى؛ قارىدى، كۈتتى، باقتى.

خَدَمَ الْأَرْضَ : يەر تېرىدى ، يەرگە ئىشلىدى.

«اِخْدِمْ نَفْسَكَ بِنَفْسِكَ» : ئۆزۈڭنىڭ خىزمىتىنى ئۆزۈڭ قىل (خىزمەتكارلار ئۆزى تاللاپ ئۆزى ئەكىلىپ يەيدىغان تاماقخانىلارغا يېزىپ قويۇلىدىغان ئىبارە)

يَخْدَمُ فِي الْقُوَّاتِ الْمُسَلَّحَةِ : ھەربىيدە ئىشلەيدۇ.

يَخْدَمُ مَصَالِحَهُ : ئۆز مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىشلەيدۇ.

خَدَمٌ : خىزمەتچى ، كۈتكۈچى.

خِدْمَةٌ ج خِدْمَاتٌ : خىزمەت ، ئەمگەك، ئىش ؛ ياردەملەشمەك ، خىزمەت قىلماق.

أَسْدَى إِلَيْهِ خِدْمَةً : ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلدى.

خِدْمَةُ الْحُكُومَةِ : ھۆكۈمەت خىزمىتى ، دۆلەت ئىشى.

فِي خِدْمَتِكُمْ : خىزمىتىڭگە تەييارمەن.

قَدَّمَ لَهُ خِدْمَةً : ئۇنىڭغا خىزمەت قىلدى.

وَضَعَهُ فِي خِدْمَتِهِ : ئۇنى ئىشقا سالدى ، خىزمىتىگە قويدى.

خِدْمَةٌ عَسْكَرِيَّةٌ : ھەربىي خىزمەت.

خِدْمَةُ الْعَلَمِ : ھەربىيدە ئىشلەش ، ھەربىي خىزمىتى ئىشلەش.

أَدَّى خِدْمَةَ الْعَلَمِ : ھەربىي خىزمەتنى ئۆتىدى.

خِدْمَةٌ لَيْلِيَّةٌ : كېچىلىك دېجورنىلىك ، كېچىلىك ئىسمېنا.

خِدْمَةٌ مَدَنِيَّةٌ : ھۆكۈمەت ئىدارىلىرىدا ئىشلەش.

فِي الْخِدْمَةِ : تېخىچە ئىشلەۋاتىدۇ ، تېخى پېنسىيىگە چىقمىدى.

خِدْمَاتٌ صِحِّيَّةٌ : سەھىيە خىزمىتى.

خِدْمَاتٌ مَكْتَبِيَّةٌ : كۇتۇپخانا خىزمىتى.

خِدْمَاتٌ إِذَاعِيَّةٌ : رادىئو خىزمىتى.

خِدْنٌ ج أَخْدَانٌ : دوست ، ئاغىنە ، ھەمراھ ، بۇرادەر ، ئاشنا.

خُدَنَةٌ : دوستى كۆپ.

خَدِيْجٌ ج خَدَائِجُ : چۈشۈپ كەتكەن بوۋاق؛ تولۇق يېتىلمىگەن جانلىق.

خَدِيْعَةٌ ج خَدَائِعُ : ئالدامچىلىق ، ئالا كۆڭۈللۈك.

خَدِيْنٌ : دوست ، ھەمراھ ، ئاغىنە ، بۇرادەر ، ئاشنا.

خِدِيْوِيٌّ : ئوسمان خەلىپىلىكى دەۋرىدە مىسىرنىڭ ھۆكۈمرانىغا قويۇلغان نام بولۇپ ، پادىشاھ، ۋەزىر دېگەن مەنىدە.

خِدِيْوِيَّةٌ : خىدىۋىيلىك مەنسەپ.

خَذَا يَخْذُو خَذْوًا الشَّيْءُ : بوشىشىپ كەتتى ، يۇمشاپ كەتتى.

خِذَامٌ : ياۋا ئېشەك.

خَذَأَ يَخْذَئُ خَذَأً لَهُ : باش ئەگدى ، بويسۇندى.

خَذَأَ يَخْذَئُ خَذْأً : خارلىدى ، باش ئەگدۇردى.

خَذَّ يَخُذُّ خَذًّا الْجُرْحُ : جاراھەت يىرىڭلىدى ، يىرىڭ ئاقتى.

خَذَّلَ يُخَذِّلُ تَخْذِيْلاً : ئۈمىدسىزلەندۈردى ، مەيۇسلەندۈردى ، نائۈمىد قويدى.

خَذْرَفَ يُخَذْرِفُ خَذْرَفَةً : تېز بولدى ، ئالدىرىدى.

خَذْرَفَ الرَّحَى : تۈگمەننىڭ تۈشۈكىگە غەلدىرەك سالدى.

خَذْرَفَ السَّيْفَ أَوْ نَحْوَهُ: قىلىچنى بىلىدى ، ئىتتىكلەتتى.

خَذْرَفَهُ بِالسَّيْفِ : ئۇنىڭ پۇت - قوللىرىنى قىلىچ بىلەن كەستى.

خَذْرَفَ الْإِنَاءَ: قاچىنى تولدۇردى ، توشقۇزدى.

خَذْرَفَتِ الْحَيَوَانَاتُ: ھايۋانلار تېز مېڭىپ شېغىل - تاشلارنى چاچراتتى.

اَلْخَذْرَفَةُ : كىيىم پارچىسى.

خُذْرُوفٌ ج خَذَارِيفُ: غىلدىرەك ، تېز ماڭىدىغان، ئىلدام ماڭىدىغان ، پادىسىدىن ئايرىلىپ قالغان تۆگە.

خَذَعَ يَخْذَعُ خَذْعًا اللَّحْمَ : گۆشنى پارچىلىدى ، شىلىدى ، گۆشنى يالپاقلىدى.

خَذْعَلَ يُخَذْعِلُ خَذْعَلَةً بِالسَّيْفِ: قىلىچ بىلەن كەستى، پارچىلىدى.

خَذْعَلَ الْبِطِّيخَ : قوغۇننى تىلىملىدى.

خِذْعِلٌ : ئەخمەق ئايال.

خَذَقَ يَخْذُقُ خَذْقًا الدَّابَّةَ: ئۇلاغنى نوقىدى ، تېز مېڭىشى ئۈچۈن دۈمبىسىگە سانجىدى.

خَذَقَ الْبَازِي: قارچىغا چىچتى ، مايىقلىدى.

خَذَلَ يَخْذُلُ خَذْلاً وَ خِذْلاَنًا : تاشلىۋەتتى ، ۋاز كەچتى ، ياردەم قولىنى سۇنمىدى.

«إِنْ يَنْصُرْكُمُ اللّٰهُ فَلاَغَالِبَ لَكُمْ وَ إِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَاالَّذِي يَنْصُرُ كُمْ مِنْ بَعْدِهِ» «قرآن» : ئەگەر ئاللاھ سىلەرگە ياردەم بەرسە، سىلەرنى ھېچ كىشى يېڭەلمەيدۇ، ئەگەر ئاللاھ سىلەرگە ياردىمىنى تەرك ئەتسە، ئاللاھتىن باشقا سىلەرگە كىم ياردەم بېرىدۇ؟

خِذْلاَنٌ : مەغلۇبىيەت ، ئۈمىدسىزلىك ؛ ياردەم قولىنى سوزماسلىق.

«خِذْلاَنُكَ لِصَدِيقِكَ حَرْبٌ عَلَيْهِ» : دوستۇڭنى تاشلىۋېتىشىڭ ئۇنىڭغا جەڭ ئېلان قىلغانلىق بولىدۇ.

خَذَمَ يَخْذِمُ خَذْمًا الشَّيْءَ : تېز پارچىلىدى ، تېز كەستى.

اَلْخَذُولُ: كۆپ تالاپەت يەتكۈزگۈچى ، نۇرغۇن ئۈمىدسىزلىك ئېلىپ كەلگۈچى، تاشلىۋەتكۈچى.

«وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنْسَانِ خَذُولاً» «قرآن» : شەيتان ئىنساننى تاشلىۋېتىدۇ.

خَذِمَ يَخْذَمُ خَذْمًا: ئۈزۈلدى.

خَذِمَ يَخْذَمُ خَذَمًا : تېز ماڭدى.

خَذُومٌ ج خُذُمٌ : ئۆتكۈر قىلىچ.

خَذِيَ يَخْذَى خَذًى الشَّيْءُ: بوشىشىپ كەتتى، يۇمشاپ كەتتى.

خَذِيمٌ : مەست.

خُرْءٌ ج خُرُوءٌ: گەندە ، چوڭ تەرەت.

خِرَاءٌ: گەندە، چوڭ تەرەت.

خَرَابٌ: خاراب ، ۋەيران ؛ خاراب بولماق ، ۋەيران بولماق.

مَوْضِعُ الْخَرَابِ : ۋەيران بولغان جاي.

أَرْضٌ خَرَابٌ : ۋەيران بولغان يەر.

«وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللّٰهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَ سَعَى فِي خَرَابِهَا» «قرآن» : ئاللاھنىڭ مەسچىتلىرىدە ئاللاھنىڭ نامىنىڭ ياد قىلىنىشىنى توسقان ۋە ئۇلارنى ۋەيران قىلىشقا ئۇرۇنغانلاردىنمۇ زالىم كىشى بارمۇ ؟

خَرَابَةٌ ج خَرَابَاتٌ : خارابلىق ، ۋەيرانلىق.

خَرَاجٌ ج أَخْرِجَةٌ وَ أَخَارِجُ : يەر بېجى ، غەللە - پاراق.

«فَرَضَ الْإِسْلَامُ الْخَرَاجَ عَلَى أَهْلِ الْكِتَابِ مُقَابِلَ الزَّكَاةِ عَلَى الْمُسْلِمِينَ» : ئىسلام دىنى مۇسۇلمانلارغا پەرز قىلغان زاكاتنىڭ ئورنىغا ئەھلى كىتابلار ئۈچۈن باج تاپشۇرۇشنى پەرز قىلدى.

خَرَاجُ رَأْسِيٍّ: نوپۇس بېجى ، جان بېجى.

خُرَاجٌ ج أَخْرِجَةٌ و خُرَّاجٌ: چىقان.

«رَاجِعْ طَبِيبَكَ لِيَشُقَّ لَكَ هَذَا الْخُرَاجَ» : دوختۇرۇڭنىڭ بۇ يىرىڭلىق ئىششىقنى يېرىپ بېقىشى ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىغا بار!

خِرَاصٌ ج خُرُوصٌ : نەيزە ، نەيزە تىغى.

خَرَاطَةٌ : ياغاچچىلىق ، ياغاچچىلىق كەسپى ؛ شىلىماق ، ئاقلىماق ، قىرماق.

خُرَاطَةٌ : مەدەنلەرنىڭ قىرىندىسى ، كېپىكى ، تۆمۈر قىرىندىسى ، ياغاچ قىرىندىسى.

«جَمَعَ الْخُرَاطَةَ وَأَعَادَ صَهْرَهَا» : قىرىندىلەرنى يىغىپ قايتا ئېرىتتى.

خَرَاطِينُ : سازاڭ قۇرت.

خَرَاطِينِيٌّ : قۇرتنەك ، قۇرتقا ئوخشاش.

خُرَاعٌ : تۆگىنىڭ غالجىرلىقى.

خَرَاعَةٌ : ئەخلاقتا چۈشكۈنلىشىش ، بۇزۇقچىلىق قىلىش.

خُرَافَةٌ ج خُرَافَاتٌ : خۇراپات ، ئەپسانە ، چۆچەك.

«يَسْعَى الْمُجْتَمَعُ الْعَرَبِيُّ إِلَى التَّحَرُّرِ مِنْ مُخَلَّفَاتِ عَهْدِ الْجَهْلِ وَالْخُرَافَةِ» : ئەرەب جەمئىيىتى قالاقلىق ۋە خۇراپاتلىق زامانىسىدىن قالغان قالدۇقلاردىن ئازاد بولۇشقا تىرىشىدۇ.

خُرَافِيٌّ: خۇراپى ، ئەپسانىۋى.

خَرِئَ يَخْرَأُ خَرْأً و خَرْأَةً و خُرُوءًا: چوڭ تەرەت قىلدى.

خُرْءٌ ج خُرُوءٌ: چوڭ تەرەت ؛ خالا.

خَرِبَ يَخْرَبُ خَرَبًا و خَرَابًا الشَّيْءُ: خاراب بولدى ، ۋەيران بولدى ، كېرەكسىز بولدى ، ئىشتىن چىقتى.

خَرِبَتِ الْآلَةُ: سايمان كاردىن چىقتى.

خَرِبَ الْمَكَانُ: جاي خالى بولدى ، بوش قالدى ، قۇرۇق قالدى.

خَرَبَ يَخْرُبُ و يَخْرِبُ خَرْبًا الشَّيْءَ: ياردى ، تەشتى.

خَرَبَ الْبَيْتَ : ئۆينى بۇزدى.

خَرْبٌ : خاراب بولماق ، ۋەيران بولماق.

خَرْبَانٌ : ئىشتىن چىققان ، ۋەيران بولغان ، كاردىن چىققان ، بۇزۇلغان.

هَذَا الْجِهَازُ خَرْبَانٌ : بۇ ئۈسكۈنە كاردىن چىققان.

خَرِبٌ. خَرِبَةٌ : ئىشتىن چىققان ، ۋەيران بولغان ، كاردىن چىققان.

خُرْبٌ. خُرْبَةٌ ج خُرَبٌ : خارابىلىك ، ۋەيرانلىق.

خُرْبَةُ الْإِبْرَةِ: يىڭنىنىڭ تۆشۈكى.

خِرْبَةٌ ج خِرَبٌ : بوش ئورۇن ، بىكار جاي ، خالىي يەر.

خَرْبَشَ يُخَرْبِشُ خَرْبَشَةً الشَّيْءَ: بۇزۇۋەتتى، بۇزدى، ۋەيران قىلدى، قالايمىقانلاشتۇردى.

خَرْبَشَ وَجْهَهُ : يۈزىنى تاتىلىۋەتتى ، تاتىلىدى.

خَرْبَشَةٌ ج خَرْبَشَاتٌ : تىرناق ئىزى ، پۇختا نەرسىلەردىكى نۇقسانلار.

«عَلَى بَابِ سَيَّارَتِكَ خَرْبَشَةٌ صِبْيَانِيَّةٌ» : ماشىناڭنىڭ ئىشىكىدە كىچىك بالىنىڭ تىرناق ئىزى تۇرىدۇ.

خَرْبَصَ يُخَرْبِصُ خَرْبَصَةً الْأَشْيَاءَ : رەتلىدى ، ئايرىدى ، تاللىدى.

خَرْبَصَ الْمَالَ : مال ـ مۈلۈكنى ئېلىپ كەتتى.

خَرْبَطَ يُخَرْبِطُ خَرْبَطَةً : (تەرتىپىنى) بۇزدى ، ۋەيران قىلدى ، قالايمىقان قىلدى.

خَرْبَقَ يُخَرْبِقُ خَرْبَقَةً الْعَمَلَ: خىزمەتنى بىكار قىلدى ، ئىشنى بۇزدى.

خَرْبَقَ الثَّوْبَ : چاپاننى يىرتتى.

خَرَتَ يَخْرُتُ خَرْتًا الْأُذُنَ: قۇلاقنى تەشتى ، قۇلاقتا تۆشۈك ئاچتى.

خَرَتَ الْأَرْضَ: يەر شارىنى پىششىق بىلدى ، يەر شەكلىنى پىششىق بىلدى.

خَرْتٌ ج خُرُوتٌ : يىڭنە تۆشۈكى.

خَرْتُ الْأُذُنِ: قۇلاقنىڭ تۆشۈكى.

أَضْيَقُ مِنْ خَرْتِ الْإِبْرَةِ : يىڭنە تۆشۈكىدىنمۇ كىچىك.

خِرْتِيتٌ ج خَرَاتِيتُ: كەركىدان.

خَرَجَ يَخْرُجُ خُرُوجًا و مَخْرَجًا : چىقتى.

خَرَجَ إِلَى فُلَانٍ: يۈز كۆرۈشتى ، ئۇچراشتى.

خَرَجَ بِهِ: ئۇنى چىقاردى.

خَرَجَ عَنِ الْإِجْمَاعِ: ئاممىنىڭ پىكرىگە خىلاپلىق قىلدى.

خَرَجَ عَلَيْهِ: ئۇنىڭغا ھۇجۇم قىلدى ، زەربە بەردى ، قارشى چىقتى.

خَرَجَ عَلَى الْحَاكِمِ: ھۆكۈمرانغا قارشى چىقتى ، ئاسىيلىق قىلدى ، ئىسيان كۆتۈردى.

خَرَجَ عَنْ مَالِهِ: پۇل – مال ياردەم بەردى ، ئىئانە قىلدى.

خَرَجَ مِنَ الْحَيَاةِ: ئۆلدى.

خَرَجَ إِلَى الْوُجُودِ: ۋۇجۇدقا چىقتى ، دۇنياغا كەلدى ، تۇغۇلدى.

خَرَجَ عَنِ الْمَأْلُوفِ: ئادەتتىن تاشقىرى ئىشنى قىلدى.

خَرَجَ مِنْ دَيْنِهِ: قەرزنى ئادا قىلدى.

خَرَجَ فِي الْعِلْمِ وَالْأَدَبِ: ئىلىمدە ۋە ئەدەبىياتتا يېتىشتى.

خَرَجَ عَنْهُمْ: ئۇلارنىڭ تەرىپىدىن چىقىپ كەتتى.

خَرَجَ مِنَ الْمُشْكِلَةِ : قىيىنچىلىقتىن قۇتۇلدى.

لَا يَخْرُجُ عَنْ كَذَا : ئۆتۈپ كەتمەيدۇ.

خَرْجٌ ج أَخْرَاجٌ وَ خُرُوجٌ : چىقىم ، راسخوت ، خىراجەت ؛ باج.

«فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ سَدًّا» (قرآن) : بىز بىلەن ئۇلارنىڭ ئارىسىغا بىر توسما سېلىپ بېرىشىڭ ئۈچۈن، ساڭا بىر قىسىم مېلىمىزنى (باجغا ئوخشاش) تۆلىسەك بولامدۇ؟ – دېدى.

خَرْجُ الْجُنْدِيِّ: ئەسكەرنىڭ نورما ئاشلىقى.

خُرْجٌ ج أَخْرَاجٌ وَ خِرَجَةٌ: خۇرجۇن.

خُرَجَةٌ: كۆپ باج تۆلەيدىغان كىشى.

خَرْخَارٌ: شارقىراپ ئېقىۋاتقان سۇ ئاۋازى.

خَرْخَرَ يُخَرْخِرُ خَرْخَرَةً النَّائِمُ : ئۇخلىغۇچى خورەك تارتتى.

خَرْخَرَ الْمَاءُ : سۇ شارقىرىدى.

خَرِدَ يَخْرَدُ خَرَدًا الْغُلَامُ : بالا ئەدەپ – ئەخلاقلىق بولدى ، ھايالىق بولدى.

خَرِدَتِ الْبِنْتُ : قىز قىز پېتى تۇردى.

خَرِدَتِ اللُّؤْلُؤَةُ: مەرۋايىت تېشىلمىدى.

خُرْدَةٌ : ئۇششاق – چۇششەك ۋە پارچە – پۇرات نەرسىلەر ، ئۇششاق مەدەن پارچىلىرى.

«جَمَعَ فُلَانٌ ثَرْوَتَهُ مِنْ تِجَارَةِ الْخُرْدَةِ» : پالانچى ئۆزىنىڭ مال – دۇنياسىنى تۆمۈر – تەسەك تىجارىتىدىن يىغقان.

تَاجِرُ خُرْدَةٍ : تۆمۈر – تەسەك سودىگىرى.

خُرْدُقَةٌ ج خَرْدُقَاتٌ : كىچىك رەگەتكە ئوقى.

خَرْدَلٌ : قىچا ، قىچا ئۇرۇقى.

حَبَّةُ الْخَرْدَلِ : قىچا دانىسى ، قىچا ئۇرۇقى.

«وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ» (قرآن) : ئەگەر ئۇنىڭ قىچا چاغلىق ئەمەلى بولسىمۇ ، ئۇنى ھازىر قىلىمىز ، (بەندىلەرنىڭ ئەمەللىرىدىن) ھېساب ئېلىشقا بىز يېتەرلىكمىز.

«لَا يَعْدِلُ هَذَا الْأَمْرُ حَبَّةَ خَرْدَلٍ» : بۇ ئىشنى تىلغا ئېلىشقا ئەرزىمەيدۇ ، كىچىك ئىش.

لَزْقَةُ الْخَرْدَلِ : قىچا مەلھىمى.

خَرْدَلَةٌ ج خَرْدَلَاتٌ : قىچا دېنى.

خُرْدَوَاتٌ : ئۇششاق – چۇششەك ، پارچە – پۇرات نەرسىلەر.

مَحَلُّ الْخُرْدَوَاتِ : مىلىچ – مال دۇكىنى.

خَرَّ يَخِرُّ و يَخُرُّ خَرِيرًا الْمَاءُ أَوِ الرِّيحُ: سۇ ياكى شامال شىرىلدىدى.

خَرَّ النَّائِمُ : ئۇخلىغۇچى خورەك تارتتى ، خارقىرىدى.

خَرَّ يَخِرُّ و يَخُرُّ خَرًّا وَخُرُورًا : يىقىلدى ، ئۆرۈلدى، چۈشۈپ كەتتى.

«فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ» (قرآن) : ئۇلارنىڭ ئۈستىگە (بۇ بىنانىڭ) ئۆگزىسى ئۆرۈلۈپ چۈشتى.

خَرَّ سَاجِدًا : سەجدىگە باردى ، باش قويدى.

«فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ» (قرآن) : پەرۋەردىگارىدىن مەغپىرەت تەلەپ قىلدى، سەجدىگە باردى، (ئاللاھقا) تەۋبە قىلدى.

خَرَّ عَلَى الْأَرْضِ: يەرگە يىقىلدى.

خَرَّ تَحْتَ قَدَمَيْهِ : ئۇنىڭ پۇتىغا باش قويدى.

خَرَّ صَرِيعًا : ئۆلدى.

خَرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ : ئۇنىڭ ئالدىدا باش ئەگدى.

خَرَّ الرَّجُلُ صَعِقًا : كۆچىدىن كەتتى ، ئايلىنىپ كەتتى.

خَرُّوا صَرْعَى الْجِهَادِ: ئۇلار جىهاد قىلدى؛ ئۇلار جىهاد قىلىپ شەھىد بولدى ، قۇربان بولدى.

«فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ أَنْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوا فِي الْعَذَابِ الْمُهِينِ» «قۇرئان» : سۇلايمان يىقىلغان چاغدا جىنلارغا ئېنىق بولدىكى ، ئەگەر ئۇلار غەيبنى بىلىدىغان بولسا ئىدى ، خار قىلغۇچى ئازابتا قالمىغان بولاتتى.

خَرَّاجٌ وَلاَّجٌ : جانلىق ، ھوشيار ، زېرەك ، ئەقىللىق.

خَرَّارَةٌ ج خَرَّارَاتٌ : سۇ چىقىرىش تۈرۈبىسى ، پاسكىنا سۇ كۆلچىكى.

خَرَّاصٌ : يالغانچى ، كاززاپ ، تۆھمەتخور ، بوھتانچى.

«قُتِلَ الْخَرَّاصُونَ» «قۇرئان» : كاززاپلارغا لەنەت بولسۇن.

خَرَّاطٌ : قىرغۇچى.

خَرَّاطُ الْخَشَبِ : ياغاچچى ، ياغاچ قىرغۇچى.

خَرَّاطُ الْحَدِيدِ: ستانوكچى.

خَرَّاطَةٌ : قىرىش پىچىقى ، قىرغۇچ ، شىلغۇچ.

خَرَّامَةٌ : ئۆشكە ، بۇرغا ؛ بىگىز.

خَرَّجَ يُخَرِّجُ تَخْرِيجًا : چىقاردى ، چىقىرىۋەتتى.

«تُخَرِّجُ الْجَامِعَاتُ كُلَّ عَامٍ عَدَدًا كَبِيرًا مِنَ الْمُخْتَصِّينَ فِي الْعُلُومِ وَ الْآدَابِ» : ئۇنىۋېرسىتېتلار ھەر يىلى ئىلىم ۋە ئەدەبىيات ساھەسىدە نۇرغۇنلىغان ئىختىساس ئىگىلىرىنى يېتىشتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

خَرَّشَ يُخَرِّشُ تَخْرِيشًا : تاتىلاپ تاشلىدى ، يارا قىلىۋەتتى.

خَرَّطَ يُخَرِّطُ تَخْرِيطًا: تازىلىدى ، قىردى ، يوندى.

خَرَّفَ يُخَرِّفُ تَخْرِيفًا الشَّيْخُ: بوۋاي ئالجىدى ، ئەقلى قاچتى.

خَرَّفَ غَيْرَهُ : ئالجىغانلىقتا چىقىرىۋەتتى، ئالجىغانلىقتا نىسبەت بەردى.

خَرَّقَ يُخَرِّقُ تَخْرِيقًا الثَّوْبَ : كىيىمنىڭ يىرتىقىنى چوڭايتىۋەتتى.

خَرَّقَ الشَّيْءَ: نەرسىنى تېشىپ ئۆتۈپ كەتتى.

خَرَّقَ الْعَيْنَ : كۆزگە چېلىقىپ تۇردى.

خَرَّقَ الْعَادَةَ : ئادەتنى بۇزدى ، نورماللىقتىن ئۆتۈپ كەتتى.

خَرَّقَ الْوَرَقَ : قەغەزنى يىرتتى.

خَرَّمَ يُخَرِّمُ تَخْرِيمًا الشَّيْءَ: بولۇشىغا تەشتى.

خِرِّيتٌ ج خَرَارِيتُ وَ خَرَارَاتٌ : تەجرىبىلىك ، ماھىر يېتەكچى.

خِرِّيجٌ: مەكتەپ پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچى.

«إِنَّكَ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَجِدَ خِرِّيجِي هَذِهِ الْجَامِعَةِ فِي أَنْحَاءِ الْبِلاَدِ كُلِّهَا» : بۇ ئۇنىۋېرسىتېتنى پۈتتۈرۈپ چىققانلارنى مەملىكەتنىڭ ھەممە جايىدا ئۇچرىتالايسەن.

«تُقِيمُ الْجَامِعَةُ اِحْتِفَالاً لِتَوْزِيعِ الشَّهَادَاتِ عَلَى خِرِّيجِيهَا» : ئۇنىۋېرسىتېت مەكتەپ پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلىرىغا شاھادەتنامە تارقىتىش ئۈچۈن تەبرىك يىغىنى ئاچتى.

رَابِطَةُ الْخِرِّيجِينَ: مەكتەپ پۈتتۈرگەنلەر ئىتتىپاقى.

نَادِي الْخِرِّيجِينَ : مەكتەپ پۈتتۈرگەن ستۇدېنتلار بىرلەشمىسى.

خِرِّيقٌ : مەرد ، قولى ئوچۇق ، سېخىي.

خَرَزَ يَخْرُزُ و يَخْرِزُ خَرْزًا الْجِلْدَ : تېرىنى تىكتى.

خَرَزٌ ج خَرَزَاتٌ : يىپقا تىزىلغان مارجان، تەسۋى.

خَرَزُ زُجَاجٍ : ئەينەك مارجان.

خَرَزَةٌ ج خَرَزَاتٌ وَخَرَزٌ وَ خِرَزٌ : يىپقا تىزىلغان مارجان؛ دۈمبىنىڭ قوۋۇرغىلىرىنىڭ بىرى.

خَرَزَةُ الْبِئْرِ : قۇدۇق رىشاتكىسى.

خَرَزَةُ الرَّقَبَةِ : بوغدىيەك.

خَرَزَةُ الظَّهْرِ : ئومۇرتقا سۆڭىكى ، ئومۇرتقا.

خُرْزَةٌ ج خُرَزٌ : يىپ ئارىلىقى.

خَرِسَ يَخْرَسُ خَرَسًا الشَّخْصُ : گاچا بولدى ، تىلى تۇتۇلۇپ قالدى.

«قَارَعْتُ خَصْمِي فِي الْحُجَّةِ فَخَرِسَ» : پاكىت قويۇپ رەقىبىمنى ئېغىز ئاچالماس قىلىۋەتتىم.

خَرِسَ الْأَرْضُ: زىرائەت تېرىغىلى بولمايدىغان بولدى.

إِخْرَسْ : ئاغزىڭنى يۇم.

خَرْسَانَةٌ مُسَلَّحَةٌ : سېمونت ، بېتون.

خُرْسَةٌ: تۇغۇت ئاياللىرى ئۈچۈن تەييارلانغان تاماق؛ تۇغۇت تامىقى.

خَرَشَ يَخْرِشُ خَرْشًا: تاتىلاپ تاشلىدى ، يارا قىلىۋەتتى.

خَرْشَةٌ: قارلىغاچ ، بوران قۇش.

خُرْشُوفٌ: چوڭ خوخا تىكەن.

خُرْشُومٌ ج خَرَاشِيمُ : ھالڭ ، تىك يار.

خَرَصَ يَخْرُصُ خَرْصًا: يالغان سۆزلىدى ، بىلجىرلىدى.

خَرَصَ فِي الْأَمْرِ: پەرەز قىلدى، تەخمىن قىلدى، مۆلچەرلىدى.

«إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا تَخْرُصُونَ»

«قۇرئان» : سىلەر پەقەت گۇمانغىلا ئاساسلىنىسىلەر ، ئاللاھقا پەقەت يالغاننى چاپلايسىلەر.

خَرَصَ يَخْرُصُ خِرَاصَةَ الشَّيْءَ: تۈزىدى ، رېمونت قىلدى ، ئىسلاھ قىلدى.

خَرِصَ يَخْرُصُ خَرَصًا : ئاچ قالدى ؛ سوغۇقتا قالدى.

خُرْصٌ ج أَخْرَاصٌ وَ خُرْصَانٌ : ئالتۇن ياكى كۈمۈش ھالقا ، سىرغا ، زىرە.

خَرَطَ يَخْرُطُ خَرْطًا: قىردى ، ئاقلىدى.

خَرَطَ وَرَقَ الشَّجَرِ : دەرەخ يوپۇرمىقىنى قاقتى.

خَرَطَ فِي حَدِيثِهِ : يالغان ئېيتتى.

خَرَطَ الثَّوْبَ : كىيىم ئۆڭدى.

خَرَطَ فِي الْأَمْرِ : مالىمان قىلدى ، قالايمىقان قىلدى ، كەلسە ـ كەلمەس قىلدى.

خَرْطٌ : ئاقلىماق ، شىلىماق ، قىرماق ؛ ياغاچ چىلىق ، ياغاچچىلىق كەسپى.

دُوْنَهُ خَرْطُ الْقَتَادِ : بۇ تولىمۇ مۈشكۈلچىلىك ئىشتۇر.

خَرْطَالٌ : ياۋا سۇلۇ (ئۆسۈملۈك)

خَرْطَمَ يُخَرْطِمُ خَرْطَمَةً: خارتۇمىغا ئۇردى ، بۇرنىغا ئۇردى.

خُرْطُمٌ : خارتۇم ، بۇرۇن.

خُرْطُمَانٌ: ئۇزۇن بۇرۇن.

خُرْطُمَانِيٌّ : چوڭ بۇرۇن.

خُرْطُومٌ ج خَرَاطِيمُ : بۇرۇن ، تۇمشۇق ، پىلنىڭ خارتۇمى؛ تېز مەست قىلىدىغان ھاراق.

« سَنَسِمُهُ عَلَى الْخُرْطُومِ» «قۇرئان» ؛ ئۇنىڭ بۇرنىنى داغلاپ بەلگە سالىمىز.

خُرْطُومُ الْفِيْلِ : پىلنىڭ خارتۇمى ، پىلنىڭ تۇمشۇقى ، پىلنىڭ بۇرنى.

خَرَاطِيمُ الْقَوْمِ: قەۋمنىڭ ئاقساقاللىرى.

اَلْخُرْطُومُ: سۇ ناسوسى.

«اِسْتَخْدَمَ رِجَالُ الْإِطْفَاءِ خَرَاطِيْمَ الْمِيَاهِ لِإِطْفَاءِ الْحَرِيقِ» : ئوت ئۆچۈرگۈچى خادىملار ئوتنى ئۆچۈرۈش ئۈچۈن سۇ ناسوسلىرىنى ئىشلەتتى.

خَرُعَ يَخْرُعُ خَرَاعَةً الشَّخْصُ : بوشاپ كەتتى ، ئاجىزلاپ كەتتى ، ماغدۇرسىزلىنىپ كەتتى ، ماغدۇرسىزلاندى.

خَرِعَ يَخْرَعُ خَرَعًا وَخَرَاعَةً الرَّجُلُ : كىشى ئاجىزلاپ كەتتى ، بوشاپ كەتتى.

خَرِعٌ: ماغدۇرسىز ، كۈچسىز؛ يۇمشاق.

خُرْعُوبَةٌ ج خَرَاعِبُ : كىچىك قىز ، قىزچاق ، قىز بالا.

خَرِفَ يَخْرَفُ خَرْفًا الشَّيْخُ: بوۋاي ئالجىدى ، ئەقلى قاچتى.

خَرُفَ يَخْرُفُ خَرْفًا الشَّيْخُ:بوۋاي ئالجىدى ، ئەقلى قاچتى.

خَرِفَ الْمَرِيْضُ : كېسەل جۆيلىدى.

خَرَفٌ: ئالجىغان.

خَرِفٌ: زىيادە قېرىپ كېتىپ ئالجىپ قالغان

ئادەم.

«خَرِقٌ لَكِنَّهُ مُتَفَلْسِقٌ» : ئۇ قېرىپ ئالجىغان، لېكىن ئۆزىنى پەيلاسوپ چاغلايدۇ.

خَرْفَشَ يُخَرْفِشُ خَرْفَشَةً الشَّيْءَ: ئارىلاشتۇردى، يىرىك قىلدى.

خَرَقَ يَخْرُقُ و يَخْرِقُ خَرْقًا الْإِتِّفَاقَ : بىرلىك-نى بۇزدى، ئىتتىپاقنى بۇزدى، كېلىشىمنى بۇزدى، تەشتى.

«فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا» «قۇرئان» :

شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىككىسى بىرلىكتە مېڭىپ كېلىپ بىر كېمىگە چىققىشتى، (خىزىر) كېمىنى تېشىۋەتتى (يەنى كېمىنىڭ بىر تاختىسىنى سۇغۇرۇۋەتتى).

خَرَقَ الثَّوْبَ: كىيىمنى يىرتتى.

خَرَقَ إِشَارَةَ الْمُرُورِ: قاتناش قائىدىسىنى بۇزدى، قاتناش قائىدىسىگە خىلاپلىق قىلدى.

خَرَقَ الْأَرْضَ: زېمىننى باستى؛ كەستى.

خَرَقَ الشَّيْءَ: ئويدۇرۇپ چىقاردى.

«وَ خَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ» «قۇرئان» : ئۇلار ئاللاھقا جاھالەتتىن ئوغۇل - قىزلارنى ئويدۇرۇپ چىقىرىشتى.

خَرَقَ الْحِصَارَ : مۇھاسىرىنى يېرىپ چىقتى.

خَرِقَ يَخْرَقُ وخَرُقَ يَخْرُقُ خَرْقًا الرَّجُلُ : دۆت بولدى، ئەخمەق بولدى.

خَرِقَ فِي الْبَيْتِ : ئۆيدە ئولتۇرۇپ قوغىدى.

خُرْقٌ : گالۋاڭلىق، ھاماقەتلىك.

خَرْقٌ ج خُرُوقٌ : تۆشۈك، كامار.

سِيَاسَةٌ خَرْقَاءُ : قارىغۇلارچە سىياسەت.

خِرْقَةٌ ج خِرَقٌ : يىرتىق كىيىم؛ لاتا.

خِرْقَةٌ ج خِرَقٌ : گەزمال، كىيىملىك رەخت.

«يُؤْلِمُنِي مَنْظَرُ الْفُقَرَاءِ يَرْتَدُونَ خِرَقًا مُمَزَّقَةً» : يىرتىلىپ تىتىلىپ كەتكەن كىيىملەرنى كىيىشكەن كەمبەغەللەرنىڭ تۇرقى مېنى ئازابلىدى.

خَرَمَ يَخْرِمُ خَرْمًا الشَّيْءَ : تۆشۈك تەشتى، بۇزغىلىدى، تەشتى.

خَرَمَ الْحَدِيثَ : سۆزنىڭ بەزىسىنى ئېلىپ، بەزىسىنى تاشلىدى.

خَرَمَ الثَّوْبَ : كىيىمنى يىرتتى.

«مَا خَرَمَ مِنَ الْحَدِيثِ حَرْفًا» : ئۇ ھەدىستىن بىر ھەرپىنىمۇ چۈشۈرۈپ قويمىدى.

خَرِمَ يَخْرَمُ خَرَمًا: بۇرۇننى تەشتى؛ قۇلىقىنى تەشتى.

خَرْمٌ : تۆشۈك تەشمەك.

خَرْمٌ ج خُرُومٌ : تۆشۈك؛ تاغ تۆشۈكى.

خَرْمُ الْإِبْرَةِ : يىڭنىنىڭ تۆشۈكى، يىڭنىنىڭ كۆزى.

خَرْمُ الْبَابِ: ئىشىكنىڭ يوچۇقى.

خَرْمَاءُ ج خُرْمٌ : تېشىلگەن قۇلاق؛ تىك قىيا؛ يالغانچى.

خُرْمَانٌ: يالغانچى.

خَرْنَقَ يُخَرْنِقُ خَرْنَقَةً: قىلىچ بىلەن چاپتى.

خَرْنَقَ يُخَرْنِقُ خَرْنَقَةً الْأَرْضُ: زېمىن توشقانلىق بولدى.

خِرْنِقٌ ج خَرَانِقُ : كىچىك توشقان، توشقان بالىسى، بۆجەن.

خُرُوجٌ : چىقماق.

اَلْخُرُوجُ لِمُقَاتَلَةِ الْعَدُوِّ : دۈشمەن بىلەن ئۇرۇش قىلىشقا چىقىش.

سِفْرُ الْخُرُوجِ : تەۋراتنىڭ پارىلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، بۇ مۇسا ئەلەيھىسسالامغا نىسبەت بېرىلىدۇ.

يَوْمُ الْخُرُوجِ : قىيامەت كۈنى.

خَرُودٌ: قىز، ياتلىق بولمىغان قىز؛ تېشىلمىگەن مەرۋايىت.

خِرْوَعٌ: ئابدۇمسلىك، ئىنەك پىتى.

زَيْتُ الْخِرْوَعِ: ئابدۇمسلىك يېغى.

خَرُوفٌ ج خِرْفَانٌ وَ خِرَافٌ و أَخْرِفَةٌ: قوچقار؛ پاقلان.

خَرُوفٌ بَيْنَ شَاتَيْنِ: ئۇ ئىككى ساغلىق ئارىسىدىكى قوچقار (ئىككى خوتۇنلۇق ئادەمگە تەمسىل قىلىنىدۇ).

خَرُوفُ الْبَحْرِ: دېڭىز كالىسى.

«اِنْقَادَالْمَظْلُومُ لِظَالِمِهِ اِنْقِيَادَالْخَرُوفِ لِجَزَّارِهِ» : ئېزىلگەن ئادەم ئۆزگەن ئادەمگە پاقلان قاسساپقا بويسۇنغاندەك بويسۇندى.

خَرِئَ يَخْرَأُ خَرْءًا وَ خِرَاءَةً الرَّجُلُ : چوڭ تەرەت قىلدى.

خَرِيدٌ. خَرِيدَةٌ ج خَرَائِدُ : قىز ، ياتلىق بولمىغان قىز ، يۈزى ئېچىلمىغان قىز ؛ تېشىلمىگەن مەرۋايىت.

خَرِيرُ الْمَاءِ : سۇنىڭ شىرىلدىغان ئاۋازى.

خَرِيطَةٌ ج خَرَائِطُ : خەرىتە ؛ سومكا ؛ تۇلۇم.

اَلْخَرِيطَةُ الطُّبُوغْرَافِيَّةُ : يەر شەكلى خەرىتىسى.

خَرِيطَةُ الطَّقْسِ : هاۋا كىلىماتى خەرىتىسى.

اَلْخَرِيطَةُ الْعَرَبِيَّةُ : ئەرەب دۇنياسى خەرىتىسى.

خَرِيعٌ ج خَرَائِعُ وَ خُرُوعٌ : ئاجىز ، ماغدۇرسىز ، كۆچسىز ؛ كوچا خوتۇنى ، جالاپ ؛ نازىنىن ئايال.

خَرِيفٌ : كۈز ، كۈز پەسلى.

خَرِيفُ الْعُمْرِ : ئۆمۈرنىڭ كېيىنكى مەزگىلى، ئۆمۈرنىڭ ئاخىرى.

خَرِيقٌ ج خَرَائِقُ وَ خُرُقٌ : جىلغا ، ساي، ۋادى ، ئېقىن، پەس تۈزلەڭ يەر ؛ قاتتىق سوغۇق شامال، مەيىن شامال.

خَرِيمٌ : نومۇسسىز.

خِزَافَةٌ: پار-پۇر سانائىتى، كۈلالچىلىق.

خُزَامٌ : شەرق نەرگىس گۈلى.

خِزَامُ الْأَنْفِ : بۇرۇنغا سالىدىغان زىرە (هالقا)

خِزَانَةٌ ج خَزَائِنُ : خەزىنە؛ كىيىم ئىشكاپى.

«أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَبِّكَ أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ» «قرآن» : ئۇلارنىڭ يېنىدا پەرۋەردىگارىڭنىڭ خەزىنىلىرى بارمۇ؟ ياكى ئۇلار (شەيئىلەرنى خالىغانچە تەسەررۇپ قىلىدىغان) (كائىناتنى) بويسۇندۇرغۇچىمۇ؟

خِزَانَةٌ حُكُومِيَّةٌ: دۆلەت خەزىنىسى.

وِزَارَةُ الْخِزَانَةِ: مالىيە مىنىستىرلىكى.

اَلْخِزَانَةُ الْعَامَّةُ: ئاممىۋى كۇتۇپخانا.

خِزَانَةُ الشِّفْرَةِ : بوفېت ، يېمەك - ئىچمەك ساقلىنىدىغان بوتكا.

خِزَانَةُ حَدِيدٍ : پولات ساندۇق ، پولات ئىشكاپ ، بىخەتەرلىك ساندۇقى.

خِزَانَةُ الْكُتُبِ : كىتاب ئىشكاپى.

خِزَانَةُ الثِّيَابِ : كىيىم ئىشكاپى.

خَزَرَ يَخْزُرُ خَزْرًا النَّظَرَ : كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا قارىدى.

خَزَرَتِ الْعَيْنُ : كۆزى كىچىكلەپ كەتتى.

خَزَرٌ : پىت كۆز ، كۆزى كىچىك.

بَحْرُ الْخَزَرِ : كاسپىي دېڭىزى.

خَزَّ يَخُزُّ خَزًّا عَدُوَّهُ بِسَهْمٍ : دۈشمىنىگە ئوق ئاتتى ، ئوق ئۈزدى.

«خَزَّ الشَّوْكَ فِي الْحَائِطِ» : تام ئۈستىگە يانتاق قويدى.

خَزٌّ ج خُزُوزٌ : ساپ تاۋار، يىپەك بىلەن يۇڭنى ئارىلاشتۇرۇپ توقۇلغان رەخت.

خُزَزٌ ج خِزَّانٌ و أَخِزَّةٌ : ئەركەك توشقان.

خَزَّافٌ : كۇلالچى ، پار - پۇر قاچا - قۇچا سودىگىرى.

خَزَّانٌ ج خَزَّانَاتٌ و خَزَازِينُ : ئامبار ، ئىسكىلات، ساقلاش ئۆيى.

خَزَّانُ الْوَقُودِ : باك ، ماي ئىسكىلاتى.

خَزَّانُ الْمِيَاهِ : سۇ ئامبىرى ، توغان ، توسما ، تۇما ، كۆلچەك.

«اَلْخَزَّانُ مَمْلُوءٌ بِالْمِيَاهِ» : سۇ ئامبىرى سۇ بىلەن تولغان.

«مَا اَكْبَرَ خَزَّانَ الْمِيَاهِ هَذَا» : بۇ سۇ ئامبىرى نېمىدېگەن چوڭ.

خَزَّرَ يُخَزِّرُ تَخْزِيرًا عَيْنَيْهِ : سىنچىلاپ قارىدى.

خَزَّنَ يُخَزِّنُ تَخْزِينًا الشَّيْءَ : زاپاس ساقلىدى ، توپلىدى.

خَزَّنَ الْمَعْلُومَاتِ: ئېلېكترونلۇق مېڭىگە مەلۇماتلارنى يىغىپ توپلىدى.

خَزَعَ يَخْزَعُ خَزْعًا الشَّيْءَ: كەستى.

خَزَعَ مِنْهُ شَيْئًا : ئالدى.

خَزَعَ عَنْ أَصْحَابِهِ: ھەمراھلىرىدىن ئارقىدا قالدى، كېيىن قالدى.

خُزَعْبِلٌ. خُزَعْبَلَةٌ ج خُزَعْبَلاَتٌ : ئەپسانە ، كۈلكۈلۈك ، چۆچەك ؛ خۇراپات.

«دَعْ هَذِهِ الْخُزَعْبَلاَتِ وَلاَ تَتَشَدَّقْ بِهَاثَانِيَةً» : سەن بۇ يالغان ـ ياۋىداق سۆزلەرنى قوي ! ئىككىنچىلەپ ئاغزىڭغا كەلگەننى كاپشىما.

خُزَعْبَلِيٌّ : خىيالىي ، فانتازىيە.

خِزْعَةٌ : گۆش پارچىسى.

خَزَقَ يَخْزِقُ خَزْقًا الْمَاشِي : يول يۈرگۈچى قول سىيلىپ ماڭدى.

خَزَقَ الثَّوْبَ : رەختنى يىرتتى ، پارچىلىدى.

خَزَقٌ : پار ـ پۇر قاچا ، ساپال قاچا.

اَلْخَزَفُ الْمَعْقُولُ : پارقىراق ساپال.

خَزَفِيٌّ : كۇلالچى.

آنِيَةٌ خَزَفِيَّةٌ: پار ـ پۇر قاچا ، ساپال قاچا.

خَزَقَ يَخْزِقُ خَزْقًا السَّهْمُ الْقِرْطَاسَ : ئوق قەغەزنى تېشىپ ئۆتتى.

خَزَقَ الشَّيْءَ فِي الشَّيْءِ: كىرگۈزدى ، سانجىدى.

خَزَقَهُ بِالرُّمْحِ : ئۇنىڭغا نەيزە سانجىدى.

خَزَقَ الْأَرْضَ : يەرنى قاڭدى ، چىڭدىدى.

خَزْقٌ : كىرگۈزمەك ، سانجىماق.

خَزَلَ يَخْزِلُ خَزْلاً الشَّيْءَ: نەرسىنى كەستى ، پارچىلىدى ، ئۈزدى.

خَزَلَ فُلاَنًا عَنْ حَاجَتِهِ : توسقۇنلۇق قىلدى، پېشكەل بولدى.

خَزَمَ يَخْزِمُ خَزْمًا الْبَعِيْرَ: تۆگىنىڭ بۇرنىغا چۇلۇك ئۆتكۈزدى.

خَزَمَ أَنْفَ فُلاَنٍ: پالانىنى بوزەك قىلدى ، كەمسىتتى.

خَزَمٌ : پوستىدىن ئارغامچا ئېشىلىدىغان بىر خىل دەرەخ.

خِزَامٌ : بۇرنى تېشىلگەن تۆگە.

خَزَنَ يَخْزُنُ خَزْنًا الشَّيْءَ: مالنى يىغدى ، ساقلىدى.

خَزَنَ السِّرَّ : سىرنى ساقلىدى، يوشۇردى.

خَزْنٌ : خەزىنىگە كىرگۈزمەك ، ساقلىماق ، غەملىمەك.

أُجْرَةُ الْخَزْنِ : ئامبار ھەققى ، ساقلاش ھەققى.

خَزْنَةٌ ج خُزَنٌ: قاچا ـ قۇچا ئىشكاپى ، جاۋەن.

خَزِيَ يَخْزَى خَزْيًا وَ خَزْيَانًا الرَّجُلُ : خار بولدى ، خارلىقتا قالدى ؛ خىجىل بولدى، ئۇيالدى ، ھايا قىلدى ؛ بىر مۇسىبەتكە يولۇقتى ، ھالاك بولدى.

خَزَى يَخْزِي خَزْيًا فُلاَنًا : خىجالەت قىلدى ، رەسۋا قىلدى.

«لَوْلاَ أَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولاً فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَ نَخْزَى» «قرآن» : ئۇلار چوقۇم: «نېمىشقا بىزگە بىرەر پەيغەمبەر ئەۋەتمىدىڭ؟ بىز خار ۋە رەسۋا بولۇشتىن ئىلگىرى سېنىڭ ئايەتلىرىڭگە ئەگىشەتتۇق » دېيەتتى.

خِزْيٌ : نومۇسسىزلىق ، ئار ـ نومۇس ، خورلۇق ؛ جازا.

«جَلَبَ لِقَوْمِهِ الْخِزْيَ وَالْعَارَ» : خەلقىگە خورلۇق ۋە نومۇس ئېلىپ كەلدى.

يَالَلْخِزْيِ: نېمىدېگەن رەسۋاچىلىق.

خَزْيَانٌ م خَزْيَانَةٌ وَ خَزَايَا: خىجىل بولغان ئادەم، ئۇياتچان ، نومۇسچان ، ئۇيالغان.

خَزْيَةٌ: نومۇسسىزلىق ، شەرمەندىچىلىك.

خَزِيْنَةٌ ج خَزَائِنُ : خەزىنە ، بايلىق؛ پۇل تاپشۇرىدىغان ۋە ئالىدىغان جاي.

خَزِيْنَةُ الدَّوْلَةِ : دۆلەت خەزىنىسى.

خَسَارَةٌ ج خَسَائِرُ : زىيان ، چىقىم؛ يوقىتىش.

يَالَلْخَسَارَةِ : ئىسىت ، بەك ئەپسۇس.

«مَوْتُ الْعَالِمِ خَسَارَةٌ لاَتُعَوَّضُ» : ئالىمنىڭ ئۆلۈمى بولسا تولدۇرغىلى بولمايدىغان زىياندۇر.

خَسَاسَةٌ : پەسكەشلىك ، رەزىللىك ؛ خەسىسلىك.

خَسَاسَةُ النَّفْسِ : پەسكەشلىك ، رەزىللىك ، خەسىسلىك.

خَسَأَ يَخْسَأُ خَسْئًا الْكَلْبَ : ئىتنى قوغلىدى.

خَسَأَ يَخْسَأُ خُسُوءًا: خارلىق ئىچىدە يىراق بولدى.

خَسَأَ الْبَصَرُ : كۆز تالدى.

«قَالَ اخْسَؤُوافِيْهَاوَلاَ تُكَلِّمُونِ» «قرآن» : ئاللاھ

ئېيتمدۇ : « جەھەننەمدە خار ھالدا قېلىڭلار ، ماڭا سۆز ئاچماڭلار » .

إِخْسَأْ عَنِّي: كۆزۈمدىن يوقال! كۆتۈر قاسقىنىڭنى! بېشىڭنى يە!

خَسْأٌ: يىراق بولماق؛ يىراق قىلماق، قوغلىماق.

خَسْئًا لَكَ: تۈفى ، نومۇسسىز ! ئىزا تارتمايدىغان ! ھۇ نومۇسىنى بىلمەيدىغان !

خَسَرَ يَخْسِرُ خُسْرًا وَ خَسَارَةً و خُسْرَانًا التَّاجِرُ: ئازدى؛ زىيان تارتتى ؛ ھالاك بولدى.

خَسَرَ الْبَائِعُ الْمِيْزَانَ ؛ ساتقۇچى جىڭنى كېمەيتمۇەتتى.

خَسِرَ يَخْسَرُ خَسْرًا و خُسْرًا وَ خَسَارَةً وَ خُسْرَانًا التَّاجِرُ: تىجارەتچى زىيان تارتتى.

«وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ» «قرآن» ؛ ئەگەر ئۇنىڭغا بەختسىزلىك يەتسە، دىندىن يېنىۋالىدۇ، ئۇ، دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە زىيان تارتىدۇ.

خَسِرَ الشَّيْءَ: زايا قىلىۋەتتى ، بىكار قىلىۋەتتى ، يوقىتىۋەتتى.

«خَسِرَ ثَرْوَتَهُ عَلَى مَائِدَةِ الْقِمَارِ» : ئۇ، مال ـ مۈلكىنى قىمار داستىخىنىدا زايا (يوق) قىلىۋەتتى.

خُسْرٌ : ۋەيرانچىلىق، ھالاكەت ، زىيان.

خَسْرَانٌ : زىيان تارتقۇچى.

«أَنْتَ خَسْرَانٌ فِي هَذِهِ الصَّفْقَةِ» ؛ بۇ سودىدا سەن زىيان تارتقۇچىدۇرسەن.

خُسْرَانٌ: زىيان تارتماق.

وَقَعَ فِي خُسْرَانٍ: زىيان تارتتى، زىيانغا ئۇچرىدى.

فَاكِهَةٌ خُسْرَانَةٌ ؛ بۇزۇلغان مېۋە.

خَسَّ يَخَسُّ و يَخِسُّ خَسًّا وَ خَسَاسَةً وَ خِسَّةً : كەمستىشكە ئۇچرىدى.

خَسَّ الْوَزْنُ ؛ ئۆلچەشتە يەڭگىل كەلدى.

خَسَّ نَصِيْبُهُ : نېسىۋىسى كېمىيىپ كەتتى، نېسىۋىسى ئاز بولدى.

خِسَّةٌ ؛ پەسكەشلىك ، رەزىللىك ؛ خەسىسلىك.

خَسَّرَ يُخَسِّرُ تَخْسِيرًا الْبَائِعَ فِي تِجَارَتِهِ : ساتقۇچىنى زىيان تارتقۇزدى ، ساتقۇچىغا زىيان كەلتۈردى.

خَسَّرَهُ ؛ ئۇنى قوغلىۋەتتى ، ھەيدىۋەتتى.

خَسَّرَ البَائِعُ الْمِيْزَانَ: ساتقۇچى جىڭنى كېمەيتىۋەتتى.

خَسَّسَ يُخَسِّسُ تَخْسِيْسًا نَصِيبَهُ: ھەسسىسىنى ئازايتىۋەتتى.

خَسَّسَ جِسْمَهُ: ئۇنىڭ جىسمىنى يېنىكلەتتى.

خَسَقَ يَخْسِقُ خُسُوقًا: كېمەيدى ، يوقالدى ، غايىب بولدى ، يىمىرىلدى.

خَسَقَ يَخْسِقُ خَسْقًا الْأَرْضَ ؛ يەر يۇتتى.

«فَخَسَفْنَا بِهِ وَ بِدَارِهِ الْأَرْضَ» «قرآن» ؛ قارۇننى ئۇنىڭ ئۆيى بىلەن قوشۇپ يەرگە يۇتقۇزدۇق.

«وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَ مِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا» «قرآن» ؛ ئۇلارنىڭ بەزىسىنى (مال ـ مۈلكى بىلەن قوشۇپ) يەرگە يۇتقۇزدۇق، ئۇلارنىڭ بەزىسىنى (سۇدا) غەرق قىلدۇق.

خَسَقَ اللّٰهُ بِهِمِ الْأَرْضَ: ئاللاھ ئۇلارنى ھالاك قىلدى ، ئاللاھ ئۇلارنى بىتچىت قىلدى ، ئاللاھ ئۇلارنى يەرگە يۇتقۇزۇۋەتتى.

خَسَقَ الْقَمَرُ أَوْ نَحْوُهُ: ئاينىڭ نۇرى كەتتى، ئاينىڭ نۇرى ئۆچتى.

«فَإِذَابَرِقَ الْبَصَرُ وَخَسَقَ الْقَمَرُ» «قرآن» : كۆزلەر تورلاشقان، ئاينىڭ نۇرى ئۆچكەن كۈن بىلەن ئاي بىرلەشتۈرۈلگەن چاغدا.

خَسَفَتْ عَيْنُ الْمَاءِ ؛ بۇلاق قۇرۇپ كەتتى.

خَسَقَ السَّقْفُ: ئۆگزە ئۆرۈلۈپ چۈشتى.

خَسْقٌ ؛ ئاچلىق ، خارلىق ، خورلۇق.

سَامَهُ خَسْفًا ؛ ئۇنىڭغا خورلۇقنى تېتىتتى، خورلىدى.

بَاتَ عَلَى الْخَسْفِ: ئاچ يېتىپ قالدى.

خُسُوفٌ: كېمەيمەك ؛ يىمىرىلمەك ، يىقىلماق ، غايىب بولماق.

خُسُوفُ الْقَمَرِ: ئاينىڭ تۇتۇلۇشى.

خَسِيْسٌ ج خِسَاسٌ وَ أَخِسَّةٌ ؛ پەس ، ناچار ، ئەسكى ، پەسكەش ، رەزىل، خەسىس.

«مِنَ النَّاسِ مَنْ يَسْعَى إِلَى الثَّرْوَةِ بِأَيِّ سَبِيْلٍ

شَرِيْفِي أَوْ خَسِيسِ» : كىشىلەردىن بايلىقتا توغرا يول بىلەنمۇ، ناتوغرا يول بىلەنمۇ ئېرىشمەكچى بولغانلار بار.

رَفَعَ مِنْ خَسِيْسَتِهِ : ئابرۇيىمنى كۆتۈرىدىغان ئىشنى قىلدى.

خَسَائِسُ الْأُمُورِ: تۆۋەن ، ئەرزىمەس ئىشلار.

خَسِيقَ: يوقالغان، غايىب بولغان.

خَسِيْقُ الْعَقْلِ: كالۋا ، دۆت ، مەتو.

خَشَارٌ : كېرەكسىز نەرسە ، تاشلاندۇق نەرسە ؛ بۇزۇق ئادەم ؛ كارغا يارىماس ، ئىشقا يارىماس.

خَشَاشٌ : قۇرت – قوڭغۇز.

«دَخَلَتْ اِمْرَأَةٌ النَّارَ فِي هِرَّةٍ رَبَطَتْهَا ، فَلَمْ تُطْعِمْهَا وَلَمْ تَسْقِهَا وَلَمْ تُرْسِلْهَا فَتَأْكُلَ مِنْ خَشَاشِ الْأَرْضِ» (حديث) : بىر ئايال بىر مۈشۈكنى باغلاپ قويۇپ ، ئۇنىڭغا يېمەكلىك-مۇ ، ئۇسسۇزلۇقمۇ بەرمىگەنلىكى ، زېمىندىكى ھاشارەتلەرنى يېيىشكىمۇ قويۇۋەتمىگەنلىكى تۈپەيلىدىن دوزىخى بولۇپ كەتكەن.

خُشَافٌ : مېۋە شەربىتى ، مېۋە سۈيى.

خُشَامٌ : بۇرۇن كېسەللىكى.

خَشَانَةٌ : يىرىكلىك ، قوپاللىق.

خَشَبَ يَخْشِبُ خَشْبًا الشَّيْءَ بِالشَّيْءِ: ئارىلاشتۇردى.

خَشَبَ السَّيْفَ : قىلىچنى بىلىدى.

خَشَبَ الشَّيْءَ: تاللىدى ، پارلىدى.

خَشِبَ يَخْشَبُ خَشَبًا الشَّيْءُ: قوپاللاشتى ، يىرىك-لەشتى ، ناچارلاشتى.

خَشِبَ عَيْشُهُ : تۇرمۇشى ناچارلاشتى.

خَشَبٌ ج أَخْشَابٌ : ياغاچ ، ياغاچ ماتېرىيال.

«اَلْحَطَبُ وَالْخَشَبُ أَوَّلُ وُقُودٍ اِسْتَخْدَمَهُ الْإِنْسَانُ» : ئوتۇن بىلەن ياغاچ ئىنسانلار ئەڭ دەسلەپتە ئىشلەتكەن يېقىلغۇدۇر.

خَشَبُ الْبِنَاءِ : ياغاچ ، ياغاچ ماتېرىيال.

خَشَبُ الْبُنْدُقِيَّةِ: مىلتىق پاينىكى.

خَشَبٌ مَحْفُورٌ : ئويما ياغاچ.

خَشَبٌ مَمْسُوحٌ : تاختاي.

خَشَبٌ أَبْيَضُ : تاختاي ، شال ، شەمشاد تاختىيى ، قارىغاي تاختىيى ، ئاق شەمشاد.

خَشَبٌ مُعَاكِسٌ: پەنەركە.

خَشَبُ الْحَرِيْقِ: تۇتۇرۇق ئوتۇن.

خَشَبَةٌ ج خَشَبَاتٌ: بىر پارچە ياغاچ ، كۆتەك.

خَشَبَةُ الْمَسْرَحِ : تىياتىر سەھنىسى.

خَشَبَةُ الْمَيِّتِ: تاۋۇت ، جىنازا.

خَشَبَةُ نَقْلِ الْمَوْتَى : تاۋۇت ، جىنازا ، ئۆلۈك ساندۇقى.

خَشَبِيْنٌ: ياغاچچىلىق.

خَشَبِيٌّ : ياغاچتىن بولغان ، ياغاچقا مەنسۇپ.

مَسَامِيرُ خَشَبِيَّةٌ : ياغاچ مىخ.

خَشْخَاشٌ : كۆكنار.

خَشْخَشَ يُخَشْخِشُ خَشْخَشَةً: تاراقشىدى، جاراڭ-شىدى، جالدۇر – جۇلدۇر قىلدى ، تاراق – تۇرۇق قىلدى.

خَشْخَشَةٌ : شىر – شىر ئاۋاز.

«ضَجَّ الْمَكْتَبُ بِالْأَصْوَاتِ وَخَشْخَشَةِ الْأَوْرَاقِ» : ئىشخانا ئاۋازلار ۋە قەغەزلەرنىڭ شىلدىرلاش-لىرى بىلەن قالايمىقانلىشىپ كەتتى.

خُشْخَيْشَةٌ : قورچاق؛ ئويۇنچۇق.

خَشْرَمٌ ج خَشَارِمُ وَ خَشَارِمَةٌ : بىر توپ ھەرە ؛ ھەسەل ھەرىسى پادىشاھى؛ ھەسەل ھەرىسى ئۇۋىسى.

خَشَّ يَخُشُّ خَشًّا فِي الشَّيْءِ: كىردى.

خَشَّ عَلَى فُلَانٍ : پالانىنىڭ يېنىغا كىردى.

خَشَّ إِلَى فُلَانٍ : پالانىنىڭ يېنىغا كىردى.

خَشَّ الْبَعِيرَ: تۆگىنىڭ بۇرنىغا چۇلۇك ئۆتكۈز-دى.

خَشَّابٌ: ياغاچ ساتقۇچى ، ياغاچ سودىگىرى.

خَشَّبَ يُخَشِّبُ تَخْشِيْبًا: ياغاچقا ئايلاندى ، ياغاچ بولدى.

خَشَّقَ يُخَشِّقُ تَخْشِيْقًا : يول باشلىدى ، يول كۆرسەتتى.

خَشَّمَ يُخَشِّمُ تَخْشِيْمًا : مەست قىلدى.

خَشَّنَ يُخَشِّنُ تَخْشِينًا ـ هُ: ئۇنى يىرىك قىلىپ قويدى.

خَشَّنَ صَدْرَهُ : قەلبىنى ئۆچمەنلىك بىلەن تولدۇردى.

خَشَعَ يَخْشَعُ خُشُوعًا الرَّجُلُ :بويسۇندى ، ئېگىلدى ، ئېھتىرام بىلدۈردى ، تىز پۈكتى.

«أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللّٰهِ» «قرآن» : مۆمىنلەرگە ئۇلارنىڭ دىللىرى ئاللاھنىڭ زىكرىگە ۋە نازىل بولغان ھەقىقەتكە (يەنى قۇرئان ئايەتلىرىگە) ئېرىيدىغان ۋاقىت يەتمىدىمۇ؟

خَشَعَ الشَّخْصُ بِبَصَرِهِ : سۇر بېسىپ كەتتى ، تىكىلىپ قارىيالمىدى.

خَشَعَ الْمُتَكَلِّمُ : سۆزلىگۈچى ئاۋازىنى پەسلەتتى.

خَشَعَ الْمُؤْمِنُ فِي صَلَاتِهِ: نامازغا پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلدى.

خَشَعَ الصَّوْتُ : ئاۋازى پەسلىدى.

«وَ خَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمٰنِ فَلَا تَسْمَعُ إِلَّا هَمْسًا» «قرآن» : مەرھەمەتلىك ئاللاھنىڭ ئۇلۇغلۇقى ۋە ھەيۋىتىدىن قورقۇپ بارلىق ئاۋازلار بېسىقىدۇ، پىچىرلاشقاندىن باشقىنى ئاڭلىمايسەن.

خَشْعَمٌ ج خَشَاعِمُ : يولۋاس.

خَشَفَ يَخْشِفُ خُشُوفًا الْمَاءُ: سۇ مۇز تۇتتى، مۇزلىدى.

خَشَفٌ : قار.

خُشُفٌ : كىيىك بالىسى ؛ تۇنجى تۇغۇلغان بوكەن.

خِشْفٌ ج خِشَفَةٌ : ئۆچكىنىڭ تۇنجى تۇغلىقى.

خَشِمَ يَخْشَمُ خَشَمًا وَ خُشُومًا الْإِنْسَانُ: كىشىنىڭ بۇرنى يوغان بولدى.

خَشُنَ يَخْشُنُ خُشُونَةً الشَّيْءُ: يىرىك بولدى ، قوپال بولدى.

خَشُنَ الصَّوْتُ : ئاۋاز غارالڭ ـ غۇرۇلڭ چىقتى.

خَشُنَ فِي دِينِهِ : دىندا مۇستەھكەم بولدى.

خَشُنَ عَلَيْهِ فِي الْقَوْلِ وَالْعَمَلِ: ئۇنىڭغا قوپال مۇئامىلە قىلدى.

خَشِنٌ ج خِشَانٌ: قوپال، يىرىك.

خَشِنُ الْجَانِبِ : قوپال ، توڭ ، ئەدەپسىز.

حَائِطٌ خَشِنٌ : سۇۋاقسىز تام.

خَشِنُ الْأَخْلَاقِ : قوپال ، توڭ ، ئەدەپسىز.

اَلْجِنْسُ الْخَشِنُ : ئەر كىشى ، ئەرلەر.

خَشِنُ الْمُعَامَلَةِ : مۇئامىلىسى قوپال.

خَشَنَةٌ ج خَشَنَاتٌ : قوپال كىيىم ، يىرىك كىيىم.

خُشُوعٌ : بويسۇنماق ، باش ئەگمەك ، ھۆرمەت قىلماق.

خَشُونٌ ج خُشُنٌ : جۈرئەتلىك ، قارام ؛ ئۆتكۈر قىلىچ ؛ تېز ، ئىلدام ، چاققان.

خُشُونَةٌ : يىرىكلىك ، قوپاللىق.

رَدَّ عَلَيْهِ بِخُشُونَةٍ : ئۇنىڭغا قوپاللىق بىلەن رەددىيە بەردى.

خَشِيَ يَخْشَى خَشْيَةً : قورقتى.

«رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذٰلِكَ لِمَنْ خَشِيَ رَبَّهُ» «قرآن» : ئاللاھ ئۇلاردىن رازى بولىدۇ، ئۇلارمۇ ئاللاھتىن مەمنۇن بولىدۇ، بۇنىڭغا پەرۋەردىگارىدىن قورققان ئادەم ئېرىشىدۇ.

خَشِيَ عَلَيْهِ : ئۇنىڭدىن ئەنسىرىدى.

خَشٍ: قورققۇچى ، ئەنسىرىگۈچى.

خَشْيَانٌ م خَاشِيَةٌ: قورققۇچى ، ئەنسىرىگۈچى.

خَشْيَانَةٌ: قورققۇچى ، ئەنسىرىگۈچى.

خَشْيَا ج خَشَايَا : قورققۇچى ، ئەنسىرىگۈچى.

خَشِيبٌ : يىرىك ، قوپال.

خَشْيَةٌ : قورقماق ، ئەنسىرىمەك، ھەيۋە.

«إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ» «قرآن» : ھەقىقەتەن پەرۋەردىگارىنىڭ ھەيۋىسىدىن قورققۇچى كىشىلەر.

خَشِيْقٌ : قار، قوپال، توڭ ئادەم.

خَشِيٌّ : ئۇياتچان ، نومۇسچان؛ قورققۇچى.

خِصَاءٌ : ئاختا قىلماق ، پىچىۋەتمەك.

خَصَاصٌ م خَصَاصَةٌ : نامراتلىق ، موھتاجلىق ، يوقسۇزلۇق ؛ تۆشۈك ، دەز.

«وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْكَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ»
‹قرآن›: ئۇلار موھتاج تۇرۇقلۇق مۇھاجىر-
لارنىڭ مەنپەئەتىنى ئۆزلىرىنىڭ (مەنپەئە-
تى) دىن ئەلا كۆرىدۇ.

«أَنَّ أَعْرَابِيًّا أَتَى بَابَ النَّبِيِّ فَأَلْقَمَ عَيْنَهُ
خَصَاصَةَ الْبَابِ» ‹حديث›: بىر ئەرابى
(سەھرالىق) پەيغەمبەرنىڭ ئىشىكىگە كەلدى
ۋە ئىشىكنىڭ تۆشۈكىدىن مارىلىدى.

خِصَامٌ: جېدەل، ماجىرا، دەۋا، خۇسۇمەت؛ بەس -
مۇنازىرە؛ ئەرز.

«يُشْهِدُ اللّٰهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ»
‹قرآن›: ئۇ دىلىدىكى نەرسىگە ئاللاھنى
گۇۋاھ قىلىدۇ، ھالبۇكى، ئۇ ئەشەددىي
دۈشمەندۇر.

خَصِبَ يَخْصَبُ وَخَصَبَ يَخْصِبُ خِصْبًا الْمَكَانُ:
جاي ئوت - چۆپلۈك بولدى، مۇنبەت بولدى،
بولۇق بولدى.

خِصْبٌ ج أَخْصَابٌ: بولۇق، مۇنبەت، ئۈنۈمۈ-
لۈك، ئۈنۈمدار، ھوسۇللۇق.

خَيَالٌ خِصْبٌ: مول تەسەۋۋۇر، كەڭ خىيال.

سِنُّ الْخِصْبِ: بالاغەت يېشى بىلەن يېنىسىيە يېشى
ئارىلىقىدىكى يىللار (ياش، نەۋقىران، كۆچىگە
تولغان ۋاقىت).

خَصِبٌ. خِصْبٌ. خَصْبَةٌ: مۇنبەت، ئۈنۈملۈك، پارا-
ۋان تۇرمۇش.

«كَثُرَ الْمَطَرُ فَزَادَ الْخِصْبُ»: يامغۇر كۆپەي-
دى، شۇنىڭ بىلەن ئوت - چۆپلەر مول بولدى.

«هٰذِهِ الْقِطْعَةُ مِنَ الْحُقُولِ خَصْبَةٌ حَقًّا»: بۇ
پارچە يەر راستتىنلا بولۇقتۇر.

خَصَرَهُ يَخْصُرُ خَصْرًا: بىلىگە ئۇردى.

خَصِرَ يَخْصَرُ خَصَرًا الْيَوْمُ: ھاۋا سوغۇق بولدى،
ھاۋا سوۋۇپ كەتتى.

خَصِرَ الرَّجُلُ: كىشى توڭلۇپ قالدى.

خَصْرٌ ج خُصُورٌ: بەل.

خَصَّ يَخُصُّ خَصًّا وَ خُصُوصًا وَخُصُوصِيَّةً الشَّيْءَ:
تەۋە بولدى، قاراشلىق بولدى.

خَصَّ شَخْصًا بِكَذَا: خاس قىلدى.

خَصَّهُ بِالْوُدِّ: ئۇنى دوستلۇقىقا تاللىدى.

خَصَّهُ بِالذِّكْرِ: ئۇنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى.

هٰذَا لَا يَخُصُّنِي: بۇ ماڭا مۇناسىۋەتلىك ئەمەس،
بۇ ماڭا مۇھىم ئەمەس، مەن بىلەن مۇناسى-
ۋەتسىز.

خَصَّ يَخَصُّ خَصَاصَةً وَ خَصَاصًا: نامراتلاشتى،
كەمبەغەللەشتى، موھتاج بولدى، نامرات
بولدى.

«خَصَّ عَيْشُهُ لَكِنَّهُ مَا زَالَ نَدِيَّ الْكَفِّ»:
نامراتلىشىپ قالغان بولسىمۇ، ئۇ ھامان مەرد.

خُصٌّ ج أَخْصَاصٌ وَ خِصَاصٌ: كەپە، ساتما.

خَصَّصَ يُخَصِّصُ تَخْصِيصًا وَقْتَهُ كَذَا: ۋاقتىنى
ئاجراتتى، ۋاقتىنى بەردى.

خَصَّصَ لِفُلَانٍ شَيْئًا: تەيىنلىدى، بەلگىلىدى،
كۆرسىتىپ بەردى.

«خَصَّصَتِ الْحُكُومَةُ سَيَّارَةً لِكُلِّ ضَيْفٍ مِنْ
ضُيُوفِهَا الْأَجَانِبِ»: ھۆكۈمەت ئۆزىنىڭ
ھەربىر چەت ئەللىك مېھمىنى ئۈچۈن بىردىن
خاس ماشىنا بېكىتتى.

«فَعَلْتُ هٰذَا خِصِّيصًا مِنْ أَجْلِكَ»: مەن بۇنى
ئالاھىدە سېنىڭ ئۈچۈن قىلدىم.

خَصَفَ يَخْصِفُ خَصْفًا النَّعْلَ: ئاياغ تىكتى،
چاپلىدى، يېپىشتۇردى، يامىدى.

خَصَفَ الْعُرْيَانُ الْوَرَقَ عَلَى جِسْمِهِ: يالىڭاچ
ياپراق بىلەن تېنىنى ياپتى، جىسمىنى
ياپتى.

«وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ»
‹قرآن›: ئۇلار جەننەتتىكى دەرەخلەرنىڭ
ياپراقلىرى بىلەن ئەۋرەتلىرىنى يېپىشقا
كىرىشتى.

خَصْفَةٌ ج خَصَفٌ و خِصَافٌ: ياماق.

خَصَلَ يَخْصِلُ خَصْلًا الشَّيْءَ: كەستى، ئايرىدى.

خَصَلَ الْقَوْمَ خِصَالًا: قەۋمىغا ئۇستۇن كەلدى.

خَصْلَةٌ ج خِصَالٌ: خىسلەت، ئادەت، خۇسۇسى-
يەت.

«كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْ خِصَالِ النِّفَاقِ» ‹حديث›:

ئۇنىڭدا مۇناپىقلىق خۇسۇسىيەتلەردىن بىر خۇسۇسىيەت بار ئىدى.

ذُو الْخِصَالِ الْحَمِيْدَةِ: ياخشى خىسلەتلىك، ياخشى ئادەتلىك.

خُصْلَةٌ ج خُصْلَاتٌ : بىر دەستە ، بىر باغلام، بىر ئورام ، بىر تۇتام.

خُصْلَةُ شَعْرٍ : بىر تۇتام چاچ.

«تَدَلَّتْ خُصْلَتُهَا عَلَى وَجْهِهَا» : ئۇنىڭ بىر تۇتام چىچى يۈزىگە ساڭگىلاپ تۇراتتى.

خَصَمَ يَخْصِمُ خَصْمًا خِصَامًا وَ خُصُومَةً : يەڭدى ، مەغلۇپ قىلدى ، بېسىپ چۈشتى ، بويسۇندۇردى.

خَصَمَ مِنَ السِّلْعَةِ : مالنىڭ پۇلىنى كەم بەردى.

خَصَمَ مِنَ الثَّمَنِ : باھاسىنى چۈشۈردى.

خَصِمَ يَخْصِمُ خِصَامًا و خُصُومَةً : دۈشمەنلەشتى، مۇنازىرىلەشتى ، جېدەللەشتى.

خَصْمٌ ج خُصُومٌ : رەقىب ، دۈشمەن.

خَصْمٌ ثَالِثٌ : ئۈچىنچى تەرەپ ، ئۈچىنچى شەخس.

بَنْكُ الْخَصْمِ : دىسكونت قىلىدىغان بانكا.

خَصِمٌ ج خَصِمُونَ: مۇنازىرىچى.

«بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ» «قرآن» : بەلكى ئۇلار جېدەلخور قەۋمدۇر.

خُصُوبَةٌ : مۇنبەتلىك ، مولluق.

خُصُوصٌ. خُصُوصَةٌ. خُصُوصِيَّةٌ : ئالاھىدە قىلماق ، خاس قىلماق.

خُصُوصٌ : توغرىسىدا ، . . . ھەققىدە، . . . خۇسۇسىدا.

بِخُصُوصِ كَذَا : . . . توغرىسىدا ، . . . ھەققىدە ، . . . خۇسۇسىدا.

فِي هَذَا الْخُصُوصِ : بۇ توغرىدا ، بۇ ھەقتە.

مِنْ خُصُوصٍ : . . . توغرىسىدا ، . . . قارىتا ، خۇسۇسەن.

خُصُوصًا : ئالاھىدە ، بولۇپمۇ ، خۇسۇسەن.

خُصُوصًا عَلَى الْخُصُوصِ : ئالاھىدە ، ئۆزگىچە ، مەخسۇس ، خۇسۇسەن ، بولۇپمۇ.

خُصُوصِيٌّ: خۇسۇسى ، مەخسۇس ، شەخسى، ئالاھىدە.

خُصُوصِيَّاتِ الشَّخْصِ: ئالاھىدىلىكلىرى ، ئۆزگىچىلىكلىرى، شەخسى ئىشلىرى ، ئايرىمچىلىقى.

خُصُومَةٌ ج خُصُومَاتٌ : جېدەل ـ ماجىرا ، دەۋا ، خۇسۇمەت ؛ بەس ـ مۇنازىرە ؛ ئەرز.

«لِلْخُصُومَاتِ الْأَدَبِيَّةِ جَوَانِبُ إِيجَابِيَّةٌ» : ئەدەبىي بەس ـ مۇنازىرىلەرنىڭ ئىجابى تەرەپلىرى بار.

خَصَى يَخْصِي خَصْيًا وَ خِصَاءً : ئاختا قىلدى ، پىچىۋەتتى.

خُصْيَةٌ ج خُصًى : تاشاق.

خَصِيْبٌ : مۇنبەت ، ئۈنۈملۈك.

اَلْهِلَالُ الْخَصِيْبُ: مۇنبەت ھىلال رايونى (سۈرىيە، لىۋان ، پەلەستىن ، ئىئوردانىيە ، ئىراق قاتارلىق دۆلەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان رايوننىڭ ئومۇمىي ئاتىلىشى)

خَصِيصًا : ئالاھىدە ، مەخسۇس.

خَصِيصَةٌ ج خَصَائِصُ : خۇسۇسىيەت ، خاراكتېر ، تەبىئەت.

خَصَائِصُ طِبِّيَّةٌ : داۋالاش ئۈنۈمى.

خَصَائِصُ: ئالاھىدە يەككە ، خاسىيەت.

خَصَاصٌ : يوچۇق ، ئارىلىق ، بوشلۇق.

خَصِيْمٌ ج خُصَمَاءُ وَ خُصْمَانٌ : رەقىب ، دۈشمەن.

«خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَإِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ»

«قرآن» : ئۇ ئىنساننى ئابمەندىن ياراتتى، ناگاھان ئۇ ئاشكارا خۇسۇمەت قىلغۇچىدۇر.

خَصِيْنٌ ج خُصُنٌ وَ أَخْصُنٌ : كىچىك پالتا.

خَصِيٌّ ج خِصْيَةٌ و خِصْيَانٌ: پىچىتىۋېتىلگەن ، ئاختا؛ ھەرەم خادىمى ، ھەرەم ئاغىچىسى.

حَيَوَانٌ خَصِيٌّ : ئاختا ھايۋان ، پىچىۋېتىلگەن ھايۋان.

«أُتُّخِذَ الْخِصْيَانُ طَوِيْلًا خَدَمًا لِلنِّسَاءِ فِي بُيُوتِ الثَّرِيَّةِ» : ئاختا قىلىنغان قۇللار ئۇزۇن زامان باي ئائىلىلەردە ئاياللارنىڭ خىزمەتچىسى قىلىپ ئىشلىتىلگەن.

خِضَابٌ : رەڭ ، بوياق.

ذَاتُ الْخِضَابِ : رەڭلىك (ئايالدىن كىنايە)

خَضَارٌ : يېشىل ، يېشىللىق ، يېشىل رەڭ ؛ كۆكتات ، ئوتياش.

خَضَبَ يَخْضِبُ خَضْبًا وَ خِضَابًا الشَّيْءَ: بويىدى ، رەڭ بەردى.

خَضَبَ شَعْرَهُ : چېچىنى بويىدى.

خَضِبَ يَخْضَبُ خُضُوبًا الشَّجَرُ : دەرەخ يېشىل بولدى ، ياپيېشىل بولدى.

خَضِبَ الْمَكَانُ: جاي يېشىل بولدى.

خُضَبَةٌ : رەڭگا رەڭ كىيىم كىيىدىغان ئايال.

خَضْخَضَ يُخَضْخِضُ خَضْخَضَةً: تەترىدى ، لەرزىگە كەلدى ؛ سىلكىدى ، چايقىدى.

«خَضْخَضَ الْمَرِيضُ الدَّوَاءَ قَبْلَ شُرْبِهِ» : كېسەل دورىنى ئىچىشتىن بۇرۇن چايقىدى.

خَضَدَ يَخْضِدُ خَضْدًا الْعُودَ : ياغاچنى سۇندۇردى ، ئۇشتۇۋەتتى.

خَضَدَ شَوْكَتَهُ : تىكىنىنى ئېلىۋەتتى ؛ شەۋكىتىنى سۇندۇردى ، ئاچچىقىنى ياندۇردى.

خَضِرَ يَخْضَرُ خُضْرَةً الشَّيْءُ: يېشىل بولدى ، كۆكەردى ، يېشىللاشتى.

خَضِرَ يَخْضَرُ خُضْرًا الزَّرْعُ : زىرائەت كۆكەردى.

خَضِرٌ : يېشىل ، ياپيېشىل زىرائەت.

«فَأَخْرَجْنَا مِنْهُ خَضِرًا» «قرآن» : ئۆسۈملۈكلەردىن يېشىل ياپراقلارنى چىقاردۇق.

خَضْرَاءُ : ئاسمان ، كۆك ئاسمان ، هاۋا.

«اَلنَّظَرُ إِلَى الْخَضْرَاءِ يَنْفَعُ الْعُيُونَ» : يېشىللىققا قاراش كۆزگە پايدىلىق.

اَلْقُبَّةُ الْخَضْرَاءُ : ئاسمان.

خَضْرَاءُ الدِّمَنِ: قىغ ئۈستىگە ئۈنۈپ قالغان يېشىل ئوت؛ پەس ئائىلىدىن كېلىپ چىققان گۈزەل ئايال ، كەمبەغەل ئائىلىدىن كېلىپ چىققان ساھىبجامال (كۆرۈنۈشى چىرايلىق ، ماھىيىتى قەبىھتىن كىنايە)

«مَا أَظَلَّتِ الْخَضْرَاءُ . . . أَصْدَقَ لَهْجَةً مِنْ أَبِي ذَرٍّ» «حديث» : ئاسمان ئاستىدا ياشايدىغان كىشىلەر ئارىسىدا ئەبى زەردىنمۇ راست سۆز ئادەم تېپىلمايدۇ.

خُضْرَةٌ ج خُضَرٌ و خُضْرٌ: يېشىل ، يېشىللىق ، يېشىل رەڭ.

«وَيَلْبَسُونَ ثِيَابًا خُضْرًا مِنْ سُنْدُسٍ وَإِسْتَبْرَقٍ» «قرآن» : نېپىز ۋە قېلىن يىپەكتىن ئىشلەنگەن يېشىل كىيىملەرنى كىيىدۇ.

«اَلْخُضَرُ غَنِيَّةٌ بِالْمَوَادِّ الْغِذَائِيَّةِ» : كۆكتات ئوزۇقلۇق ماددىلارغا باي.

خَضْرَمَ يُخَضْرِمُ خَضْرَمَةً الْأُذُنَ: قۇلاقنى كېسىپ ساڭگىلىتىپ قويدى.

خَضْرَمَ الشَّيْءَ: ئىلەشتۈردى ، ئارىلاشتۇردى.

خِضْرِمٌ ج خَضَارِمُ وَ خِضْرِمُونَ: چوڭ دېڭىز؛ سۈيى كۆپ قۇدۇق ؛ كەڭ نەرسە.

رَجُلٌ خِضْرِمٌ : قولى ئوچۇق ئادەم ، مەرد ، سېخى ، ساخاۋەتچى.

خَضْرَوَاتٌ : كۆكتات ، ئوتياش ؛ يېشىل ، يېشىللىق.

خُضَرِيٌّ : كۆكتاتچى ، كۆكتات ساتقۇچى ، ئوتياشچى.

خَضَّ يَخُضُّ خَضًّا الْمَاءَ وَ نَحْوَهُ : چايقىدى ، سىلكىدى.

خَضَّ الزُّجَاجَةَ: بوتۇلكىنى چايقىۋەتتى (ئىرغاڭلاتتى)

خَضَّ الشَّخْصَ : چۆچۈتىۋەتتى ، قورقىتىۋەتتى.

«يُخَضُّ الدَّوَاءُ فِي الْقِنِّينَةِ قَبْلَ الْإِسْتِعْمَالِ» : ئەينەك شىشىنىڭ ئىچىدىكى دورا ئىستېمال قىلىنىشتىن بۇرۇن چايقىۋېتىلىدۇ.

خَضٌّ : تەۋرىنىش.

لَبَنٌ خَضٌّ: كۆك سۈت (قايمىقى ئېلىۋېلىنغان سۈت)

خَضَّارٌ : كۆكتات سودىگىرى ، كۆكتات ساتقۇچى ، ئوتياشچى.

خَضَّاخَةٌ : خۇش پۇراق دورا.

خَضَّبَ يُخَضِّبُ تَخْضِيبًا : بويىدى ، رەڭ بەردى.

خَضَّةٌ ج خَضَّاتٌ : جۇمەك.

خَضَّرَ يُخَضِّرُ تَخْضِيرًا الشَّيْءَ : يېشىللاشتۇردى، كۆكەرتتى.

خَضَّرَ الْأَرْضَ : يەرگە ئوزۇق سالدى.

خَضَّضَ يُخَضِّضُ تَخْضِيضًا: بېزىدى، زىننەتلىدى.

خَضَّعَ يُخَضِّعُ تَخْضِيعًا : بويسۇندۇردى ، باش ئەگدۈردى.

خَضَّلَ يُخَضِّلُ تَخْضِيلاً الشَّيْءَ: ھۆل قىلىۋەتتى.

«خُضِّلَتْ تُرْبَةُ الْوَطَنِ بِالدِّمَاءِ الزَّكِيَّةِ» : ۋەتەن تۇپرىقى پاك قانلار بىلەن بويالدى.

خَضَّلَتِ الدُّمُوعُ لِحْيَتَهُ: تۆكۈلگەن ياشلار ئۇنىڭ ساقىلىنى ھۆللىۋەتتى.

خَضَعَ يَخْضَعُ خَضْعًا وَ خُضُوعًا لَهُ :بويسۇندى ، باش ئەگدى.

«فَلاَ تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ» «قۇرئان» : سىلەر (يات ئەرلەرگە سۆز قىلغاندا) نازاكەت بىلەن سۆز قىلماڭلار، (نازاكەت بىلەن سۆز قىلساڭلار) دىلىدا نىفاق بار ئادەم (سىلەرگە قارىتا) تەمەدە بولۇپ قالىدۇ.

خَضَعَ بِالْقَوْلِ: نازىلىنىپ سۆزلىدى ، ناز بىلەن سۆزلىدى.

خَضَعَ لِلّهِ: ئاللاھقا بويسۇندى.

«يَخْضَعُ الْمُوَاطِنُ الصَّالِحُ لِلْقَانُونِ وَالنِّظَامِ» : ياخشى پۇقرالار قانۇن ـ تۈزۈمگە بويسۇنىدۇ.

خَضَعَ لِلْمُنَاقَشَةِ : مۇنازىرە ئۈستىگە قويۇلدى.

خَضِعَ يَخْضَعُ خَضَعًا الرَّجُلُ : مايىل بولدى.

خُضَعَةٌ: مايىل بولغۇچى.

خُضَعَةٌ ج خُضَعٌ : بويسۇنغاق ، ماقۇلچان، باشقىلارنى بويسۇندۇرىدىغان ۋە خورلايدىغان ئادەم.

خَضِلَ يَخْضَلُ خَضَلاً الشَّيْءُ : ھۆل بولۇپ كەتتى، نەمدەلدى.

خَضِلَ الثَّوْبُ : كىيىم ھۆل بولۇپ كەتتى.

خَضِلٌ : ھۆل ، ھۆللۈك ؛ باياشات تۇرمۇش.

خَضَمَ يَخْضِمُ خَضْمًا الشَّيْءَ : كېسىۋەتتى ، ئۈزۈۋەتتى.

خَضَمَ الطَّعَامَ : تاماق يېدى.

خَضَمَ لَهُ مِنْ مَالِهِ : ئۇنىڭغا مېلىدىن بەردى.

خِضَمٌّ : ئوكيان ، بۈيۈك دېڭىز.

فُلاَنٌ خِضَمٌّ : مەرد ، سېخىي ، قولى كەڭ.

«غَرِقَ فِي خِضَمٍّ مِنَ التَّفَاؤُلِ» : ئۈمىدۋارلىققا چۆمدى.

خَضُوبٌ: سۇ قويۇلغاندىن ياكى يامغۇردىن كېيىن ئۆسكەن يېڭى ئۆسۈملۈك.

خَضُورٌ: يېشىل.

خَضُوعٌ ج خُضُعٌ : بويسۇنغۇچى، باش ئەگكۈچى، ئىتائەت قىلغۇچى، تىز پۈككۈچى، بويسۇنغاق.

خُضُوعٌ لِكَذَا : . . . نىڭ باشقۇرۇشى ئاستىدا.

خُضُوعٌ : بويسۇنماق ، باش ئەگمەك ، تىز پۈكمەك ، ئىتائەت قىلماق.

خَضِيبٌ ج خُضُبٌ : بويالغان ، رەڭ بېرىلگەن.

كَفٌّ خَضِيبٌ : خېنە يېقىلغان قول.

خَضِيدٌ : تىكىنى قىرقىلغان دەرەخ.

خَضِيرٌ : يېشىل ؛ يېشىل پورچاق؛ دېڭىز.

خَضِيضٌ : پاتقاق جاي ؛ سۇ ۋە دەرەخ كۆپ جاي.

خَضِيعَةٌ ج خَضَائِعُ : ئۇلاغنىڭ قورسىقىدىكى غولدۇرلىغان ئاۋاز ؛ كەلكۈن ئاۋازى.

خَضِيلَةٌ : گۈزەل باغچا.

خَضِيمٌ : ئۆتكۈر.

خَضِيمَةٌ ج خَضَائِمُ: يېشىل ئۆسۈملۈك؛ يۇمران ئۆسۈملۈك جاي.

خَطَا يَخْطُو خَطْوًا الشَّخْصُ: ماڭدى، قەدەم تاشلىدى، پىيادە ماڭدى.

خَطَا خُطُوَاتٍ قَصِيرَةً: قىسقا قەدەم تاشلىدى، ئاستا دەسسىدى.

خَطَا نَحْوَ الْأَمَامِ: ئالغا ئىلگىرىلىدى ، ئالغا قەدەم تاشلىدى.

خَطَا خُطْوَةً وَاسِعَةً : چوڭ قەدەم تاشلاپ ماڭدى.

خَطَأٌ. خِطْءٌ ج أَخْطَاءٌ وَأَخْطِئَةٌ : خاتالىق ، غەلەت ، سەۋەنلىك ؛ خاتا.

«وَلاَتَقْتُلُوا أَوْلاَدَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلاَقٍ نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْأً كَبِيرًا» «قۇرئان» : كەمبەغەللىكتىن قورقۇپ بالاڭلارنى ئۆلتۈرمەڭلار، ئۇلارنىڭ ۋە سىلەرنىڭ رىزقىڭلارنى بىز بېرىمىز، ئۇلارنى ئۆلتۈرۈش ھەقىقەتەن چوڭ

گۇناھتۇر.

«وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلَى أَهْلِهِ» «قۇرئان»: كىمكى بىرەر مۆمىننى سەۋەنلىك بىلەن ئۆلتۈرۈپ قويىدىكەن، ئۇ بىر مۆمىن قۇلنى ئازاد قىلىشى ۋە ئۆلتۈرۈلگۈچىنىڭ ۋارىسلىرىغا دىيەت تۆلىشى كېرەك.

خَطَأٌ لَفْظِيٌّ: تەلەپپۇز خاتالىقى.

وَقَعَ فِي خَطَإٍ: خاتالاشتى، خاتالىق ئۆتكۈزدى.

مِنَ الْخَطَإِ أَنْ: خاتالىقى شۇكى.

اَلْقَتْلُ الْخَطَأُ: سەۋەن ئۆلتۈرۈپ قويۇش، خاتا ئۆلتۈرۈپ قويۇش.

خَطَأٌ فَادِحٌ: چوڭ خاتالىق.

«كَانَ الطَّبِيبُ عَلَى خَطَإٍ»: دوختۇر خاتا داۋالىدى.

خَطَأٌ فِي الْحِسَابِ: ھېسابتىكى خاتالىق.

خَطَأٌ تَارِيخِيٌّ: تارىخىي خاتالىق.

خَطَأٌ مَطْبَعِيٌّ: باسما خاتالىقى، مەتبەئە خاتالىقى.

خِطْءٌ ج أَخْطَاءٌ: گۇناھ، جىنايەت.

خِطَابٌ ج خِطَابَاتٌ: خەت، مەكتۇپ.

فَصْلُ الْخِطَابِ: ئاخىرقى قارار، پاكىت قويۇشقا ھۆكۈم قىلىش، ھەل قىلغۇچ سۆز؛ پاساھەتلىك سۆز (خۇتبىنىڭ ھەمدۇسانادىن ئەمما بەئدۇ) دىن كېيىن دېگەن سۆز.

«وَآتَيْنَاهُ الْحِكْمَةَ وَفَصْلَ الْخِطَابِ» «قۇرئان»: ئۇنىڭغا ھېكمەت ۋە روشەن سۆز ـ ئىبارىلەرنى ئاتا قىلدۇق.

خِطَابُ الْعَرْشِ: پادىشاھلىق دۆلەتلەردە پارلامېنت يىغىنىدىكى ئېچىلىش نۇتقى.

خِطَابُ تَوْصِيَةٍ: تونۇشتۇرۇش خېتى.

خِطَابٌ مَفْتُوحٌ: ئوچۇق خەت.

«أَلْقَى الزَّعِيمُ خِطَابًا حَمَاسِيًّا»: داھى تەسىرلىك نۇتۇق سۆزلىدى.

«كُنْ لَيِّنًا فِي خِطَابِكَ لِوَلَدِكَ»: ئوغلۇڭغا قىلغان سۆزۈڭدە مۇلايىم بول.

«عِنْدَمَا تَمُرُّ بِبَيْتِهِ مِنْ فَضْلِكَ أَعْطِهِ هَذَا الْخِطَابَ»: ئۇنىڭ ئۆيىدىن ئۆتەر ۋاقتىڭىزدا بۇ خەتنى ئۇنىڭغا بېرىپ قويىسىڭىز.

خِطَابَةٌ: نۇتۇق، بايانات، سۆز، خۇتبە.

حَفْلَةٌ خِطَابِيَّةٌ: نۇتۇق سۆزلەش يىغىنى، نۇتۇققا ئائىت.

خِطَابَةٌ دِينِيَّةٌ: ۋەز، تەبلىغ، خۇتبە، نۇتۇق.

خِطَابَةٌ عِلْمِيَّةٌ: ئىلمىي لېكسىيە.

فَنُّ الْخِطَابَةِ: نۇتۇق سەنئىتى.

خَطَابِيٌّ: ئەقلىدىن كۆرە ھېسسىياتقا كۆپرەك بېرىلىدىغان يېزىش ئۇسلۇبى.

خِطَامٌ ج خُطُمٌ: چۇلۇۋۇر، نوقتا.

خَطِئَ يَخْطَأُ خَطَأً وَ خَطَأً الشَّخْصُ: خاتا قىلدى، خاتالاشتى، گۇناھ ئۆتكۈزدى، گۇناھ قىلدى.

خَطَبَ يَخْطُبُ خَطَابَةً فِي الْقَوْمِ: نۇتۇق سۆزلىدى، خۇتبە ئوقىدى، ۋەز ـ نەسىھەت قىلدى.

خَطَبَ يَخْطُبُ خِطْبَةً فُلاَنَةً مِنْ أَهْلِهَا اَوْ إِلَى أَهْلِهَا: قىز بىلەن توي قىلىشقا پۈتۈشتى، قۇدا چۈشتى، چاي ئىچكۈزدى.

خَطَبَ الْفَتَاةَ: قىزغا تەلەپ قويدى.

خَطَبَ وُدَّهُ: دوستلىشىشنى تەلەپ قىلدى، دوستلۇقىنى تىلىدى.

خَطُبَ يَخْطُبُ خِطَابَةً الشَّخْصُ: ناتىق بولدى.

خَطْبٌ ج خُطُوبٌ: كۆڭۈلسىز ئىش، بەختسىزلىك، بالايىئاپەت.

مَا خَطْبُكَ: سەن نېمە بولدۇڭ؟

«قَالَ فَمَا خَطْبُكُمْ أَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ؟» «قۇرئان»: ئىبراھىم: «ئى ئەلچىلەر! نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭلار؟» دېدى.

خُطْبَةٌ ج خُطَبٌ: نۇتۇق، بايانات، سۆز، خۇتبە.

خُطْبَةُ الْكِتَابِ: كىتابنىڭ كىرىش سۆزى.

خِطْبَةٌ ج خِطَبٌ: تەلەپ، چاي ئىچكۈزۈش.

«وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ اَوْ اَكْنَنْتُمْ فِي اَنْفُسِكُمْ» «قۇرئان»: ئىددىتى توشمىغان ئاياللارغا ئۇلارنى ئالىدىغانلىقىڭلارنى پۇرىتىپ ئۆتسەڭلار ياكى بۇنى دىلىڭلاردا يوشۇرۇن تۇتساڭلار سىلەرگە ھېچ گۇناھ بولمايدۇ.

خَطَرَ يَخْطِرُ خَطَرَانًا الرَّجُلُ فِي مَشْيِهِ: ئىرغاڭ-لاپ ماڭدى.

«خَطَرَتِ الْفَتَاةُ فِي ثِيَابِهَا الْمُزَرْكَشَةِ» : قىز زەر چېكىلگەن كىيىم بىلەن كۆرەڭلەپ ماڭدى.

خَطَرَ يَخْطِرُ خُطُورًا بِبَالِهِ : يادىغا كەلدى ، ئېسىگە كەلدى.

«خَطَرَ لَهُ خَاطِرٌ» : ئۇنىڭ ئېسىگە بىر پىكىر كەلدى.

خَطَرَ الْأَمْرُ عَلَى بَالِهِ : ئىش ئېسىگە كەلدى.

خَطَرَ عَلَى ذِهْنِهِ : ئېسىگە كەلدى.

«خَطَرَ بِبَالِهِ أَنْ يَزُورَ زَمِيلَهُ الْمَرِيضَ فِي الْمُسْتَشْفَى» : دوختۇرخانىدىكى كېسەل ساۋاق-داشنى يوقلاش ئۇنىڭ خىيالىغا كەلدى.

خَطُرَ يَخْطُرُ خَطَرًا وَخُطُورًا وَ خُطُورَةً الرَّجُلُ: قەدىر ـ قىممىتى يۇقىرى بولدى.

خَطَرُ الْأَحْمَرِ : ھالاكەتكە ئېلىپ باردى.

خَطَرٌ ج خِطَارٌ وَ خُطُرٌ : دوغا قويۇلغان نەرسە ، دوغا تىكىلگەن پۇل.

خَطَرٌ مُحْدِقٌ : كۆز ئالدىدىكى خەتەر.

دُقَّ نَاقُوسُ الْخَطَرِ: خەتەر سىگنالى چېلىندى.

خَطَرٌ عَلَى الصِّحَّةِ : سالامەتلىككە زىيانلىق.

ذُو خَطَرٍ عَظِيمٍ : چوڭ خەتەرلىك.

خَطَرُ الْحَرْبِ : ئۇرۇش تەھدىتى.

مُعَرَّضٌ لِلْخَطَرِ : خەتەر ئۇستىدە؛ بۇزۇلۇپ قالىدى-غان.

إِشَارَةُ الْخَطَرِ : سىگنال ، ئاگاھلاندۇرۇش.

أَوْقَعَهُ فِي الْخَطَرِ : خەتەرگە يولۇقتۇردى ، خەتەر-گە ئۇچراتتى.

خَطِرٌ : خەتەرلىك ، بىخەتەر ئەمەس ؛ تەكەببۇر.

خَطَرَانٌ : ئىرغاڭلاپ مېڭىش ، پۇلاڭلاش.

خَطْرَةٌ ج خَطَرَاتٌ : كۆڭۈلگە كەچكەن ئىش ، ئېسىگە كەلگەن خاتىرە ؛ قېتىم.

خَطَرَاتُ الرِّيحِ : ئۆتكۈنچى شامال.

«أَجْرَى لَهُ الطَّبِيبُ عَمَلِيَّةً خَطِرَةً» : دوختۇر ئۇنىڭ ئۈچۈن خەتەرلىك ئوپېراتسىيە قىلدى.

خَطْرَقَ يُخَطْرِقُ خَطْرَقَةً : چوڭ قەدەم بىلەن ماڭدى ، ئالدىراپ ماڭدى.

خَطْرَقَ جِلْدُ الْمَرْأَةِ : ئايالنىڭ تېرىسى بوشاپ كەتتى ، ساڭگىلاپ كەتتى.

خَطْرَقَهُ بِالسَّيْفِ: ئۇنى قىلىچ بىلەن چاپتى.

خَطْرَقَ الْمَرِيضُ : كېسەل جۆيلىدى.

خَطَّ يَخُطُّ خَطًّا الْكِتَابَ بِالْقَلَمِ : يازدى ، سىزدى

«وَمَاكُنْتَتَتْلُوا مِنْقَبْلِهِمِنْ كِتَابٍوَلَاتَخُطُّهُبِيَمِيْنِكَ إِذَالْأَرْتَابَ الْمُبْطِلُونَ» «قرآن» : ئىلگىرى سەن كىتاب ئوقۇشنى بىلمەيتتىڭ، خەت يېزىشنىمۇ بىلمەيتتىڭ، (مۇبادا سەن كىتاب ئوقۇغان، خەت يازىدىغان بولساڭ) ئۇ چاغدا ھەققە قارشى تۇرغۇچىلار چوقۇم گۇمانلى-ناتتى.

خَطَّهُ الشَّيْبُ : چېچى ئاقاردى.

خَطَّ وَجْهُ الْغُلَامِ : بۇرۇتى خەت تارتتى.

خَطَّ عَلَى الشَّيْءِ : سىزدى ، پىلانلىدى.

خَطَّالْأَرْضَ بِالْمِحْرَاثِ : يەرنى ئاغدۇردى، ھەيدىدى.

خَطَّ الشَّيْءَ بِيَدِهِ: مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئالدى.

خَطٌّ ج خُطُوطٌ : يول، خەت ، سىزىق ؛ يۇچۇركا ؛ قۇر ، قاتار.

اِلْزِمِ الْخَطَّ : ئۇدۇل ماڭ.

خَرَجَ عَنِ الْخَطِّ : ئۇدۇل ماڭمىدى.

اَلْخَطُّ الْكُوفِيُّ: كوفى خەت نۇسخىسى.

اَلْخَطُّ الْمِسْمَارِيُّ : مىخ مەتبەئە.

خَطُّ النَّارِ : ئالدىنقى سەپ ، ئۇرۇش مەيدانى.

خَطُّ الْإِسْتِوَاءِ: ئېكۋاتور.

خَطُّ النِّهَايَةِ : تەنھەرىكەتتە ئاخىرقى نىشاننى كۆرسىتىپ بېرىدىغان بەلگە.

خَطٌّ تِلْغِرَافِيٌّ : تېلېگراف سىمى.

خَطٌّ هَاتِفِيٌّ : تېلېفون سىمى.

اَلْخَطُّ الْجَمَاهِيرِيُّ: ئاممىۋى يول.

خَطُّ الْحُدُودِ : چېگرا سىزىقى.

اَلْخَطُّ الْمُنْحَنَى : ئەگرى سىزىق.

خَطُّ السَّفَرِ : يۈرۈش لىنىيىسى.

خَطُّ الْهُجُومِ : ھۇجۇم قىلىش لىنىيىسى.

خَطُّ تَقْسِيمِ الْمِيَاهِ : سۇ بۆلگۈچ.

اَلْخَطُّ الْجَوِّيُّ : ھاۋاغا تارتىلغان سىم ، ئانتېنا.

اَلْخَطُّ الْأَرْضِيُّ : يەرگە تارتىلغان سىم ، يەرگە تارتىلغان ئۆتكۈزگۈچ.

خَطٌّ رَئِيسِيٌّ: ئاساسىي لىنىيە ، غول لىنىيە.

خَطُّ الطُّولِ : مېرىدىئان سىزىقى.

خَطُّ الْإِعْتِدَالِ : ئېكۋاتور سىزىقى.

خَطُّ التَّفَاهُمِيَّةِ : مۇرەسسەچىلىك.

خَطُّ الْإِنْتِهَازِيَّةِ : ئاغمىچىلىق.

خَطُّ السِّكَّةِ الْحَدِيدِيَّةِ: تۆمۈر يول لىنىيىسى.

خَطٌّ مُسْتَقِيمٌ : توغرا سىزىق ، توغرا لىنىيە، تۈز سىزىق.

فِي خَطٍّ مُسْتَقِيمٍ: ئۇدۇل ، تۈز.

عَلَى خَطٍّ مُسْتَقِيمٍ: ئۇزۇل - كېسىل ؛ ئۇدۇل.

عَلَى طُولِ الْخَطِّ : پۈتۈن لىنىيە بويىچە ، پۈتۈن سەپ بويىچە.

خُطُوطُ الْكَفِّ : ئالقان سىزىقلىرى.

خُطُوطُ الْمُوَاصَلَاتِ : قاتناش لىنىيىلىرى.

اَلْخُطُوطُ الْأَمَامِيَّةُ : ئالدىنقى سەپ.

خُطُوطٌ عَامَّةٌ : ئىلمىي ماقالىنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرى بايان قىلىنغان قىسقىچە مەزمۇن ، ئاساسىي مەزمۇنى.

خُطُوطُ الطَّيَرَانِ : ئاۋىئاتسىيە لىنىيىسى.

خُطُوطٌ جَوِّيَّةٌ: ئاۋىئاتسىيە لىنىيىسى ، ھاۋا لىنىيىسى.

خُطٌّ ج أَخْطَاطٌ: مەھەللە ، رايون ، جاي ، يەر.

مَحْكَمَةُ الْأَخْطَاطِ : رايونلۇق سوت مەھكىمىسى.

خَطَّأَ يُخَطِّئُ تَخْطِئَةً : خاتالىققا نىسبەت بەردى.

«إِنْ أَخْطَأْتُ فَخَطِّئْنِي» : ئەگەر مەن خاتالاشسام «مېنى خاتا قىلدىڭ» دېگىن.

خَطَّارٌ: نەيزىۋاز ؛ نەيزە ؛ ئەتىرچى.

خَطَّارُ السَّاعَةِ : ئىستىرىلكا.

خَطَّاطٌ : خەتتات؛ كاتىپ.

خَطَّافٌ : بۇلاڭچى ، ئوغرى ، قاراقچى.

خُطَّافٌ ج خَطَاطِيفُ : قارلىغاچ ؛ ئىلمەك ، قارماق ؛ كانارە.

خُطَّافُ الْبَحْرِ : بوران قۇش.

خَطَّةٌ : تۈز سىزىق (—)

خُطَّةٌ ج خُطَطٌ : يول ، لىنىيە؛ مۇھىت؛ ئۇسۇل ، چارە - تەدبىر ، پىلان.

اَلْخُطَّةُ الْحَرْبِيَّةُ : ھەربىي تاكتىكا.

اَلْخُطَّةُ الدِّرَاسِيَّةُ : ئوقۇتۇش پىلانى ، دەرس ئۆتۈش پىلانى.

«وُضِعَتْ خُطَّةٌ جَدِيدَةٌ لِتَنْمِيَةِ الْإِقْتِصَادِ الْوَطَنِيِّ» : دۆلەت ئىقتىسادىنى جانلاندۇرۇش ئۈچۈن يېڭى پىلان ئوتتۇرىغا قويۇلدى.

اَلْخُطَّةُ السَّنَوِيَّةُ : يىللىق پىلان.

«عَلَيْنَا أَنْ نُنْجِزَ نِصْفَ الْخُطَّةِ السَّنَوِيَّةِ عَلَى الْأَقَلِّ فِي شَهْرِ مَايُو» : ماي ئېيىدا ئاز دېگەندە يىللىق پىلاننىڭ يېرىمىنى ئورۇنلىشىمىز كېرەك.

خَطَّطَ يُخَطِّطُ تَخْطِيطًا لِلشَّيْءِ : پىلاننى قويدى، چارە - تەدبىرنى ئىشلەپ چىقتى.

خَطَّطَ الرَّسْمَ : سىزدى.

خَطَّطَ الْبِلَادَ أَوِ الْأَرْضَ : زېمىن ياكى دۆلەتكە چېگرا سىزىقىنى بېكىتتى.

خَطَّطَتِ الْمَرْأَةُ حَاجِبَهَا : ئايال قاشلىق ئەتتى.

خَطَّمَ يُخَطِّمُ تَخْطِيمًا الدَّابَّةَ: ئۇلاغقا نوقتا سالدى، ماسكا تارتتى.

خَطِّيفٌ ج خَطَاطِيفُ : قارماق ، ئىلمەك ؛ كانارە ؛ قارلىغاچ.

خَطِّيٌّ : قول يازما.

خَطِفَ يَخْطَفُ خَطْفًا الشَّيْءَ: نەرسىنى ئېلىۋالدى ، بۇلىۋالدى ، تارتىۋالدى.

«إِلَّا مَنْ خَطِفَ الْخَطْفَةَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ ثَاقِبٌ»

«قرآن» : لېكىن (ئاسمان خەۋەرلىرىدىن) ئوغرىلىقچە بىر نەرسە ئاڭلىغان شەيتاننى يورۇق يۇلتۇزلار قوغلاپ (كۆيدۈرۈپ تاشلايدۇ)

«يَكَادُالْبَرْقُ يَخْطَفُ أَبْصَارَهُمْ» «قرآن» : چاقماق چاقناندا ، ئۇلار كۆز نۇرىدىن ئايرىلىپ قالغىلى تاس قالىدۇ.

خَطِفَ نَفْسُهُ : مىدىرلىدى ، تېز يۆتكەلدى.

خَطْفٌ : ئېلىۋالماق ، تارتىۋالماق.

خَطْفُ الطَّائِرَاتِ : ئايروپىلان بۇلىماق.

خَطْفَةٌ ج خَطَفَاتٌ : بىر قېتىم بۇلاش ، بۇلانغان نەرسە.

خَطِلَ يُخْطَلُ خَطَلًا فِي كَلَامِهِ : قالايمىقان سۆزلىدى ، ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلىدى ، خاتا سۆزلىدى.

خَطِلَ الشَّخْصُ : ئەخمەق بولدى ؛ خاتالىقتا يولۇقتى ؛ قالايمىقان سۆزلىدى.

خَطَلٌ : قالايمىقان سۆز ، بىھۇدە سۆز ، بىكار گەپ.

مِنَ الْخَطَلِ أَنْ : نىڭ دۆتلۈكى.

خَطِلٌ ج أَخْطَالٌ : ئەخمەق ، نادان ، گالۋاڭ ، بىمەنە.

خَطَمَ يَخْطِمُ خَطْمًا الدَّابَّةَ : ئۇلاغقا نوقتا سالدى؛ ماسكا تارتتى.

خَطَمَ بِالْكَلَامِ : زۇۋان سۈرەلمەس قىلىپ قويدى.

«خَطَمَ بَعِيرَهُ بِالْخِطَامِ» : ئۇ تۆگىسىگە چۇلۇك ئۆتكۈزدى.

خَطْمٌ : بۇرۇن ؛ قۇشنىڭ تۇمشۇقى.

خُطُوبَةٌ : تەلەپ ، چاي ئىچكۈزۈش.

خُطْوَةٌ ج خُطًى و خُطُوَاتٌ: قەدەم، ماڭدام، چامدام، يول.

«خُطْوَةٌ إِلَى الْأَمَامِ وَ خُطْوَتَانِ إِلَى الْوَرَاءِ» : بىر قەدەم ئالدىغا ، ئىككى قەدەم كەينىگە.

خُطْوَةٌ إِلَى الْأَمَامِ: ئالغا ئىلگىرىلەش.

خُطْوَةٌ خُطْوَةٌ : قەدەممۇ قەدەم ، تەدرىجىي.

خُطْوَةٌ عَزِيزَةٌ : مۇبارەك قەدەم ، قەدەم تەشرىپ.

«اِتَّخَذَ خُطْوَةً حَاسِمَةً» : ھەل قىلغۇچ قەدەمنى باستى.

اِتِّخَاذُ الْخُطُوَاتِ اللَّازِمَةِ لِتَحْرِيرِ الْقُدْسِ: بەيتۇل مۇقەددەسنى ئازاد قىلىش ئۈچۈن زۆرۈر چارە ـ تەدبىرلەرنى قوللىنىش.

سَارَعَلَى خُطَاهُ: ئۇنى دورىدى، ئۇنىڭغا ئەگەشتى، ئۇنىڭ يولىدا ماڭدى.

ثَقِيلُ الْخُطَى : قەدىمى ئېغىر ، قەدىمى ئاستا.

تَبِعَ خُطَاهُ: ئۇنىڭغا ئەگەشتى، ئۇنى دورىدى ، ئۇنى ئۈرنەك قىلدى.

خَطِيئَةٌ ج خَطَايَا و خَطِيئَاتٌ : خاتالىق ، گۇناھ ، جىنايەت.

«وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَغْفِرْ لَكُمْ خَطِيئَاتِكُمْ»

«قرآن» : شەھەر دەرۋازىسىدىن سەجدە قىلغان ھالدا كىرىڭلار، «ئى ئاللاھ! گۇناھلىرىمىزنى كەچۈرگىن» دەڭلار، جىمى گۇناھلىرىڭلارنى مەغپىرەت قىلىمىز.

«وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْإِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًاوَ إِثْمًامُبِينًا» «قرآن» : كىمىكى بىر كىچىك گۇناھ ياكى بىر چوڭ گۇناھ قىلىپ قويۇپ، ئۇنى بىگۇناھ ئادەمگە چاپلىسا، ئۇ شۇ بوھتاننى ۋە ئوپئوچۇق بىر گۇناھنى ئۆزىگە يۈكلىۋالغان بولىدۇ.

خَطِيبٌ ج خُطَبَاءُ : نۇتۇق سۆزلىگۈچى ، ناتىق ، خۇتبە ئوقۇغۇچى؛ خاتىب؛ توي قىلىش تەلىپىنى قويغۇچى.

«أُقَدِّمُ لَكَ خَطِيبَ أُخْتِي» : مەن ساڭا سىڭلىمنىڭ لايىقىنى تونۇشتۇرىمەن.

خَطِيبٌ مُحْتَرِقٌ : كەسپىي ناتىق ، سۆزمەن.

خَطِيبٌ مِصْقَعٌ : پاساھەتلىك ناتىق.

خَطِيبَةٌ : پۈتۈشكەن لايىق، سۆيگۈنى، قىز لايىق.

خَطِيرٌ ج وخُطُرٌوخُطَرٌ: مۇھىم، زۆرۈر، ئاساسلىق؛ قىممەتلىك، قەدىرلىك؛ خەتەرلىك.

مَرَضٌ خَطِيرٌ : خەتەرلىك كېسەل.

خَطِيرُ الشَّأْنِ : شەنى ئۇلۇغ ، مۇھىم ، زۆرۈر ، زور ، ئاساسلىق.

«تَمُرُّ الْأُمَّةُ الْعَرَبِيَّةُ بِمَرْحَلَةٍ سِيَاسِيَّةٍ خَطِيرَةٍ» : ئەرەب مىللىتى جىددىي سىياسىي باسقۇچتىن

ئۆتتۇۋاتىدۇ.

خَطِيفَةٌ : بۇلانغان ، تارتىۋېلىنغان.

خَطِيَّةٌ : گۇناھ ، خاتالىق.

خَطِيَّةٌ مُمِيتَةٌ : چوڭ گۇناھ ، ئېغىر گۇناھ ، گۇناھى كەبىرە.

خَطِيَّةٌ عَرَضِيَّةٌ : كىچىك گۇناھ ، يەڭگىل گۇناھ ، گۇناھى سەغىرە.

خِفَاءٌ ج أَخْفِيَةٌ : ياپقۇچ ؛ يېپىنچا ، ئىمچا.

خَفَاءٌ : يوشۇرۇن ، مەخپىي ، سىر.

فَعَلَ ذَلِكَ فِي الْخَفَاءِ : يوشۇرۇن قىلدى ، يوشۇرۇن ئىشلىدى.

فِي الْخَفَاءِ : يوشۇرۇن ، خۇپىيانە ، غىپپىدە ، تۇيدۇرماستىن.

تَحْتَ طَيِّ الْخَفَاءِ : ئىنتايىن مەخپىي ، ناھايىتى مەخپىي.

بَرِحَ الْخَفَاءُ : ئاشكارا بولدى.

أَخْفِيَةُ الْكَرَى : كۆز.

أَخْفِيَةُ الزَّهْرِ : گۈل غۇنچىسى.

خَفَارَةٌ وَ خِفَارَةٌ وَ خُفَارَةٌ : مۇھاپىزەتچىنىڭ مائاشى ؛ قوغدىماق ، ساقلىماق ، مۇھاپىزەت قىلماق ؛ نۆۋەتچىلىك.

«مَتَى خَفَارَتُكَ هَذَا الْأُسْبُوعَ» : بۇ ھەپتىدىكى كۆزەتچىلىكىڭ قاچان ؟

خِفَاضٌ : خەتنە قىلىش.

«مَا زَالَتْ عَادَةُ الْخِفَاضِ جَارِيَةً فِي بَعْضِ الْبِلَادِ الْإِسْلَامِيَّةِ» : قىزلارنى خەتنە قىلىش ئادىتى بەزى ئىسلام ئەللىرىدە يەنىلا داۋاملىشىۋاتىدۇ.

خُفَاعٌ : ئۆپكە كېسىلىنىڭ بىر تۈرى.

خَفَتَ يَخْفُتُ خُفُوتًا : سۈكۈت قىلدى ، لام-جىم دېمىدى.

خَفَتَ الصَّوْتُ : ئاۋازى ئۆچتى ، ئاجىزلاپ قالدى ، پەسلەپ قالدى.

خَفَتَ الْقَارِئُ بِقِرَاءَتِهِ: تۆۋەن ئاۋازدا ئوقۇدى.

خَفَتَ يَخْفُتُ خُفَاتًا : تۇيۇقسىز ئۆلدى.

خَفَرَ يَخْفِرُ خَفْرًا الْعَهْدَ : ئەھدىنى بۇزدى ، ۋەدىسىنى بۇزدى.

خَفَرَ الشُّرْطِيُّ اللِّصَّ: ساقچى ئوغرىنىڭ قېچىپ كېتىشىنى توستى.

خَفَرَ بِالرَّجُلِ: خىيانەت قىلدى.

«اَلْمُؤْمِنُ لَا يَخْفِرُ الذِّمَّةَ» : مۆمىن ئادەم ۋەدىسىنى بۇزمايدۇ.

خَفَرَ الْمَكَانَ: مەلۇم ئورۇننى ساقلىدى، قوغدىدى.

خَفِرَتِ الْمَرْأَةُ خَفْرًا: ئايال ئىزا تارتىپ كەتتى ، ئۇيۇلۇپ كەتتى.

خَفَرٌ : ھايا ، نومۇس ، ئۇيۇلۇش ؛ قوغدىماق، ساقلىماق ، مۇھاپىزەت قىلماق.

خَفَرُ الْحُدُودِ : چېگرا ساقچىلىرى.

خَفَرُ السَّوَاحِلِ : دېڭىز ساھىل ساقچىلىرى.

خَفِرٌ : ئۇياتچان ، نومۇسچان ، ھايالىق.

خَفَسَ يَخْفِسُ خَفْسًا الْبِنَاءَ : بىنانى بۇزۇۋەتتى ، ئۆرۈۋەتتى ، ۋەيران قىلدى.

خَفَسَ فُلَانًا : يىقىتىۋەتتى.

خَفَسَهُ: ئۇنى مەسخىرە قىلدى ، زاڭلىق قىلدى.

خَفَسَ بِهِ الْأَرْضَ : پاكىت ئارقىلىق ئۇنىڭ ئۈستىدىن غالىپ كەلدى.

خَفَشَ يَخْفُشُ خَفْشًا بِالشَّيْءِ: ئاتتى، ئېتىۋەتتى.

خَفَشَهُ : ئۇنى يەرگە باستى ، يىقىتىۋەتتى ، يىقىتتى.

خَفَشَ الْبِنَاءَ: قورۇلۇشنى بۇزۇۋەتتى.

خَفَشَ يَخْفُشُ خَفْشًا: كۆزى كىچىكلەپ كەتتى ؛ كۆزى تەبىئىي ئاجىز بولدى ؛ كۆزى كېچىسى كۆرۈپ ، كۈندۈزى كۆرەلمەيدىغان بولدى.

خَفَشَ فِي الْأَمْرِ: ئاجىز بولدى ، ئاجىزلاشتى.

خَفِشٌ : كېچىسى كۆرۈپ، كۈندۈزى كۆرمەيدىغان ئادەم.

خَفَضَ يَخْفِضُ خَفْضًا الشَّيْءَ : تۆۋەنلەتتى ، پەسكە چۈشۈردى ، پەسلەتتى.

خَفَضَ السِّعْرَ : باھانى كېمەيتتى.

خَفَضَ جَنَاحَهُ : مېھرىبان ۋە كەمتەر بولدى.

«وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ» (قرآن) : مۆمىن-

لەرگە كەمتەر بولغىن!

خَفَضَ الصَّوْتَ : ئاۋازىنى پەسلەتتى.

خَفَضَ الْكَلِمَةَ (فِي النَّحْوِ) : (گرامماتىكىدا) سۆزنىڭ ئاخىرىنى كەسرە بەلگىسى بىلەن ئوقۇدى، زىر ئوقۇدى.

خَفُضَ يَخْفُضُ خَفْضًا عَيْشُهُ : تۇرمۇشى پاراۋانلاشتى.

خَفْضٌ : تۆۋەنلەتمەك ، پەسلەتمەك.

خَفْضُ الْعَيْشِ : باياشات تۇرمۇش.

خَفَّ يَخِفُّ خِفَّةً الشَّيْءُ: يېنىكلىدى ، يەڭگىل بولدى.

خَفَّ لِرَجُلٍ: بويسۇندى.

خَفَّ لِمُسَاعَدَتِهِ: ياردەم بېرىشكە ئالدىرىدى.

خَفَّ إِلَى : ئالدىرىدى ، ئىتتىك ماڭدى.

«مَا خَفَّ حَمْلُهُ وَغَلَا ثَمَنُهُ» : ۋەزنى ئاز، باھاسى قىممەت نەرسە، ئاز بولسىمۇ، ساز نەرسە.

خَفَّ اللَّوْنُ : رەڭگى ئۆچۈپ كەتتى.

خَفَّ الشَّخْصُ : ئەخمەق بولدى.

خَفَّ الْمَرِيضُ : كېسەل يېنىكلىدى.

خَفَّ عَلَى الْقُلُوبِ: ئۇنىڭ بىلەن مۇڭداشتى ، ئۇنى ياخشى كۆردى.

خَفَّ عَنِ الْمَكَانِ : مەلۇم جايدىن كۆچۈپ كەتتى.

خَفَّ فِي عَدْوِهِ: يۈگۈردى.

خَفَّتْ حَالُهُ: كەمبەغەللىشىپ قالدى.

خُفٌّ ج أَخْفَافٌ : ئاياغ كىيىم ، كەش ، ئۆتۈك ، مەسە: تۆۋاق.

خُفُّ الْجَمَلِ: تۆگە تاپىنى.

«رَجَعَ بِخُفَّيْ حُنَيْنٍ» : قۇرۇق قول قايتتى ، پايدا - زىيىنىنى قاپلىيالمىدى، مەقسەتكە يېتەلمىدى.

خَفَّاشٌ ج خَفَافِيشُ : شەپەرەڭ.

خَفَّافٌ: كەش ، مەسە تىككۈچى ھەم ساتقۇچى.

خِفَّةٌ : يەڭگىللىك ، يېنىكلىك.

خِفَّةُ الْحَرَكَةِ : چاققانلىق ، چاپسانلىق.

خِفَّةُ الرُّوحِ : شوخلۇق، تېتىكلىك.

خِفَّةُ الْعَقْلِ : گالۋاڭلىق ، دۆتلۈك، مەتۇلۇق.

خِفَّةُ الْيَدِ : قولى چاققانلىق ، قولى ئەپلىكلىك ، قولى ئىتتىكلىك.

أَلْعَابُ خِفَّةِ الْيَدِ : سېھىرگەرلىك.

خَفَّرَ يُخَفِّرُ تَخْفِيرًا : قوغدىدى ، ساقلىدى.

خَفَّشَ يُخَفِّشُ تَخْفِيشًا الْبِنَاءَ: بىنانى بۇزدى.

خَفَّشَهُ : ئۇنى يەنچىۋەتتى ، باستى ، دەسسىدى.

خَفَّشَ الْبَدَنُ : بەدەن ئاجىزلاپ كەتتى.

خَفَّشَ بِالْأَرْضِ : يەرگە چاپلىشىۋالدى.

خَفَّضَ يُخَفِّضُ تَخْفِيضًا الشَّيْءَ : كېمەيتىپ كەتتى.

خَفَّضَ الْعُمْلَةَ : پۇلنىڭ ئالماشتۇرۇش باھاسىنى چۈشۈردى.

خَفِّضْ عَلَيْهِ أَوْ عَنْكَ: ھېچقىسى يوق ، ئۆزۈڭنى بېسىۋال ، ھېچ گەپ يوق.

خَفَّفَ يُخَفِّفُ تَخْفِيفًا الشَّيْءَ: يېنىكلەتتى ، يەڭگىللەتتى.

«يُرِيدُ اللّٰهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَ خُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا» (قرآن) : ئاللاھ سىلەرنىڭ يۈكۈڭلارنى يېنىكلىتىشنى (يەنى شەرىئەت ئەھكاملىرىنى سىلەرگە ئاسانلاشتۇرۇشنى) خالايدۇ. ئىنسان (نەپسى خاھىشىغا خىلاپلىق قىلىشتىن) ئاجىز يارىتىلدى.

خَفَّفَ الْمَرِيضَ : كېسەلنى شىپا تاپقۇچە داۋالىدى.

خَفَّفَ الْعُقُوبَةَ : جازانى يېنىكلەتتى.

خَفَّفَ آلَامَ الْمُصَابِينَ : ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنىڭ ئازابىنى يېنىكلەتتى.

خَفَّى يُخَفِّي تَخْفِيَةً: يوشۇردى ، مەخپى تۇتتى.

خَفَقَ يَخْفِقُ و يَخْفُقُ خُفُوقًا الْقَلْبُ : يۈرەك سوقتى ، يۈرەك سالدى.

خَفَقَ الْبَرْقُ : چاقماق چاقتى.

خَفَقَ الْبَيْضَ : تۇخۇم مىدىرلىدى.

خَفَقَ يَخْفُقُ خَفْقًا الطَّائِرُ : قۇش قانات قاقتى.

خَفَقَ قَلْبُهُ لَهَا : ئۇنىڭغا يۈرىكى سوقتى.

خَفَقَ الْعَلَمُ : بايراق لەپىلدىدى.

خَفَقَ بِرَأْسِهِ : ئۈگىدى.

خَفَقَ النَّجْمُ : يۇلتۇز ئۆچتى ، غايىب بولدى، يوقالدى.

خَفَقَ الْمُتَّهَمَ بِالسَّوْطِ : جىنايەت گۇماندارىنى قامچا بىلەن يەڭگىل ساۋىدى.

خَفْقٌ : يۈرەك سوقماق.

«إِنَّهُ لَيَسْمَعُ خَفْقَ نِعَالِهِمْ حِيْنَ يُوَلُّونَ عَنْهُ» «حديث» : مېيىتنى دەپنە قىلغۇچىلار مېيىتنى دەپنە قىلىپ يانغاندا ئۇ ئۇلارنىڭ كەشلىرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ تۇرىدۇ.

خَفَقَانُ الْقَلْبِ : يۈرەكنىڭ سوقۇشى.

خَفْنٌ : قورساقنىڭ ساڭگىلاپ كېتىشى.

خُفُوتٌ : يوشۇرۇن ؛ ئاجىزلىق ؛ جىمجىتلىق.

خُفُوقٌ : تېز ، چاققان.

خَفِيَ يَخْفَى خَفَاءً و خِفْيَةً وَ خُفْيَةً الشَّيْءُ : يوشۇرۇندى ، مەخپى بولدى.

«إِنَّ اللّٰهَ لَايَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَ لَا فِي السَّمَاءِ» «قرآن» : شۈبھىسىزكى، ئاسمان ۋە زېمىندىكى ھېچ نەرسە ئاللاھقا مەخپىي ئەمەس.

خَفِيَ عَلَيْهِ الْأَمْرُ : ئىش ئۇنىڭغا تۇتۇق بولدى.

لَا يَخْفَى أَنْ : مەلۇملۇق ئىش.

لَايَخْفَى عَلَيْكَ : ياخشى بىلىسەن ، ساڭا مەلۇملۇق.

مَاخَفِيَ كَانَ أَعْظَمُ : بۇ كۆڭۈلسىزلىك ئالدىدا ئىلگىرىكى كۆڭۈلسىزلىك ھېچ گەپ ئەمەس.

«وَهَلْ يَخْفَى الْقَمَرُ» : ئاينى ئېتەك بىلەن ياپقىلى بولماس.

لَاتَخْفَى عَلَيْهِ خَافِيَةٌ : ئۇنىڭغا ھېچنەرسە يوشۇرۇن ئەمەس.

خَفَى يَخْفِي خَفْيًا و خُفِيًا الشَّيْءَ : نەرسىنى يوشۇردى ، مەخپى تۇتتى.

خُفْيَةٌ : يوشۇرۇن ، خۇپىيانە ، غەيىپىدە ، تۆۋەندۈرماستىن ، ئوغرىلىقچە.

«أُدْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً» «قرآن» : پەرۋەردىگارىڭلارغا تۆۋەنچىلىك بىلەن يوشۇرۇن دۇئا قىلىڭلار.

مَلْبَسٌ خُفْيَةٌ : نىقابلىق تانسا كىيىمى.

خَفِيْرٌ ج خُفَرَاءُ وَ خَفَرٌ : قوغدىغۇچى ، مۇھاپىزەتچى ، پوست ، قاراۋۇل.

«عِنْدَمَا يَصِلُ الْجَيْشُ إِلَى مَكَانٍ مَا فَإِنَّ أَوَّلَ شَيْءٍ يَقُومُ بِهِ هُوَ تَعْيِينُ الْخُفَرَاءِ» : قوشۇن بىر يەرگە يېتىپ بارسا ، ئالدى بىلەن پوستلارنى بەلگىلەيدۇ.

خَفِيفٌ ج خِفَّاءُ وَخِفَافٌ وَ أَخْفَافٌ : يېنىك ، يەڭگىل.

خَفِيفُ الْحَرَكَةِ : چاققان ، چەبدەس.

خَفِيفُ الرِّجْلِ : ئايىغى يەڭگىل ، ئايىغى ئىتتىك.

خَفِيفُ الرُّوحِ : شوخ ، روھلۇق ، تېتىك.

خَفِيفُ الْعَقْلِ : ئەقلى قىسقا ، مەتۇ ، كالۋا.

خَفِيْفُ الْيَدِ «فِي الْعَمَلِ» : قولى ئەپلىك ، چېبۋەر.

خَفِيفُ الْيَدِ «فِي السَّرِقَةِ» : قولى ئەگرى ، ئوغرى.

خَفِيفُ الشَّعْرِ : چېچى شالاڭ.

شَايٌ خَفِيفٌ : سۆھبەت چېيى.

لِحْيَةٌ خَفِيفَةٌ : شالاڭ ساقال.

خَفِيٌّ : يوشۇرۇن ، مەخپى ، كۆرگىلى بولمايدىغان.

«يَنْظُرُونَ مِنْ طَرْفٍ خَفِيٍّ» «قرآن» : ئۇلار كۆزىنىڭ قۇيرۇقى بىلەن قارايدۇ.

أَسَالِيبُ خَفِيَّةٌ : تۇتۇق چارە - تەدبىر ، تۇتۇق ئۇسۇل.

خَلَا يَخْلُو خُلُوًّا الشَّيْءُ : بوشىدى ، قۇرۇقدالدى، خالى بولدى.

خَلَا لَهُ أَوْ إِلَيْهِ : ئۇنىڭغا بېرىلدى.

خَلَا الرَّجُلُ مِنَ الْهَمِّ : بەختىيار ياشىدى.

خَلَا الشَّيْءُ مِنَ الْعَيْبِ : ئەيىبسىز بولدى ، نۇقسانسىز بولدى ، ئېۋەنسىز بولدى.

خَلَا الْوَقْتُ : ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى.

خَلَا يَخْلُو خَلْوَةً الزَّوْجُ بِزَوْجَتِهِ أَوْ مَعَ زَوْجَتِهِ : ئەر ئايالى بىلەن ئايرىم بىر يەردە بولدى.

خَلاَ الشَّهْرُ: ئاي ئۆتۈپ كەتتى.

خَلاَ الْمَكَانُ فِي أَهْلِهِ: بوشاپ قالدى، قورۇقداپ قالدى.

«خَلاَ الْمَقْعَدُ الَّذِي بِجِوَارِي فَجَلَسْتُ فِيهِ»: يېنىمدىكى ئورۇندۇق بوشىغاندى، شۇنىڭدا ئولتۇردۇم.

خَلاَ لَهُ الْجَوُّ: ئۆزى خان، ئۆزى بەگ بولىۋالدى.

خَلاَ بَالُ فُلاَنٍ: خاتىرجەم بولدى، كۆڭلى ئارام تاپتى.

لاَيَخْلُو الْأَمْرُ مِنْ كَذَا: چوقۇم ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

لاَ يَخْلُو مِنْ فَائِدَةٍ: پايدىسىز ئەمەس، پايدىسى تېگىدۇ.

خَلاَ. مَا خَلاَ: . . . دىن باشقا، . . . دىن يۆلەك . . . . نى چىقىرىۋەتكەندە.

«جَاءَ الْقَوْمُ مَا خَلاَ مُحَمَّدًا»: مۇھەممەددىن باشقىسى كەلدى.

خَلاَءٌ: بوشلۇق، بوش يەر، ئوچۇقچىلىق.

فِي الْخَلاَءِ: ئوچۇقچىلىقتا، بوشلۇقتا.

بَيْتُ الْخَلاَءِ: ھاجەتخانا، خالا جاي، تاھارەتخانا.

خِلاَبٌ وَ خِلاَبَةٌ: ئالدامچىلىق.

«إِذَا بِعْتَ فَقُلْ لاَ خِلاَبَةَ» (حديث): بىرەر نەرسە ساتساڭ سودىدا كۆز بوياپچىلىق قىلىشقا بولمايدۇ، دېگىن.

خِلاَجٌ: ۋەسۋەسە، ئەنسىزلىك، بىئاراملىق.

خِلاَسِيٌّ: شالغۇت (ئاق تەنلىك بىلەن قارا تەنلىك ئارىسىدا تۇغۇلغان شالغۇت بالا)

خَلاَصٌ: قۇتقۇزماق، خالاس تاپقۇزماق؛ قۇتۇلماق، خالاس بولماق.

خَلاَصُ الْجَنِينِ: بالىنىڭ ھەمرىيى، ئەش.

خُلاَصَةٌ ج خُلاَصَاتٌ: خۇلاسە، جەۋھەر، تاللانغىنى، مۇھىم نۇقتا؛ قىسقارتىلمىسى.

خَلاَعَةٌ: شاللاقلىق، ھاياسىزلىق؛ چېچىلاڭغۇلۇق.

«تَتَفَشَّى الْخَلاَعَةُ بَيْنَ الشَّبَابِ نَتِيجَةً لِضَعْفِ الْوَازِعِ الدِّينِيِّ»: ياشلار ئارىسىدا دىنىي ئاڭنىڭ ئاجىزلىشىشى نەتىجىسىدە نومۇسنى تەرك ئېتىپ ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلىش خاھىشى يامرىماقتا.

خِلاَفٌ: ئىختىلاپ، پەرق، ئايرىلمىق، ئوخشىماسلىق.

بِخِلاَفِ كَذَا: بۇنىڭدىن باشقا، ئۇنىڭ ئەكسىچە.

خِلاَفًا لِـ: ئوخشىماسلىقتىن، قارشى ھالدا.

«لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خِلاَفٍ» (قرآن): مەن چوقۇم سىلەرنىڭ قوللىرىڭلارنى، پۇتلىرىڭلارنى ئوڭ - چەپ قىلىپ (يەنى ئوڭ قول بىلەن سول پۇتنى، ئوڭ پۇت بىلەن سول قولنى) كېسىپ تاشلايمەن.

أَبُو خِلاَفٍ: چۈمۈلىخور.

خِلاَفَةٌ: ئورۇن باسماق، ۋارىسلىق قىلماق، ئارقىدىن كەلمەك.

«وَ قَعَتْ حُرُوبُ الرِّدَّةِ فِي خِلاَفَةِ أَبِي بَكْرٍ»: ئەبۇ بەكرىنىڭ خەلىپىلىك قىلغان مەزگىلىدە دىندىن يېنىۋالغانلار بىلەن بولغان ئۇرۇشلار يۈز بەردى.

خِلاَفِيٌّ: ئىختىلاپلىق.

خَلاَقٌ: نېسىۋە.

«فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا وَ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلاَقٍ» (قرآن): بەزى كىشىلەر: «ئى پەرۋەردىگارىمىز! بىزگە (نېسىۋىمىزنى) بۇ دۇنيادىلا بەرگىن» دەيدۇ. ھالبۇكى، ئۇنىڭغا ئاخىرەتتە (ياخشىلىقتىن) ھېچ نېسىۋە يوقتۇر.

خِلاَلٌ: كاۋاك، ئارىلىق؛ چىش كولىغۇچ؛ ئىششىق.

خِلاَلٌ ج أَخِلَّةٌ: سارائىلىق؛ كاۋاپ زىخى؛ ئارىسى، ئوتتۇرىسى؛ ۋاقىت، مەزگىل، جەريان؛ خىسلەت.

فِي خِلاَلِ ذَلِكَ: شۇنىڭ ئارىسىدا، شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئەينى ۋاقىتتا.

مِنْ خِلاَلِهِ: شۇ ئارقىلىق، شۇنىڭ ئارىسىدىن.

مِنْ خِلاَلِ الْبَابِ: دەرۋازا ئارقىلىق.

فِي خِلاَلِ الْيَوْمِ: بىر كۈن ئىچىدە.

خِلاَلَ الْكُتُبِ: كىتابلار ئارىسىدا.

خِلاَلَ الزِّيَارَةِ : زىيارەت مەزگىلىدە، زىيارەت جەريانىدا.

«فَجَاسُوا خِلاَلَ الدِّيَارِ» «قرآن» : (ئۇلار سىلەرنى ئۆلتۈرۈش ، بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىش ئۈچۈن) ئۆيلەرنى ئاختۇردى.

«أَفْضَلُ الْخِلاَلِ حِفْظُ اللِّسَانِ» : ئەڭ ئەۋزەل خىسلەت تىلنى چىڭ تۇتۇشتۇر.

«تُقَدَّمُ الطَّلَبَاتُ خِلاَلَ أَوْ فِي خِلاَلِ عِشْرِينَ يَوْمًا» : تەلەپلەر 20 كۈن ئىچىدە سۇنۇلۇشى كېرەك.

«لَقَدْ تَمَّ هَذَا الْعَمَلُ خِلاَلَ أُسْبُوعٍ» : بۇ ئىش بىر ھەپتە جەريانىدا تامام بولدى.

خَلاَلَةٌ : سىرداش ، دوستلۇق.

خِلاَلَةٌ : چىش كولىغۇچ؛ چىش ئارىسىدىكى قالدۇق تاماق.

خُلاَلَةٌ : چىش ئارىسىدىكى تاماق قالدۇقى.

خَلَبَ يَخْلُبُ خَلْبًا وَ خِلاَبَةً الشَّيْءَ : مەپتۇن قىلدى ، قايمۇقتۇردى ، ئالدىدى.

خَلَبَ بِظُفْرِهِ : تىرنىقى بىلەن تاتىلىدى ، مورلىدى.

خَلَبَ النَّبَاتَ : ئوتنى كەستى، ئۆسۈملۈكنى ئوتىدى.

خَلَبَ الْحَيَوَانُ الْفَرِيسَةَ : ھايۋان ئولجىسىنى پەنجىسى بىلەن قامالىدى.

خَلَبَ لُبَّهُ : ئەقلىنى لال قىلدى.

خَلَبَتْهُ الْحَيَّةُ : ئۇنى يىلان چېقىۋالدى.

خَلِبَ يَخْلَبُ خَلَبًا : ئەخمەق قىلدى.

خَلْبٌ : ئالدىماق ، قايمۇقتۇرماق ، شېرىن سۆزلەر بىلەن ئالدىماق ؛ مورلىماق ، تاتىلىماق ؛ ئوتىماق ، كەسمەك ؛ پەنجە بىلەن قامالىماق.

خُلْبٌ : تال ۋە تەكىنىڭ چوڭ يوپۇرمىقى ؛ قارا لاي ؛ خورما ئۇرۇقى ؛ خورما دەرىخىنىڭ تالاسى؛ خورما دەرەخ تالاسىدىن ئىشلەنگەن تانا ، ئارغامچا.

خُلْبُوتٌ : ئالدامچى.

خَلَبُوتٌ : مەپتۇن قىلغۇچى ، ھىيلىگەر، مەككار.

خَلَجَ يَخْلِجُ خَلْجًا الشَّيْءَ : تارتتى ، سۇغۇرۇۋالدى ؛ ھەرىكەتلەندۈردى ، مىدىرلاتتى.

خَلَجَ الْأَمْرُ فُلاَنًا : ئىش پالانىنى مەشغۇل قىلدى.

خَلِجَ يَخْلَجُ خَلَجًا : ئۇستىخانلىرى ئاغرىدى.

خَلِجَ الشَّيْءُ : بۇزۇلۇپ قالدى.

خَلْجَةٌ ج خَلَجَاتٌ : گۇمان ، ئەنسىزچىلىك ، ئارامسىزلىق.

«لاَ تُخْفِ خَلَجَاتِ نَفْسِكَ» : كۆڭۈل ئارامسىزلىقلىرىڭنى يوشۇرما.

خَلْخَالٌ ج خَلاَخِيلُ : خەلخال ، پۇت بىلەيزۈكى.

خَلْخَالٌ مِنَ الثِّيَابِ : يوپكا، كىيىم.

خَلْخَلَ يُخَلْخِلُ خَلْخَلَةً الشَّيْءَ : داۋالغۇتتى، ھەرىكەتلەندۈردى، چايقالدى ؛ شالاڭلاشتۇردى ، بوشاشتۇردى.

«ظَهَرَتْ حَرَكَاتٌ فِي الْغَرْبِ خَلْخَلَتْ أُسُسَ الْمُجْتَمَعِ وَالْعَقْلِيَّةَ التَّقْلِيدِيَّةَ» : غەربتە مەيدانغا كەلگەن ھەرىكەتلەر ئىجتىمائىي ۋە ئەنئەنىۋى ئەقلىي ئاساسلارنى تەۋرىتىپ قويدى.

خَلْخَلَ الْمَرْأَةَ : ئايالىنىڭ پۇتىغا بىلەيزۈك سالغۇزدى.

خُلْخُلٌ وَ خَلْخَلٌ ج خَلاَخِلُ : خەلخال ، پۇت بىلەيزۈكى.

خَلَدَ يَخْلُدُ خُلْدًا وَخُلُودًا فِي الْمَكَانِ : مەلۇم جايدا تۇردى، داۋاملىق تۇردى ، قالدى ؛ ئارام تاپتى ، خاتىرجەم بولدى ، تىنجىدى.

«وَ تَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ» «قرآن» : (گويا سىلەر ئۆلمەيدىغان) دۇنيادا مەڭگۈ قېلىشنى ئۈمىد قىلىپ پۇختا سارايلارنى سالامسىلەر.

خَلَدَ فِي السِّجْنِ : تۈرمىدە مەڭگۈ قالدى.

خَلَدَ فِي النَّعِيمِ : نازۇ نېمەت ئىچىدە قالدى.

خُلْدٌ : قارىغۇ چاشقان ؛ مەڭگۈلۈك ، ئەبەدىيلىك ، ئەبەدىلئەبەد ؛ بىلەيزۈك ؛ ھالقا ، سىرغا.

دَارُ الْخُلْدِ : جەننەت ياكى دوزاخ.

جَنَّةُ الْخُلْدِ : مەڭگۈلۈك جەننەت.

«قُلْ أَذَلِكَ خَيْرٌ أَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَالْمُتَّقُونَ» «قرآن» : ئۇلارغا ئېيتقىنكى: « شۇ (دوزاخ) ياخشىمۇ ، يا تەقۋادارلارغا ۋەدە

قىلىنغان (كىرگەن كىشى) مەڭگۈ قالىدىغان جەننەت ياخشىمۇ ؟ »

خَلَدٌ ج أَخْلاَدٌ : قەلب ، دىل.

دَارَ فِي خَلَدِي كَذَا : كۆڭلۈمگە كەچتى.

خَلَسَ يَخْلِسُ خَلْسًا الشَّيْءَ: تارتىۋالدى ، ئوغرىلىۋالدى.

خُلْسَةٌ : پۇرسەت ، پەيت ؛ ئوغرىلىقچە ؛ مەخپىي ، مەخپىي رەۋىشتە.

«فَرَّخُلْسَةً مِنَ الْبَابِ الْخَلْفِيِّ» : ئۇ ئوغرىلىقچە ئارقا ئىشىكتىن تىكىۋەتتى.

خُلْسِيٌّ: يوشۇرۇن، يەلڭ ئىچىدە، ناتوغرا رەۋىشتە.

خَلَصَ يَخْلُصُ خُلوصًا وَ خَلاَصًا الشَّيْءُ : پاكىزلاندى ، تازىلاندى ، پاكىز بولدى.

«فَلَمَّا اسْتَيْأَسُوْا مِنْهُ خَلَصُوْا نَجِيًّا» ‹قرآن› : ئۇلار ئۈمىدسىزلەنگەندىن كېيىن، چەترەك يەرگە بېرىپ مەخپىي مەسلىھەتلەشتى.

خَلَصَ الرَّجُلُ مِنَ الْقَوْمِ : ئايرىلدى.

خَلَصَ إِلَى الشَّيْء : يەتتى.

خَلَصَ الشَّخْصُ مِنْ : قۇتۇلدى ، سالامەت بولدى.

خَلِصَ يَخْلَصُ خَلَصًا اللَّحْمُ : گۆش سۆڭەكتىن ئايرىلدى ، سۆڭەكتىن ئاجرىدى.

خِلْصٌ ج خُلَصَاءُ : سەممىي دوست.

خُلْصَانٌ : دوست ، بۇرادەر.

خَلَطَ يَخْلِطُ خَلْطًا الشَّيْءَبِالشَّيْءِ : ئارىلاشتۇردى ، بىرىكتۈردى ، قوشتى.

«وَ آخَرُونَ اعْتَرَفُوْا بِذُنُوْبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلاً صَالِحًا وَ آخَرَ سَيِّئًا» ‹قرآن› : يەنە بىر قىسىم كىشىلەر گۇناھلىرىنى ئېتىراپ قىلدى (يەنى باشقىلارغا ئوخشاش جىھادقا چىقمىغانلىقىغا يالغان ئۆزرە ئېيتمىدى) ئۇلار ياخشى ئىشقا يامان ئىشنى ئارىلاشتۇرۇپ قويدى.

خَلَطَ الْمَوَادَّ : ماتېرىيالنى ئارىلاشتۇردى ، ئېلىشتۇردى.

«خَلَطَ الشَّرَابَ بِالْمَاءِ» : شارابنى سۇ بىلەن ئارىلاشتۇردى.

خُولِطَ فِي عَقْلِهِ : نېرۋىسىدىن ئازدى ، ئەقلىدىن ئازدى.

خَلْطٌ : ئارىلاشتۇرماق ، قالايمىقانلاشتۇرماق.

اَلْخَلْطُ الْيَسَارِيُّ : سولچىل تەۋەككۈلچىلىك.

خِلْطٌ ج أَخْلاَطٌ: ئارىلاشما ماددا خىلىت؛ ئارىلاشتۇرما نەسەپ، ھارامدىن بولغان بالا، ئەگرى يا.

خُلْطَةٌ . خِلْطَةٌ : باردى - كەلدى قىلىش ، ئارىلىشىش، مۇناسىۋەت، دوستلۇق ، شېرىكلىك.

«ضَمَمْنَا أَنْصِبَتَنَا وَ صَارَتْ بَيْنَنَا خُلْطَةٌ» : پايلىرىمىزنى قوشۇۋەتتۇق ، شۇنىڭ بىلەن شېرىكلەشتۇق.

«دَامَتِ الْخِلْطَةُ بَيْنَ هَذَيْنِ الزَّوْجَيْنِ خَمْسًا وَ عِشْرِينَ سَنَةً حَتَّى احْتَفَلاَبِعِيْدِهِمَاالْفِضِّيِّ» : بۇ ئىككىيلەننىڭ ئارىسىدا ئىناق ئەر - خوتۇنلۇق 25 يىل داۋاملاشتى ، ئۇلار كۈمۈش تويىنى ئۆتكۈزدى.

خَلَعَ يَخْلَعُ خَلْعًا الشَّيْءَ : سالدى؛ تارتتى.

خَلَعَ ثِيَابَهُ : كىيىمنى سالدى.

«فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِي الْمُقَدَّسِ طُوَى» ‹قرآن› : كەشىڭنى سالغىن، سەن ھەقىقەتەن مۇقەددەس ۋادى بولغان تۇۋادا سەن.

خَلَعَ الْوَالِي الْعَامِلَ : ۋالى خىزمەتچىسىنى ئىشتىن قالدۇردى.

خَلَعَهُ عَنِ الْعَرْشِ : ئۇنى تەختتىن چۈشۈردى.

خَلَعَ عَلَيْهِ صِفَةً : ئۇنى ئالاھىدە سۈپەت بىلەن سۈپەتلىدى.

خَلَعَ عَلَيْهِ خَلْعَةً : ئۇنىڭغا تون كىيدۈردى ، ئۇنىڭغا ئىنئام بەردى.

خَلَعَ يَدَهُ مِنَ الطَّاعَةِ : ئۇ ئاسىيلىق قىلدى ، قارشى چىقتى.

خَلَعَ عِذَارَهُ: نومۇسىنى بىلمەي ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلدى.

خَلَعَ جِذَاءَهُ : كەشىنى سالدى.

خَلَعَ كَتِفَهُ : مۈرىسىنى چىقاردى.

خَلَعَ سِنَّهُ : چىشىنى تارتقۇزدى.

خَلَعَ إِبْنَهُ : ئوغلىدىن مۇناسىۋەتنى ئۈزدى.

خَلَعَ يَخْلَعُ خَلاَعَةً : نومۇسىنى ئۇنتۇپ ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلدى ، نومۇس قىلماي ھاۋايى -

ھەۋەسكە بېرىلدى.

خَلْعٌ : سېلىۋېتىمەك ، تارتىۋېتىمەك.

خِلْعَةٌ ج خِلَعٌ : شەرەپ تونى.

خَلَقَ يَخْلُقُ خَلْقًا : ئورۇنباسار بولدى.

خَلَقَ يَخْلُقُ خَلَفًا فُلاَنًا : ۋارىسلىق قىلدى ، ئورنىنى باستى.

خَلَقَ يَخْلُقُ خِلاَفَةً وَخَلَفًا فِي قَوْمِهِ : ئۇلارنىڭ خەلىپىسى بولدى.

«خَلَفَ اللّٰهُ لَكَ أَوْ عَلَيْكَ خَيْرًا» : ئاللاھ ساڭا ياخشىلىق ئاتا قىلسۇن.

خَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ : ئۇلارنىڭ ئىزىنى ئىز باسارلار باستى.

خَلَفَ عَنْ أَصْحَابِهِ : ھەمراھلىرىدىن چۈشۈپ قالدى ، ھەمراھلىرىنىڭ كەينىدە قالدى.

«فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلاَةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ» «قرآن» : ئۇلار كەتكەندىن كېيىن (ئۇلارنىڭ) ئورنىنى باسقان ئورۇنباسارلار نامازنى تەرك ئەتتى ، نەپسى خاھىشلىرىغا ئەگەشتى.

خَلَفَ يَخْلُفُ خُلُوفًا فَمُ الصَّائِمِ : روزا تۇتقان كىشىنىڭ ئاغزى پۇراپ قالدى ، سېسىق تىنىق پەيدا قىلدى.

خَلَفٌ : ياخشى بالا ، ئىز باسار ، ئورۇنباسار ؛ كېيىنكىلەر ، ئەۋلاد.

«هُوَ خَلَفُ صِدْقٍ عَنْ أَبِيهِ» : ئۇ دادىسىنىڭ ياخشى ئورۇنباسارى.

«هُمْ كِرَامٌ خَلَفًا عَنْ سَلَفٍ» : ئۇلار ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن تارتىپ ئېسىل ئادەملەردۇر.

خَلْفٌ ج أَخْلاَفٌ : دۈمبە ـ ئارقا ، ئارقا تەرەپ ، ئۇچا.

إِلَى الْخَلْفِ: ئارقىغا.

مِنَ الْخَلْفِ: ئارقىدىن.

جَاءَ مِنْ خَلْفِهِ : ئۇنىڭغا تۇيۇقسىز كەلدى.

سَارَ إِلَى الْخَلْفِ : ئارقىدا قالدى ، چېكىندى.

فِي الْخَلْفِ: يوشۇرۇندى.

خِلْفٌ ج أَخْلاَفٌ: ئەمچەك تۇپچىسى.

خُلْفٌ ج أَخْلاَفٌ: ۋەدىگە ۋاپا قىلماسلىق ، ۋەدىگە خىلاپلىق قىلىش.

خِلْفَةٌ ج خِلَفٌ: قالدۇق ، ئەگەشكۈچى ، ئالماشقۇچى ؛ ياماق.

خِلْفَةُ النَّبَاتِ : ئىككىنچى قېتىم تېرىلىدىغان زىرائەت ، كەنجى زىرائەت.

«وَهُوَالَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا» «قرآن» : ئاللاھ (ئۆزىنىڭ قۇدرىتىنى) ئەسلىمەكچى بولغانلار ياكى (ئۆزىنىڭ نېمىتىگە) شۈكۈر قىلماقچى بولغانلار ئۈچۈن كېچە بىلەن كۈندۈزنى ئالمىشىپ تۇرىدىغان قىلىپ بەردى.

خَلْفِيٌّ : ئارقىنىڭ ، كەينىنىڭ ، ئارقىسىغا مەنسۇپ.

مِصْبَاحٌ خَلْفِيٌّ : ئارقا چىراغ.

خَلْفِيَّةٌ : جاي ئارقىسىدىكى كىچىك باغچا، ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى كىچىك گۈللۈك.

خَلْفِيَّةُ الصُّورَةِ : ئارقا كۆرۈنۈش.

خَلَقَ يَخْلُقُ خَلْقًا وَ خِلْقَةً : ياراتتى ، ئىجاد قىلدى ، پەيدا قىلدى ، خەلق ئەتتى.

«هُوَ الَّذِى خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا» «قرآن» : ئاللاھ يەر يۈزىدىكى ھەممە نەرسىنى سىلەر (نىڭ پايدىلىنىشىڭلار) ئۈچۈن ياراتتى.

خَلُقَ يَخْلُقُ خُلُوقًا الثَّوْبُ : كىيىم كونىراپ كەتتى ، كىيىم ئەسكىرەپ كەتتى.

خَلُقَ يَخْلُقُ خَلاَقَةً الْغُلاَمُ : يىگىتنىڭ ئەخلاقى گۈزەل بولدى.

خَلُقَ الرَّجُلُ بِكَذَا أَوْ لِكَذَا: لايىق بولدى ، مۇناسىپ بولدى ، ئۇيغۇن كەلدى.

خَلْقٌ : ئىجاد قىلماق ، ياراتماق ، خەلق ئەتمەك ؛ مەخلۇق ، مەۋجۇدات.

«قُلِ اللّٰهُ يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ» «قرآن» : ئېيتقىنكى، ئاللاھ مەۋجۇداتنى يوقلۇقتىن بار قىلىپ (ئاندىن يوق قىلىپ)، ئاندىن ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرەلەيدۇ.

«شَهِدَ الْحَفْلَ خَلْقٌ كَثِيرٌ» : مۇراسىمغا نۇرغۇن خەلق قاتناشتى.

«يَتَمَيَّزُ الْفَنَّانُ الْمَوْهُوبُ بِقُدْرَتِهِ عَلَى الْخَلْقِ

وَالْإِبْتِكَارِ» : تالانتلىق سەنئەتچى ئىجادچانلىقى ۋە يېڭىلىق يارىتالايدىغانلىقى بىلەن كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ.

خُلُقٌ ج أَخْلَاقٌ: مىجەز ، خاراكتېر ، خۇلق ، ئەخلاق ، تەبىئەت.

«إِنَّ أَحْمَدَ أَحْسَنُ الطُّلَّابِ خُلُقًا» : ئەخمەت ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدا ئەڭ ئەخلاقلىق ئوقۇغۇچىدۇر.

«وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» «قرآن» : (ئى مۇھەممەد !) سەن ھەقىقەتەن بۈيۈك ئەخلاققا ئىگىسەن.

سُوءُ الْخُلُقِ :ناچار خۇلق ، ناچار مىجەز ، يامان خاراكتېر.

سَيِّئُ الْخُلُقِ :ناچار مىجەز ، يامان خاراكتېر.

ضَيِّقُ الْخُلُقِ :ناچار مىجەز ، يامان خاراكتېر.

«صَاحِبُ الْأَخْلَاقِ الْحَمِيدَةِ أَيْنَمَا يَكُنْ يَجِدِ الرِّزْقَ مُيَسَّرًا» : گۈزەل ئەخلاقلىق كىشى نەدە بولمىسۇن ئاسان يول تاپالايدۇ.

خَلَقٌ ج أَخْلَاقٌ و خُلْقَانٌ :كونا ، ئەسكى ، چىرىك.

خَلْقَاءُ :يۇمشاق تاغلاي.

خُلْقَانِيٌّ :كونا كىيىم سودىگىرى.

خِلْقَةٌ :شەكىل ، چىراي ؛ تەبىئىي خۇسۇسىيەت ، تۇغما تەبىئەت ، تۈزۈلۈش ، تەبىئىي خىسلەت ، تەبىئىي ھالەت ، سۈپەت.

فُلَانٌ كَرِيمٌ بِخِلْقَتِهِ :تەبىئىي ئېسىل ئادەم.

خِلْقِيٌّ: ئەسلىدىنلا ، يارىتىلىشىدىنلا ، تەبىئىي ، تۇغما.

عَيْبٌ خِلْقِيٌّ :تۇغما ئەيىب.

«فِي فُلَانٍ عَيْبٌ خِلْقِيٌّ» :تەبىئىي ئەيىب.

مَرَضٌ خِلْقِيٌّ :تۇغما كېسەل.

خُلُقِيٌّ : ئەخلاققا مۇناسىۋەتلىك.

اِلْتِزَامٌ خُلُقِيٌّ :ئەخلاقىي مەجبۇرىيەت.

جَرِيمَةٌ خُلُقِيَّةٌ: كىشىنىڭ نومۇسىغا چېقىلىدىغان ئەخلاقىي جىنايەت.

خَلَّ يَخُلُّ خَلًّا أَسْنَانَهُ: چىشىنى كولىدى.

خَلٌّ ج خُلُولٌ : سىركە.

«نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلُّ» «حديث» : سىركە نېمىدېگەن ياخشى تەم تەڭشىگۈچ.

اَلْخَلُّ وَالْخَمْرُ :ياخشىلىق ۋە يامانلىق.

خُلٌّ وَخِلٌّ ج آخْلَالٌ :دوست.

«يَنْدُرُ الْخِلُّ الْوَفِيُّ فِي زَمَانِنَا» : زامانىمىزدا ۋاپادار دوست كەم.

خَلَلٌ ج خِلَالٌ :چاك ، يېرىق ، ئاراچ ؛ ئەيىب، نۇقسان ، كەمچىلىك ، قۇسۇر ؛ قالايمىقانچىلىق ، تەرتىپسىزلىك.

فِي هَذِهِ الْآلَةِ خَلَلٌ:بۇ سايماننىڭ ئەيىبى بار.

خَلَلٌ عَقْلِيٌّ:غالجىرلىق ، نېرۋىنىڭ بۇزۇلۇشى.

«هُنَاكَ خَلَلٌ مَا أَصَابَ الْمِذْيَاعَ» : رادىئونىڭ ئازراق چاتىقى بار.

خِلَلٌ: چىشلار ئارىسىدىكى تاماق قالدۇقلىرى؛ ئارىسىدا ، ئارىسى.

هُوَ فِي خِلَلِ الْقَوْمِ :ئۇ قەۋمنىڭ ئارىسىدا.

خَلَّابٌ :مەپتۇن قىلغۇچى ؛ ھىيلىگەر ، مەككار.

مَنْظَرٌ خَلَّابٌ : كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان كۆرۈنۈش ، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان مەنزىرە.

خَلَّاقٌ: ئۆرنەكسىز ياراتقۇچى ، ياراتقۇچى ، پەيدا قىلغۇچى ، خەلق ئەتكۈچى.

اَلْخَلَّاقُ: ئاللاھنىڭ گۈزەل ئىسىملىرىدىن بولۇپ، «ھەممىسىنى ئۆرنەكسىز ياراتقۇچى» دېگەن مەنىدە.

خَلَّاطٌ.خَلَّاطَةٌ ج خَلَّاطَاتٌ : مېۋىلەرنى ئارىلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئىشلىتىدىغان ئەسۋاب، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرىنى ئارىلاشتۇرىدىغان ماشىنا.

خَلَّاطَةٌ خُرْسَانِيَّةٌ :بېتون ماشىنىسى.

خُلَّبٌ : يامغۇرسىز بۇلۇت.

بَرْقٌ خُلَّبٌ :چاقماق ، يامغۇرى يوق چاقماق.

خَلَّةٌ ج خِلَالٌ :خىسلەت ، ئالاھىدىلىك ، خاراكتېر ، خۇسۇسىيەت ، خاسىيەت، ئادەت ؛ ئېھتىياج، نامراتلىق، دوستلۇق ، مۇھەببەت.

فُلَانٌ كَرِيمُ الْخِلَالِ :پالانى ياخشى خىسلەتلىكتۇر.

خُلَّةٌ ج خِلَالٌ :دوستلۇق ، ساداقەتلىك ، مۇھەب-

جەت.

سَدَّ اللّٰهُ خُلَّتَكَ: ئاللاھ سىنىڭ ھاجىتىڭنى راۋا قىلسۇن.

«إِذَاجَاءَتِ الْخَلَّةُ ذَهَبَتِ الْخُلَّةُ»: باشقا كۈن چۈشكەندە دوست تېپىلماس ، نامراتلىقتىن دوست قاچىدۇ.

«يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لاَ بَيْعٌ فِيهِ وَلاَ خُلَّةٌ» «قرآن»: ئى مۆمىنلەر ! سودا ـ سېتىق ، دوستلۇق بولمايدىغان كۈنى (يەنى قىيامەت كۈنى) يېتىپ كېلىشتىن بۇرۇن ، سىلەرگە بىز رىزقى قىلىپ بەرگەن مال ـ مۈلۈكلەردىن (ياخشىلىق يوللىرىغا) سەرپ قىلىڭلار.

خَلَّدَ يُخَلِّدُ تَخْلِيدًا: مەڭگۈلۈك قىلدى ، داۋاملاشتۇردى ، باقىي قالدۇردى.

خَلَّدَ ذِكْرَهُ: ئۇنىڭ نامىنى قالدۇردى ، خاتىرىلىدى.

«خَلَّدَ هَذَا الْعَمَلُ إِسْمَكَ»: بۇ ئىش سىنىڭ نامىڭنى قالدۇردى.

خَلَّصَ يُخَلِّصُ تَخْلِيصًا الشَّيْءَ: تازىلىدى ، پاكىزلىدى ؛ پىششىقلاپ ئىشلىدى.

خَلَّصَ اللّٰهُ الرَّجُلَ: ئاللاھ كىشىنى قۇتقۇزدى ، ئاللاھ كىشىنى خالاس تاپقۇزدى.

«خَلَّصَ بِضَاعَتَهُ مِنْ الْجَمَارِكِ»: مېلىنى تاموژنىدىن قۇتقۇزدى.

«خَلَّصَ التَّاجِرُ عَلَى بِضَاعَتِهِ»: تاموژنا رەسمىيەتلىرىنى ئۆتىدى.

خَلَّطَ يُخَلِّطُ تَخْلِيطًا الشَّيْءَ بِالشَّيْءِ: ئارىلاشتۇردى ، ئېلىشتۇردى.

خَلَّطَ فِي الْكَلَامِ: ئاغزىغا كەلگەننى جۆيلىدى ، قالايمىقان سۆزلىدى ، بىلجىرلىدى، ئېگىز ـ پەس گەپ قىلدى.

خَلَّعَ يُخَلِّعُ تَخْلِيعًا الشَّيْءَ: قاتتىق تارتتى.

خَلَّقَ يُخَلِّقُ تَخْلِيقًا الشَّخْصَ: ۋارىس قالدۇردى، ئورنىغا قالدۇردى.

خَلَّفَ أَثَرًا جَمِيلًا: ياخشى تەسىر قالدۇردى.

خَلَّفَ الشَّيْءَ: كەينىدە قالدۇردى ، ئارقىدا قالدۇردى.

خَلَّفَهُ: كېچىكتۈردى ، ئارقىغا سۈردى.

«أَنَّ هَذَا يُمَثِّلُ التُّرَاثَ الثَّقَافِيَّ الَّذِي خَلَّفَهُ لَنَا أَسْلاَفُنَا»: بۇ ئەجدادلىرىمىز بىزگە قالدۇرغان مەدەنىي مىراسلارغا ۋەكىللىك قىلىدۇ.

«خَلَّفْتُكَ عَلَى أَهْلِي أَثْنَاءَ سَفَرِي فَأَحْسِنِ الْخِلاَفَةَ»: سەپەرگە چىققان چېغىمدا ئائىلەمدىن ئۆز ئورنۇمغا سېنى قويۇپ قويدۇم ، مېنىڭ ئورنۇمدا قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى ياخشى قىلىشىڭ كېرەك.

خَلَّقَ يُخَلِّقُ تَخْلِيقًا الشَّيْءَ: تولۇق ياراتتى ، مۇكەممەل ياراتتى.

خَلَّلَ يُخَلِّلُ تَخْلِيلًا الشَّرَابَ: شارابنى سىركىگە ئايلاندۇردى.

«خَلَّلَ الْخِيَارَوَالزَّيْتُونَوَنَحْوَهُمَا»: تەرخەمەك ۋە زەيتۇن قاتارلىقلارنى تۇز بىلەن چىلىدى.

خَلَّلَ أَصَابِعَهُ أَوْبَيْنَ أَصَابِعِهِ: بارماقلىرى ئارىسىدىن سۇ ئۆتكۈزۈپ بىر ـ بىرىسىگە كىرىشتۈردى.

خَلَّلَ بَيْنَ الْأَسْنَانِ: چىشىنى كولىدى.

خَلَّلَ لِحْيَتَهُ بِالْأَصَابِعِ: بارماق بىلەن ساقىلىغا خىلال قىلدى.

خَلَّلَ الْعَصِيرَ: شىرنە ياسىدى.

خَلَّى يُخَلِّي تَخْلِيَةً الْأَمْرَ: ئىشنى تەرك ئەتتى ، ئىشنى تاشلىۋەتتى ، ئىشنى تاشلاپ قويدى.

«فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ» «قرآن»: ئەگەر ئۇلار تەۋبە قىلسا، ناماز ئوقۇسا، زاكات بەرسە، ئۇلارنى قويۇپ بېرىڭلار.

خَلَّى سَبِيلَهُ: ئۇنى قويۇپ بەردى.

خَلَّى فُلاَنٌ مَكَانَهُ: ئۆلدى.

خَلَّى بَيْنَهُمَا: ئۇلارنى يالغۇز قويدى.

خَلِّ عَنْكَ: مەن قىلاي ، ماڭا قويۇۋەت ، ساڭا ياردەملىشەي.

خَلَّاهُ: ئۇنى قويۇۋەتتى.

خَلِّ بَالَكَ: ئويغاق تۇر.

خِلْمٌ ج أَخْلَامٌ: دوست ، ۋاپادار دوست؛ كېيىك ئۇۋىسى.

خِلْوٌ ج أَخِلَّاءُ : قۇرۇق ، بوش.

أَنْتَ خِلْوُ الْبَالِ : سەن خاتىرجەم ، غەم ـ قايغۇدىن خالى.

خِلْوُ طَرَفٍ : ئۆزىنىڭ مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلغانلىقىنى ئىسپاتلايدىغان گۇۋاھلىق خەت.

«خِلْوٌ صَحِيفَتُهُ مِنَ السَّوَابِقِ» : ئۇنىڭغا قارشى ھۆكۈم چىقىرىلمىدى.

«كَلَامُكَ خِلْوٌ مِنَ الصِّدْقِ» : سىنىڭ سۆزۈڭدە راستچىللىق يوق ، سىنىڭ گىپىڭ راست ئەمەس.

خَلُوبٌ : مەپتۇن قىلغۇچى؛ ھىيلىگەر ، مەككار.

خَلُوبَةٌ : مەپتۇن قىلغۇچى ؛ ھىيلىگەر ، مەككار.

خَلْوَةٌ ج خَلَوَاتٌ : خىلۋەت جاي ، چەت جاي ، جىمجىت ئورۇن.

اَلْخَلْوَةُ الشَّرْعِيَّةُ ‹فِي الشَّرِيعَةِ› : ئەقلىي ۋە دىنىي جەھەتتىن جىنسىي مۇناسىۋەت ئۆتكۈزۈشكە توسالغۇ بولمىغان شارائىت ئاستىدا ئەرنىڭ ئۆز ئايالى بىلەن خىلۋەت جايدا بولۇشى.

خُلُودٌ : مەڭگۈلۈك ، ئەبەدىيلىك ، دائىملىق.

«اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ» ‹قرآن› : (ئۇلارغا) « جەننەتكە ئامانلىق بىلەن كىرىڭلار ، بۇ مەڭگۈ قېلىش كۈنىدۇر » (دېيىلىدۇ .)

خُلُوصٌ : پاكلىق ، ساپلىق ، سەمىمىيلىك ، ئەستايىدىللىق ، ئاق كۆڭۈللۈك ، ساداقەتلىك ؛ خورما مۇرابباسى ؛ سۈت ياكى قايماقنىڭ تېگىدە قېپقالغان دۇغ.

خُلُوقٌ : ئۆزگىرىپ كەتمەك ، بۇزۇلماق، بەد بۇي.

«لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللّٰهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ» ‹حَدِيث› : روزىدار ئادەمنىڭ ئاغزىدىكى بەد بۇي ئاللاھنىڭ نەزىرىدە ئىپارنىڭ ھىدىدىنمۇ خۇش پۇراقتۇر.

خُلُوُّ رِجْلٍ : ئۆي ئىجارىسى بېرىلگەن قايتۇرۇلمايدىغان زاكالەت پۇل.

خَلَوِيٌّ : يېزىلىق.

مَنْزِلٌ خَلَوِيٌّ : سەھرادىكى تۇرالغۇ ، شەھەر سىرتىدىكى ئۆي.

نُزْهَةٌ خَلَوِيَّةٌ : سەھرا ساياھىتى.

خَلِيجٌ ج خُلْجَانٌ : دېڭىز قولتۇقى ؛ ئارال.

خَلِيجُ السُّوَيْسِ : سۇۋەيش قانىلى.

اَلْخَلِيجُ الْعَرَبِيُّ : ئەرەب يېرىم ئارىلى.

خَلِيجِيٌّ : ئەرەب يېرىم ئارىلىغا مەنسۇپ ، ئارالغا ئائىت.

خَلِيطٌ ج خُلُوطٌ وَ خُلَطَاءُ : ئارىلاشما ماددا ، ئارىلاشقۇچى ؛ قوشنا ؛ ئەر ؛ شېرىك ؛ ھەمراھ؛ تاغىسىنىڭ ئوغلى.

«وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْخُلَطَاءِ لَيَبْغِي بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ» ‹قرآن› : نۇرغۇن شېرىكلەر (يەنى دوستلار) ، شۈبھىسىزكى بىر ـ بىرىگە چېقىلىدۇ.

خَلِيعٌ ج خُلَعَاءُ : شاللاق ، ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بېرىلگەن ؛ خىزمەتتىن بوشىتىلغان ، خىزمەتتىن ئېلىۋېتىلگەن.

خَلِيعُ الْعِذَارِ : ئار ـ نومۇسنى تەرك ئېتىپ ھاۋايى ـ ھەۋەسكە بېرىلگەن.

خَلِيقٌ ج خَلْقٌ وَ خَلَقٌ : ئىككى تاغ ئارىسىدىكى يول ؛ ۋەدىگە خىلاپلىق قىلغۇچى، ئەھدىنى بۇزغۇچى؛ چېچى ئارقىسىغا ساڭگىلاپ تۇرغان ئۇزۇن چاچلىق ئايال.

خَلِيفَةٌ ج خُلَفَاءُ وَ خَلَائِفُ : ئورۇنباسار ، ئىزباسار ، خەلىپە ، ۋارىس.

«يَادَاوُودُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ» ‹قرآن› : ئى داۋۇد! سېنى بىز ھەقىقەتەن يەريۈزىدە خەلىپە قىلدۇق، كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم چىقارغىن.

«أَنْتَ خَلِيفَتِي فِي إِدَارَةِ شُئُونِي أَثْنَاءَ غِيَابِي» : مەن يوق چاغلاردا ئىشلىرىمنى باشقۇرۇپ تۇرۇشتا سەن مېنىڭ ئورۇنباسارىمسەن.

اَلْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ : مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ۋاپات بولغاندىن كېيىن خەلىپە بولغان ئەبۇبەكرى ، ئۆمەر ، ئوسمان ، ئەلىلەردىن ئىبارەت تۆت چاھار يارنى كۆرسىتىدۇ.

خَلِيقٌ ج خُلَقَاءُ : مۇۋاپىق ، لايىق ، مۇناسىپ ، ئۇيغۇن.

خَلِيقٌ بِهِ : شۇنىڭغا لايىق ، شۇنىڭغا مۇناسىپ.

«نَحْنُ خَلِيقُونَ أَنْ نَحْتَرِمَ كَلِمَتَنَا» : بىز لەۋزىمىزدە تۇرۇشقا لايىقمىز.

خُلَيْقَاءُ : يۇمشاق تاڭلاي.

خَلِيْقَةٌ ج خَلَائِقُ : ئالەم (ئاللاھ ياراتقان پۈتۈن مەۋجۇدات ، پۈتۈن مەخلۇقات) ؛ خاراكتېر ؛ مىجەز.

«اَللّٰهُ رَبُّ الْخَلِيقَةِ وَالْخَلَائِقِ» : ئاللاھ تائالا پۈتۈن مەۋجۇدات ۋە مەخلۇقاتلارنىڭ پەرۋەردىگاردۇر.

قَبْلَ الْخَلِيْقَةِ : ئالەم يارىتىلىشتىن بۇرۇن ، ئالەم يارىتىلىشتىن ئىلگىرى.

خَلِيْلٌ ج أَخِلَّاءُ وَ خُلَّانٌ : سىرداش دوست ، يېقىن دوست.

«يَا وَيْلَتَى لَيْتَنِي لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا» «قرآن» : ئىسىت ! پالانىنى دوست تۇتمىغان بولسامچۇ.

خَلِيلَةٌ ج خَلِيْلَاتٌ : ئايال ئاشنا، ئايال ئويناش، قىز دوست.

خَلِيٌّ ج أَخْلِيَاءُ : قۇرۇق ، بوش ، خالىي.

خَلِيُّ الْبَالِ : غەمدىن خالىي، غەم - قايغۇسىز.

خَلِيٌّ مِنَ الثَّقَافَةِ : مەدەنىيەتسىز.

«بَلَغَنِي أَنَّهُ عِنْدَكَ بَيْتٌ خَلِيٌّ لِلإِيجَارِ» : ئىجارىگە بېرىدىغان بوش ئۆيىڭىز بار دەپ ئاڭلىدىم.

خَلِيَّةٌ ج خَلَايَا : ھەرە كۆنىكى، ھەرە ئۇۋىسى ؛ ھۈجەيرە ؛ ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتى، كىچىك گۇرۇپپا ، ياچېيكا.

اَلْخَلِيَّةُ الْجُرْثُومِيَّةُ : مىكروب ھۈجەيرىسى.

خَلِيَّةُ نَشَاطٍ : جىددىي پائالىيەت.

اَلْخَلِيَّةُ الدَّمَوِيَّةُ : قان ھۈجەيرىسى.

اَلْخَلِيَّةُ الذَّكَرِيَّةُ : تاناسىل ھۈجەيرىسى.

خَلَايَا الضُّبَّاطِ الْأَحْرَارِ : ئەركىن ئوفىتسېرلار تەشكىلاتى.

خِمَارٌ : چۈمپەردە ، چۈمبەل ، ياغلىق ، رومال ، نىقاب.

خُمَارٌ : مەستلىكتىن كېيىنكى باش ئاغرىقى ، مەستلىك.

خُمَاسَ : بەشتىن - بەشتىن.

خُمَاسِيٌّ : بەشتىن تەركىب تاپقان ، بەشلىك، بەش قۇرۇلمىلىق ؛ ئۇزۇنلۇقى بەش غېرىچ كېلىدىغان غىلمان ياكى كىنىزەك.

خُمَاسِيُّ الْأَصَابِعِ : بەش بارماقلىق.

خُمَاسِيُّ الزَّوَايَا : بەش بۇرجەكلىك.

خُمَاسِيُّ السُّطُوحِ : بەش ياقلىق.

خُمَاسِيُّ الْوَرَقَاتِ : بەش بەتلىك.

اَلْبَرْنَامَجُ الْخُمَاسِيُّ الْأَوَّلُ : بىرىنچى بەش يىللىق پىلان.

اَلْفِعْلُ الْخُمَاسِيُّ : بەش ھەرپتىن تەركىب تاپقان، پېئىل.

خُمَاسِيَّةٌ : بەش ياشلىق قىز.

خُمَاشَةٌ ج خُمَاشَاتٌ : تاتىلىۋېلىنغان يارا ئىزى ؛ يېنىك يارا ؛ جىنايەت.

خُمَالٌ : ئۆگىلەر گىرىپتار بولىدىغان بىر خىل كېسەللىك ؛ چىن دوست.

خَمَالَةٌ : تۆگە قوش پېيى.

خَمِجَ يَخْمَجُ خَمَجًا : ھارغىنلىق ياكى كېسەللىكتىن بوشاپ كەتتى.

خَمِجَ اللَّحْمُ : گۆش چىرىدى، گۆش سېسىدى.

خَمْخَمَ يُخَمْخِمُ خَمْخَمَةً : دىمىغىدا غىڭشىپ قويدى، دىمىغىدا «ھىم» دېدى (دىمىغىدا گەپ قىلىش) ؛ ئېچىنتى، بولدۇردى، ئۆرلەتتى.

خِمْخِمٌ : ئىنكەنلىك بىر خىل ئۆسۈملۈك.

خَمَدَ يَخْمُدُ وَ خَمِدَ يَخْمَدُ خَمْدًا وَ خُمُودًا الشَّخْصُ : ئۆلدى ؛ ھوشىدىن كەتتى.

خَمَدَ الْمُتَكَلِّمُ : سۆزلىگۈچى جىم بولدى ، بېسىقتى ، بېسىلدى.

خَمَدَتِ النَّارُ : ئوت يالقۇنى پەسەيدى.

خَمَدَ الْمَرِيضُ : كېسەل ھوشىدىن كەتتى.

خَمَدَ النَّفَسُ : نەپەس توختىدى.

خَمَرَ يَخْمُرُ خَمْرًا الشَّيْءَ : ياپتى ، ئەتتى ، سەترە قىلدى.

خَمَرَ الْعَجِينَ : خېمىرگە خېمىر تۇرۇچ سالدى.

خَمَرَ الشَّهَادَةَ : گۇۋاھلىقنى يوشۇردى.

خَمَرَ مِنْهُ: ئۇيالدى ، خىجىل بولدى.

خَمَرَ فُلاَنًا : هاراق ئىچكۈزدى.

خَمِرَ يَخْمَرُ خَمَرًا الشَّيْءُ : ئۆزگەردى.

خَمِرَ عَنْهُ الْخَبَرُ : خەۋەر مەخپىي بولدى.

خَمِرَ عَلَيْهِ : ئۇنىڭغا ئۆچمەن بولدى ، ئۆچلۈك قىلدى.

خَمِرَ عَنْهُ : ئۇنىڭدىن يوشۇرۇندى.

خَمِرَ الرَّجُلُ: خۇمارى تۇتتى.

خَمْرٌ خَمْرَةٌ ج خُمُورٌ : هاراق.

خَمْرٌ عَنْبَرِيٌّ : مەي ، شاراب.

خَمْرِيٌّ : هاراقنى تەسۋىرلەپ يېزىلغان شېئىر.

لَوْنٌ خَمْرِيٌّ : زىغىر رەڭ ، بېغىررەڭ ، جىگەر رەڭ.

قَصِيدَةٌ خَمْرِيَّةٌ ج خَمْرِيَّاتٌ : مەي تەسۋىرلەنگەن قەسىدە: ساقىينامە.

خَمَسَ يَخْمِسُ خَمْسًا الْقَوْمَ : بەشىنچىسى بولدى.

خَمَسَ الْمَالَ : بەشتىن بىرىنى ئالدى.

خَمْسٌ وَ خَمْسَةٌ : بەش.

خَمْسَةُ اَضْعَافٍ : بەش ھەسسە.

خَمْسَةَ عَشَرَ : ئون بەش.

مَشْرُوعُ السَّنَوَاتِ الْخَمْسِ الأَوَّلِ: بىرىنچى بەش يىللىق پىلان.

خُمْسٌ ج أَخْمَاسٌ : بەشتىن بىر (1/5).

«وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ»

﴿قرآن﴾ : (ئى مۆمىنلەر !) بىلىڭلاركى ، سىلەر ئالغان غەنىيمەتنىڭ بەشتىن بىرى ئاللاھقا . . . خاستۇر.

ضَرَبَ أَخْمَاسًا لِأَسْدَاسٍ : سۇيىقەست ئىشلەتتى ، ھىيلە ـ مىكىر ئىشلەتتى.

خَمْسُونَ : ئەللىك.

اَلْعِيدُ الْخَمْسُونَ : ئەللىك يىللىق خاتىرە كۈن.

خَمْسِينَاتٌ : 50 ـ يىللار (51 دىن 59 غىچە بولغان سانلارنى بىلدۈرىدۇ.)

رَجُلٌ فِي الْخَمْسِينَاتِ: 50 ـ يىللارنىڭ ئادىمى.

خَمَشَ يَخْمُشُ وَيَخْمِشُ خَمْشًا الْوَجْهَ: يۈزنى تاتىلىدى، يۈزنى مورلىدى، يۈزنى تاملىدى.

خَمْشَةُ الْقِطِّ : ئۈنى مۈشۈك تاتىلىۋالدى، مورلىۋالدى.

خَمَصَ يَخْمُصُ خَمْصًا وَخُمُوصًا وَ مَخْمَصَةً الْجُوعُ فُلاَنًا : ئاچلىق ئاجىزلاشتۇردى.

خَمُصَ يَخْمُصُ خُمْصًا وخَمَاصَةً الْبَطْنُ : قورساق تارتىشىپ كەتتى.

خُمْصَانَةٌ.خِمْصَانٌ ج خِمَاصٌ : قورسىقى ئاچ ، ئاچ قورساق ، قورسىقى تارتىلىپ كەتكەن ، قورسىقى كىرىشىپ كەتكەن.

خَمْطٌ : ئاچچىق ئۆسۈملۈك ، ئاچچىق.

«وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ خَمْطٍ»

﴿قرآن﴾ : ئۇلارنىڭ باغلىرىنى ئاچچىق مېۋىلىك باغلارغا ئايلاندۇردۇق.

خَمْطَةٌ : سۈت ياكى هاراقنىڭ پۇرىقى.

خَمَعَ يَخْمَعُ خُمُوعًا وَ خَمَعَانًا : دوكىلاقلاپ ماڭدى.

خَمَلَ يَخْمُلُ خُمُولاً الرَّجُلُ : نامى چىقمىدى ، ئاتىقى چىقمىدى ، نامسىز قالدى ، نامسىز ياشىدى.

خَمْلٌ . خَمْلَةٌ: ماموق پەي ، تىۋىت ، يۇڭ.

خَمَّ يَخُمُّ خَمًّا اللَّحْمُ: گۆش سېسىپ قالدى، پۇراپ قالدى.

خُمٌّ : كاتەك ، توخۇ كاتىكى.

خَمَّارٌ : مەيپۇرۇش ، هاراق ساتقۇچى ، هاراق سودىگىرى.

خَمَّارَةٌ : مەيخانا ، هاراق دۇكىنى ، قاۋاقخانا.

خَمَّاطٌ: پىششىق يېمەكلىك ھۆپىگىرى.

خَمَّةٌ : ئېچىتقۇ ، ئېتىتقۇ.

خَمَّدَ يُخَمِّدُ تَخْمِيدًا : ئۆچۈردى.

خَمَّرَ يُخَمِّرُ تَخْمِيرًا : ياپتى ، ئەتتى ، سەتىرە قىلدى.

خَمَّرَ الْعَجِينَ : خېمىرنى بولدۇردى ، خېمىرغا

خېمىرتۇرۇچ سالدى.

خَمَّرَ الشَّيْءَ : يۆگىدى ، ئورىدى ، ياپتى.

خَمَّرَ عَصِيْرَ الْعِنَبِ : ئۈزۈمنى ئېچىتتى.

«خَمَّرَتِ الْمَرْأَةُ رَأْسَهَا بِالْخِمَارِ» : ئايال بېشىنى ياغلىق بىلەن يۆگىدى، ئايال بېشىغا ياغلىق ئارتتى.

خَمَّسَ يُخَمِّسُ تَخْمِيْسًا الشَّيْءَ : بەشكە بۆلدى.

خَمَّسَ الرِّبْحَ : پايدىنى بەشكە بۆلدى.

خَمَّسَ الشِّعْرَ : شېئىرنى مۇخەممەس قىلىپ يېزىپ چىقتى.

خَمَّنَ يُخَمِّنُ تَخْمِيْنًا الشَّيْءَ : مۆلچەرلىدى ، دەگىسىدى.

خِمِّيْرٌ : هاراقكەش ، پىيەنچۈك ، زابوي.

خَمَنَ يَخْمُنُ خَمْنًا : پەرەز بىلەن گەپ قىلدى ، تەخمىن قىلدى ، مۆلچەر بىلەن گەپ قىلدى.

خُمُوْدٌ : بېسىقىش ، جىمىقىش ، پەسكويغا چۈشۈش.

خُمُوعٌ : بۇزۇق ئايال ، يولدىن چىققان ئايال.

خُمُوْلُ الذِّكْرِ : نامسىز قالماق ، نامى ئۆچمەك ، نام ـ نىشانسىز قالماق.

خَمِيْرٌ : خېمىرتۇرۇچ، خېمىر تۇرۇچ سالغان نان.

خَمِيْرَةٌ ج خَمِيْرَاتٌ : ئېچىتقۇ ، خېمىرتۇرۇچ.

مَرَضُ الْخَمِيْرَةِ : قارا كۆيە كېسىلى.

خُمَيْرَةٌ : ئېچىتقۇ ، خېمىر تۇرۇچ.

خَمِيْسٌ ج أَخْمِسَةٌ وَأَخْمِسَاءُ : پەيشەنبە كۈنى ؛ چوڭ قوشۇن ، زور قوشۇن.

«هُمْ أَعْظَمْنَا خَمِيْسًا» «حَدِيث» : بىزنىڭ ئارىمىزدا ئۇلار ئەڭ زور قوشۇنغا ئىگە.

خَمِيْسُ الْعَهْدِ : خرىستىئانلار بايرىمى.

خَمِيْسُ الْفِصْحِ : خرىستىئانلار بايرىمى ، پاسخا بايرىمى.

خَمِيْسِيَّةٌ : پەيشەنبىلىك.

خَمِيْصٌ م خَمِيْصَةٌ ج خُمَصَاءُ وَ خِمَاصٌ : قورسىقى ئاچ ، ئاچ قورساق ، قورسىقى تارتىلىپ كەتكەن ، قورسىقى كىرىشىپ كەتكەن.

«كَالطَّيْرِ تَغْدُو خِمَاصًا وَتَرُوحُ بِطَانًا» «حديث» : . . . ئەتىگەندە ئاچ قورساق چىقىپ، كەچتە توق قايتىپ كېلىدىغان قۇشلارغا ئوخشايدۇ.

خَمِيْلَةٌ ج خَمَائِلُ : ئورمان ، قويۇق دەرەخزارلىق ؛ پەس تۈزلەڭ يەر ؛ تۆگە قۇشنىڭ پېيى.

خَنَا يَخْنُو خَنًا وَ خَنْوًا الرَّجُلُ : سەت گەپ قىلدى ، ناشايان سۆزلىدى.

خَنًا : سەت گەپ.

خَنَا الدَّهْرِ : زامانىنىڭ كۆلپەت ۋە بالايىئاپەتلىرى.

خَنَابٌ : تۇرالغۇسى يوق ئەخمەق ؛ جاسامەتلىك.

خَنَابَةٌ : يامانلىق ؛ ئەسكىلىك ؛ يامان تەسىر.

خِنَابَةٌ : ئۆزىنى چوڭ تۇتماق ، مەغرۇرلانماق ، چوڭلۇق قىلماق.

يَا خَنَاكِ : هەي، زەيپانە ، هېچجىقىز.

خُنَاثَةٌ : ئىككى جىنسلىق.

خَنَاسِرٌ : بېخىللار؛ جىسمانىي جەھەتتىن ئاجىزلار.

خَنَاعَةٌ : تۆۋەن ، خار.

«دَعِ الْخَنَاعَةَ وَعِشْ عَزِيزَ النَّفْسِ» : ئۆزۈڭنى تۆۋەن چاغلاشنى تاشلاپ ، ئالىي هىممەتلىك بولۇپ ياشا.

خُنَافِسٌ : يولۋاس.

خِنَاقٌ : سىرتماق.

أَخَذَ بِالْخِنَاقِ : كانايدىن ئالدى ، بوغۇزدىن ئالدى.

ضَيَّقَ الْخِنَاقَ عَلَى : ئورۇۋالدى ، مۇھاسىرە قىلىۋالدى.

تَضْيِيْقُ الْخِنَاقِ : سىقماق ، باسماق.

خُنَاقٌ : بوغما كېسەل.

«لَقِّحَ الطِّفْلَ ضِدَّ مَرَضِ الْخُنَاقِ» : بالىغا بوغما كېسىلىگە قارشى ئوكۇل سېلىندى.

خِنَاقَةٌ ج خِنَاقَاتٌ : جېدەل ـ ماجىرا.

خُنَاقِيَّةٌ : كاناي ياللۇغى.

خَنَانٌ : تۇرمۇشنىڭ پاراۋانلىقى ، راھەت پاراغەت.

خُنَانٌ: بۇرۇن ياللۇغى ، بۇرۇن پۈتۈپ قېلىش كېسىلى.

خَنِبَ يَخْنَبُ خَنَبًا: زۇكام بوپقالدى ؛ ئاقساپ قالدى ؛ ئاجىز بولدى ؛ ھالاك بولدى.

خَنِثَ يَخْنَثُ خَنَثًا الرَّجُلُ : ئايال مىجەز بولۇپ قالدى ، زەيپانە بولۇپ قالدى.

خَنِثٌ : ئايال مىجەز ئەر ، زەيپانە.

خُنْثَوِيٌّ : خۇنساغا مەنسۇپ.

خُنْثَوِيَّةٌ : ئىككى جىنسلىق ، قوش جىنسلىق.

خُنْثَى ج خُنَاثَى وَ خِنَاثٌ : قوش جىنسلىق ، خۇنسا.

خِنْجِرٌ. خَنْجَرٌ ج خَنَاجِرُ : خەنجەر ، پىچاق.

طَعَنَ بِخَنْجَرٍ : خەنجەر ئۇردى ، خەنجەر سالدى.

أَبُو خَنْجَرٍ : شەھدان ، تەۋەككۇلچى.

خَنْخَنَ يُخَنْخِنُ خَنْخَنَةً: خىڭ ـ خىڭ قىلىپ سۆزلىدى، دىمىغىدا سۆزلىدى.

خَنْدَقَ يُخَنْدِقُ خَنْدَقَةً الْخَنْدَقَ : خەندەك كولىدى ، ئاكوپ كولىدى ، ئورا كولىدى.

خَنْدَقٌ ج خَنَادِقُ : خەندەك ، ئاكوپ.

«هَذَا الْخَنْدَقُ لَيْسَ عَرِيضًا جِدًّا لِذَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْفِزَ فَوْقَهُ» : بۇ خەندەك ئانچە كەڭ ئەمەس، شۇڭا ئۇنىڭ ئۈستىدىن سەكرىيەلەيمەن.

خِنْذِيذٌ ج خَنَاذِيذُ : مەشھۇر ناتىق ؛ يېتىلگەن شائىر ؛ باتۇر ، مەرد، مۇلايىم؛ ۋەقەشۇناس؛ ئاغزى يامان ؛ ئېگىز تاغ؛ سىختا ئات.

خَنْزَبٌ. خِنْزَابٌ : ئالۋاستى ، شەيتان.

خُنْزُوَانٌ. خُنْزُوَانَةٌ: مەغرۇر ، مۇتەكەببىر ، ھاكاۋۇر.

خِنْزِيرٌ ج خَنَازِيرُ : چوشقا ، توڭگۇز.

«حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَ الدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ»

«قۇرئان» : سىلەرگە ئۆزى ئۆلۈپ قالغان ھايۋان، قان، چوشقا گۆشى (نى يېيىش) ھارام قىلىندى.

خِنْزِيرٌ بَرِّيٌّ : ياۋا چوشقا.

خِنْزِيرُ الْهِنْدِ : دېڭىز چوشقىسى.

خِنْزِيرُ الْأَرْضِ: نەي تۇمشۇقلۇقلار (ئېمىتكۈچى ھايۋان)

خِنْزِيرُ الْبَحْرِ : دېڭىز دېلفىنى.

لَحْمُ الْخِنْزِيرِ الْمَقْدُودُ: سۈرلەنگەن چوشقا گۆشى.

دَاءُ الْخَنَازِيرِ : چاشقان يارىسى.

خَنَازِيرِيٌّ : چاشقان يارىسى.

خَنَسَ يَخْنُسُ و يَخْنِسُ خُنُوسًا الشَّخْصُ : ئارقىدا قالدى ، كېچىكتى.

خَنَسَ كَوْكَبٌ : يۇلتۇز يوشۇرۇندى ، پاتتى.

خَنْسَاءُ ج خَنْسَوَاتٌ : بۆكەن.

خِنْشَارٌ : قىسرىق قۇلاق (بىر خىل ئۆسۈملۈك)

خِنْصِرٌ ج خَنَاصِرُ : چىمچىلاق.

«هَذَا أَمْرٌ تُعْقَدُ عَلَيْهِ الْخَنَاصِرُ» : بۇ قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان ئىش.

خَنَعَ يَخْنَعُ خَنْعًا وَ خُنُوعًا الشَّخْصُ: خار بولدى ، بويسۇندى ، باش ئەگدى ؛ يامان ئىش قىلىپ ئۇيۇلۇپ بېشىنى ساڭگىلىتىپ تۇردى.

خَنِقَ يَخْنَقُ خَنَقًا الصَّدْرُ أَوِ الظَّهْرُ : كۆكرىكى ياكى دۈمبىسى چىقىپ قالدى.

خَنَقَ يَخْنِقُ خَنَقًا فُلَانٌ: دىمىغىدا سۆزلىدى ، خىڭىلداپ سۆزلىدى.

خَنَقٌ : دىماغتىن چىققان ئاۋاز.

خَنْفَرَ يُخَنْفِرُ خَنْفَرَةً : بۇرنىنى تارتتى ، دىمىغىدا تاۋۇش چىقاردى.

خُنْفُسٌ ج خَنَافِسُ م خُنْفَسَاءُ ج خَنَافِسُ : تېزەكچى؛ تولۇقچى قوڭغۇز.

خُنْفُسَاءُ ج خُنْفُسَاوَاتٌ: تېزەكچى قوڭغۇز ؛ سېسىق پۇراقلىق.

«اَلْخُنْفُسَاءُ إِذَا مَسَّتْ نَتَّنَتْ» «مثل» : يامانىنىڭ يارىسى يۇقىدۇ ، قازاننىڭ قارىسى.

خُنْفُسَاءُ التِّيْنِ : ئەنجۈر قۇرتى.

خَنَقَ يَخْنُقُ خَنْقًا الشَّخْصَ : بوغۇپ ئۆلتۈردى ، ئۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈردى.

سَيُخْنَقُ الْمُعْتَدُونَ حَتْمًا: تاجاۋۇزچىلار چوقۇم

مەغلۇپ بولـدۇ.

خَنَقَ : بوغماق ، سىقماق ؛ بوغۇپ ئۆلتۈرمەك ، تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈرمەك.

خَنَقَ الْحُرِّيَّاتِ : ئەركىنلىكنى بوغماق.

خُنْقَةُ الْيَدِ : بىغىش؛ بىلەك.

خَنَّ يَخِنُّ خَنَّةً الشَّخْصُ : دىمىغىدا سۆزلىدى ، دىمىغىدا گەپ قىلدى.

خُنٌّ : توخۇ كاتىكى.

خُنُّ الْوَرَكِ : يېرىق ، چات ئېرىقچىسى.

خِنَّابَةٌ : ئۆزىنى چوڭ تۇتماق ، مەغرۇرلانماق ، چوڭچىلىق قىلماق.

خَنَّاسٌ : شەيتان ، ئىبلىس.

«مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ» ‹قرآن› : يوشۇرۇن شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىنىڭ شەررىدىن . . .

خَنَّاقٌ : بوغقۇچى ، تۇنجۇقتۇرغۇچى.

اَلْغَازَاتُ الْخَنَّاقَةُ : زەھەرلىك گاز ، تۇنجۇقتۇرىدىغان گاز.

خُنَّةٌ : دىماغدىن چىقىدىغان سۆز؛ دىماغ ئاۋۇشى.

خَنَّثَ يُخَنِّثُ تَخْنِيثًا كَلَامَهُ : زەيپانىلەرچە سۆزلىدى.

خُنَّسٌ : سەييارە يۇلتۇزلار.

«فَلَا أُقْسِمُ بِالْخُنَّسِ الْجَوَارِي الْكُنَّسِ» ‹قرآن› : كۈندۈزى يوشۇرۇنغۇچى يۇلتۇزلار بىلەن، پاتىدىغان ۋاقتىدا يوشۇرۇنىدىغان يۇلتۇزلار بىلەن قەسەم قىلىمەن.

خَنَّقَ يُخَنِّقُ تَخْنِيقًا : بوغۇپ ئۆلتۈردى؛ تۇنجۇقتۇرۇپ ئۆلتۈردى.

خَنَّقَ الرَّايَةَ : بايراقنى يېرىم چۈشۈردى.

خَنَّقَتْهُ الْعَبَرَاتُ : ئۆكسۈپ يىغلىدى.

خِنَّوْصٌ ج **خَنَانِيصُ** : چوشقا كۈچۈكى.

خِنِّيسٌ : ھىيلىگەر ، مەككار.

خُنُوثَةٌ : قوش جىنسلىق ، خۇنسا.

اَلْخُنُوثَةُ الْكَاذِبَةُ : ماھىيەت جەھەتتە بىر جىنسقا مەنسۇپ ئادەمدە ئىككى جىنسنىڭ ئالامەتلىرىنىڭ تېپىلىشى.

خَنُوعٌ : پاسىق ، خىيانەتچى.

اَلْخَنُوعُ مِنَ النِّسَاءِ : ئەر كىشىلەرگە ساقال تاشلاپ كەينىگە كىرىۋالىدىغان خوتۇن.

خُنُوعٌ : بويسۇنغۇچى ، باش ئەگكۈچى ، تىز پۈككۈچى ، خورلۇق.

«اَلْإِسْلَامُ دِيْنُ الْعِزَّةِ لَا الْخُنُوعِ» : ئىسلام دىنى خورلۇق دىنى ئەمەس ، ئۇستۈنلۈك دىنىدۇر.

خَنِيَ يَخْنَى خَنًى فُلَانٌ : سەت گەپ قىلدى ، ناشايان سۆزلىدى.

خَنًى : سەت سۆز ، پاسكىنا سۆز ، تېتىقسىز گەپ.

خَنِيقٌ ج **خُنُوقٌ** : ناچار كەندىر ؛ قوپال كەندىردىن توقۇلغان ئاق كىيىم ؛ يول ؛ سۇتلۇك تۆگە.

خَنِيْقٌ : بوغۇپ ئۆلتۈرۈلگەن ، تۇنجۇقتۇرۇلغان.

خَنِيْنٌ : دىماغدىن چىقىدىغان سۆز ، دىماغ ئاۋۇشى.

«إِنَّهُ كَانَ يُسْمَعُ خَنِينُهُ فِي الصَّلَاةِ» ‹حَديث› : ئۇنىڭ دىماغ ئاۋۇشى نامازدا ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

خَوَاءٌ ج **أَخْوِيَةٌ** : ئاچلىق؛ بوشلۇق، قاقاس يەر.

خُوَارٌ : كالىنىڭ مۆرىشى ، كالىنىڭ مۆرىگەن ئاۋازى.

«فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ» ‹قرآن› : سامىرى (ئېرىتىلگەن زىبۇ زىننەتلەردىن) ئۇلار ئۈچۈن بىر موزاي ھەيكەل ياسىدى ، ئۇنىڭدىن موزاينىڭ ئاۋازىغا ئوخشاش ئاۋاز چىقاتتى.

خُوَارُ الْعَزْمِ : بوشاڭلىق ، ئىرادىسىزلىك.

خُوَارُ الْقُوَى : ماجالى قالماسلىق ، مادارسىزلىق.

خُوَانٌ ج **أَخْوِنَةٌ** : ئۈستەل، جوزا، تاماق ئۈستىلى؛ داستىخان.

خِوَانٌ مُسْتَدِيْرٌ : ئايلانما ئۈستەل ، يۇمىلاق ئۈستەل.

خِوَانٌ مَدَّادٌ : ئۇزۇنچاق ئۈستەل.

خَوْخٌ : شاپتۇل دەرىخى؛ شاپتۇل مېۋىسى.

خَوْخَةٌ ج **خَوْخَاتٌ** : دەرۋازا قانىتى ، كىچىك ئىشىك، رۇجەك ، تۆڭلۈك.

خَوْخَةُ الْقَنْطَرَةِ : توغاننىڭ تاقىقى ، تومىنىڭ تاقىقى.

خَوْدٌ ج خُوَدٌ و خَوْدَاتٌ : چوكان ، ياش ئايال.

خُوذَةٌ ج خُوَذٌ : دوبۇلغا ، تۆمۈر قالپاق.

خَوَرَ يَخْوَرُ خَوَرًا : ئاجىزلىدى ، بوشاپ كەتتى، ھالسىرىدى.

خَوْرٌ : كىچىك قولتۇق ، كىچىك بوغۇز (دەريا- نىڭ)؛ كىچىك ئارال ، كىچىك پورت.

خَوْرَانٌ ج خَوْرَانَاتٌ وَ خَوَارِيْنُ : توغرا ئۈچەي ، كوتەن ئۈچەي.

خُوصٌ : خورما دەرىخىنىڭ يوپۇرمىقى.

خُوصَةٌ : خورما ياپرىقى.

خَوْفٌ : قورقماق ، خەۋپ.

مَعَ الْجَزَعِ وَ الْخَوْفِ : تىترىگەن ھالدا.

خَوْفًا مِنْ كَذَا : . . . دىن قورقـقانـ لىقتىن، . . . ئەنسىرىگەنلىكتىن.

خَوَلٌ : خىزمەتچى ، چاكار.

خَوْلِيٌّ ج خَوَلٌ : باشقۇرغۇچى ، نازارەتچى ، غوجىدار ، بوغالتىر ، ھېساباتچى.

خَوْنٌ : ئاسىيلىق ، خائىنلىق.

خَوَّ يَخُوُّ خَوًّا الدَّارُ : قورۇ ئۆرۈلۈپ چۈشتى.

خَوٌّ : ئاچلىق ؛ كەڭ جىلغا ، ساي ، ۋادى.

خُوٌّ : ھەسەل.

خَوَّاتٌ : قورقماس ئادەم؛ ئاز - ئازدىن ، پات - پات تاماق يەپ تۇرىدىغان ئادەم.

خُوَّةٌ : مەيدان ، كەڭ زېمىن ، تۈزلەڭ.

خَوَّارٌ : ئۈمىدسىز ، روھى چۈشكۈن ، ئىرادىسى بوشاڭ ، قورقۇنچاق.

خَوَّاصٌ : خورما يوپۇرمىقى ساتقۇچى.

خَوَّافٌ : قورقۇنچاق ، توخۇ يۈرەك.

خَوَّانٌ : خائىن ، خىيانەتچى ، دۈشمەنگە سېتىلـ غۇچى ، ساتقىن.

«**إِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا**» «قرآن» : خىيانەتكە ئادەتلەنگەن ، گۇناھقا چۆمگەن كىشىنى ئاللاھ ھەقىقەتەن دوست تۇتمايدۇ.

خَوَّخَ يُخَوِّخُ تَخْوِيخًا الشَّجَرُ : دەرەخ چىرىدى ، دەرەخ سېسىدى.

خَوَّخَ النَّبَاتُ : ئوت - چۆپ چىرىدى ، سېسىدى.

خَوَّشَ يُخَوِّشُ تَخْوِيْشًا الثُّقْبَ : يوچۇق ئاچتى.

خَوَّصَ يُخَوِّصُ تَخْوِيْصًا النَّخْلَةُ : خورما ياپراق چىقاردى.

خَوَّضَ يُخَوِّضُ تَخْوِيضًا الْمَاءَ : سۇغا كىردى ، سۇنى كەچتى.

خَوَّفَ يُخَوِّفُ تَخْوِيْفًا : قورقۇتتى.

«**إِنَّمَا ذَالِكُمُ الشَّيْطَانُ يُخَوِّفُ أَوْلِيَاءَهُ**» «قرآن» : ئەنە شۇ شەيتان ئۆز دوستلىرىنى (يەنى كۇففارلار- نى) قورقىتىدۇ.

خَوَّلَ يُخَوِّلُ تَخْوِيْلًا صَدِيْقَهُ فِعْلَ كَذَا : تاپشۇردى، ھوقۇق بەردى.

خَوَّلَهُ الشَّيْءَ : ئۆتنىگغا بەردى.

«**ثُمَّ إِذَا خَوَّلْنَاهُ نِعْمَةً مِنَّا قَالَ إِنَّمَا أُوْتِيْتُهُ عَلَى عِلْمٍ**» «قرآن» : ئاندىن ئۇنىڭغا مەرھە- مەت قىلىپ بىرەر نېمىتىمىزنى ئاتا قىلساق، ئۇ: «بۇ نېمەت ماڭا ئۆز ئىلمىمدىن (يەنى پەزلىمدىن، ئەمگىكىمدىن، تىرىشچانلىـ قىمدىن، رىزىق تېپىشنىڭ يوللىرىنى بىلگەنلىكىمدىن) كەلدى» دەيدۇ.

خَوَّنَ يُخَوِّنُ تَخْوِيْنًا الشَّخْصَ : خىيانەتچىلىك بىلەن قارىلىدى.

خَوَّى يُخَوِّي تَخْوِيَةً الشَّيْءُ : بوشاپ قالدى ، خالىي بولۇپ قالدى ، قورسىقى تارتىشىپ كەتتى.

خَوَّى السَّحَابُ : بۇلۇت يامغۇرسىز بولدى.

خَوَّى الطَّائِرُ : قۇش قونغان چاغدا قانىتىنى يېيىپ پۇتىنى ئۇزۇن سوزدى.

خَوَّتِ الْمَاشِيَةُ : ئۇلاق سەمرىدى.

خَوَّتِ النُّجُومُ : يۇلتۇز غەربكە قىيسايدى.

خَوِيَ يَخْوَى خَوَاءً الْمَكَانُ : ئورۇن بوشاپ قالدى، قۇرۇقدىلىپ قالدى.

خَوَى يَخْوِي خُوِيًّا وَ خَوَايَةً : بوشاپ قالدى ، قۇرۇقداپ قالدى.

خَوَى بَطْنُهُ مِنَ الطَّعَامِ : قورسىقى قۇرۇقدىلىپ بوشاپ قالدى.

«**خَوَى رَأْسُهُ مِنَ الْأَفْكَارِ**» : كاللىسى قۇيقۇرۇق بولۇپ قالدى.

خَوِّي : ئاچلىق ، بوشلۇق.

خِيَارٌ: تاللىماق، ئىختىيار قىلماق؛ ئىختىيار.

خِيَارَةٌ ج خِيَارَاتٌ: تەرخەمەك.

خِيَارُ الْمَالِ : مالنىڭ ياخشىسى.

خِيَارُ الشَّرْطِ : ئىككى كىيلىشىم تۈزگۈچىنىڭ بىرى ئۈچ كۈن ياكى ئۇنىڭدىن ئازراق مۆھلەتنى كېلىشىمنىڭ كۈچكە ئىگە بولۇشىنىڭ شەرتى قىلىپ قويۇش.

خِيَارُ الرُّؤْيَةِ (فِي الْفِقْهِ) : كۆرمەي تۇرۇپ سېتىۋالغان نەرسىنى قايتۇرۇپ بېرىش ئىختىيارىدا بولۇش.

خِيَاطٌ: يىڭنە.

«وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ» (قرآن) : تاكى تۆگە يىڭنىنىڭ تۆشۈكىدىن ئۆتكۈچە ئۇلار جەننەتكە كىرمەيدۇ (يەنى ئۇلار ھەرگىزمۇ جەننەتكە كىرمەيدۇ).

خِيَاطَةٌ: تىككۈچىلىك، سەيپۇڭلۇق.

خِيَاطَةُ الْمَلَابِسِ : كىيىم تىكىش.

مِكْنَةُ الْخِيَاطَةِ : تىكىش ماشىنىسى.

خَيَالٌ ج خِيَالَاتٌ وَ أَخْيِلَةٌ: خام ـ خىيال، ئۇتوپىيە ، سايە ؛ گۇمان ؛ ۋەھىمە ؛ قاراڭچۇق.

رَكِبَ مَتْنَ الْخَيَالِ : خام ـ خىيال قىلدى، قۇرۇق خىيال قىلدى.

خَيَالُ الظَّنِّ : پەرەز قىلماق ، قىياس قىلماق ، چامىلىماق ، مۆلچەرلىمەك.

خَيَالَةٌ : سايە؛ سۈرەت؛ كۆرۈنۈش؛ تەسۋىر؛ كىنو.

دَارُ الْخَيَالَةِ : كىنوخانا.

خَيَالِيٌّ : خىيالىي ، خىيالدىكى ، تەسەۋۋۇردىكى ، ئويدىكى.

خَيَالِيَّةٌ : تەسەۋۋۇر قىلىش كۈچى.

خِيَامٌ : چېدىر ، بارگاھ.

خِيَانَةٌ : خىيانەت قىلماق ، ئالدامچىلىق ، خىيانەتچىلىك ، ئاسىيلىق.

خِيَانَةٌ عُظْمَى : مىللەت دۈشمەنلىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈش.

خِيَانَةُ الْأَمَانَةِ : ئامانەتكە خىيانەت قىلماق ، ۋاپاسىزلىق قىلماق ، قارا يۈزلۈك قىلماق.

خِيَانَةُ الْعُهُودِ : ۋەدىگە خىلاپلىق قىلماق ، ۋەدىنى بۇزماق.

خَيْبَةٌ : مەغلۇبىيەت ، ئۈمىدسىزلىك.

خَيْبَةُ الْأَمَلِ : ئۈمىدسىزلىك ، ئۈمىد ئۈزمەك.

«أُصِيبَ بِخَيْبَةِ أَمَلٍ» : ئۈمىدسىزلىككە دۇچار بولدى.

خَيْرٌ ج خِيَارٌ وَ أَخْيَارٌ : ياخشى ، ياخشىلىق ؛ ئاق كۆڭۈللۈك ؛ ساغلاملىق ؛ ياخشى ئادەم ؛ مال ، بايلىق ؛ پايدا ، پايدىلىق.

ذَكَرَهُ بِالْخَيْرِ : ئۇنىڭ ياخشى تەرىپىنى قىلدى.

بِخَيْرٍ وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ : قانداق ئەھۋالىڭىز دەپ سورىغۇچىغا « خۇداغا شۈكرى ، ياخشى » دەپ بېرىلىدىغان جاۋاب.

خَيْرٌ مِنْ : ئەڭ ياخشى ، ناھايىتى ياخشى.

خَيْرٌ جَزِيلٌ : ناھايىتى ياخشى.

صَبَاحَ الْخَيْرِ : ئەتىگەنلىكىڭىز ياخشى بولسۇن، خەيرلىك سەھەر.

مَسَاءَ الْخَيْرِ : كەچلىكىڭىز ياخشى بولسۇن، خەيرلىك كەچ.

اَلْخَيْرُ الْعَامُّ : ئومۇمىي مەنپەئەت.

«رَحَّبَ بِهِمْ خَيْرَ تَرْحِيبٍ» : ئۇلارنى ئەڭ قىزغىن قارشى ئالدى.

فِعْلُ الْخَيْرِ : ياخشى ئىش ، ياخشى ھەرىكەت؛ ياخشى ئىش قىلماق.

خَيْرًا: ناھايىتى ياخشى ، ماقۇل ، بولىدۇ.

خِيَرَةٌ ج خِيَارٌ وَ خِيَرَةٌ : ئەڭ ياخشى ، جەۋھىرى، مېغىزى، تاللانغان، تاللاش، تاللاش ھوقۇقى.

«وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَايَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَاكَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ» (قرآن) : ئاللاھ (مەخلۇقاتىدىن) خالىغىنىنى يارىتىدۇ ، خالىغان ئادەمنى (پەيغەمبەرلىككە) تاللايدۇ، تاللاش ھوقۇقى ئۇلاردا ئەمەس.

خَيْرِيٌّ : ياخشىلىققا مەنسۇپ ، ياخشىلىققا ئائىت.

خَيْرِيَّةٌ : ياخشىلىق ، خەيرىيەت ؛ مال ـ مۈلۈك.

جَمْعِيَّةٌ خَيْرِيَّةٌ : پاراۋانلىق جەمئىيىتى ، خەيرىيەت ئويۇشمىسى.

سُوقٌ خَيْرِيَّةٌ : خەيرىيەت بازىرى (بۇ بازارنىڭ ماللىرى خەيرىيەت ئىشلىرىنىڭ مەنپەئەتى ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ.)

خَيْزُرَانٌ ج خَيَازِرُ: بامبۇك قومۇش ؛ يىلەك (ئۆسۈملۈكنىڭ)

قَضِيبُ الْخَيْزُرَانِ : غۇنچە بوي ، نازىنىن.

خَيْزُورٌ : بامبۇك.

خِيْسٌ ج أَخْيَاسٌ : بۇك ـ باراقسان دەرەخلىق ؛ يولۋاس كۆپ جاي.

اَلْخَيْسَرَى : يولدىن ئازغۇچى ، زىيان تارتقۇچى؛ گۇمراھلىق ، ئازغۇنلۇق؛ ھالاك بولۇش؛ خىيانەتچىلىك ؛ بېخىللىق ؛ پەسكەشلىك.

خَيْشٌ : چىپتا.

خَيْشَةٌ ج خَيْشَاتٌ : چىبدىر ؛ تاغار ، خالتا.

خَيْشُومٌ ج خَيَاشِيْمُ : بۇرۇن تۆشۈكى ؛ دىماغ.

قَصَّمَ خَيْشُومَهُ : ئۇنى خورلىدى.

خَيِصَ يَخْيَصُ خَيَصًا : بىر كۆزى كىچىك ، يەنە بىرى چوڭ بولدى.

خَيْصٌ : ئازغىنا نەرسە.

اَلْخَيْصَاءُ : ئەرزىمەس كىچىك سوۋغا.

اَلْخَيْصَانُ: ئاز مال.

اَلْخَيْضَعُ: خورلۇقتا رازى بولىدىغان ئادەم.

اَلْخَيْضَعَةُ : جەڭ ، ئۇرۇش ، سوقۇش؛ جەڭ مەيدانىدىكى ئاۋازلار.

خَيْطٌ ج خُيُوطٌ : يىپ ، تاناپ ، شوينا.

خَيْطُ الْقِنَّبِ : چىگە.

خَيْطُ الأَمَلِ : ئۈمىد ئۇچقۇنى.

اَلْخَيْطُ الأَبْيَضُ : تاڭ يورۇقى ، تاڭ شەپىقى ، تاڭ نۇرى.

اَلْخَيْطُ الأَسْوَدُ : كېچە قاراڭغۇلۇقى ، تاڭ يورۇشتىن بۇرۇنقى قاراڭغۇلۇق.

بَكْرَةُ الْخَيْطِ : يىپ غالتىكى.

خَيْطِيٌّ : يىپقا مەنسۇپ ، يىپقا ئائىت.

خِيْطٌ ج خِيطَانٌ : تۆگە قوتىنى ياكى چىپكەتكە ياكى كالىلار توپى.

خَيْطَلٌ : ئىت ؛ مۈشۈك ؛ چوڭ ئىش؛ ئەتىر ساتقۇچى؛ چېكەتكە توپى.

خَيِقَ يَخْيَقُ خَيَقًا : كۆزىنىڭ بىرى كۆك بىرى قارا بولدى.

خَيِفَتِ النَّاقَةُ : تۆگە يېلىنىنىڭ تېرىسى كېڭەيدى.

خَيْفٌ ج أَخْيَافٌ وَ خُيُوفٌ : تاغ ئېتىكىگە يامىشىش ۋە چۈشۈش ؛ بىر تەرەپ ، بىر چەت؛ ساڭگىلاپ تۇرغان يېلىنىنىڭ تېرىسى.

اَلْخَيْفَاءُ : چوڭ يېلىنلىق تۆگە.

اَلْخَيْفَاءُ مِنْ أَبْيَاتِ الشِّعْرِ : شېئىر، بېيىتلەردىكى بىر سۆزنىڭ چېكىتلىك، يەنە بىرىنىڭ چېكىتسىز بولۇشى.

اَلْخَيْفَانُ مِنَ النَّاسِ : كىشىلەر توپى ، كۆپ جامائەت ؛ بىر خىل تاغ ئۆسۈملۈكى.

اَلْخَيْفَانَةُ ج خَيْفَانٌ: قانىتى يېتىلمىگەن چېكەتكە؛ تېز ماڭىدىغان تۆگە ؛ يېنىك چاپىدىغان ئات.

اَلْخَيْفَةُ : پىچاق؛ يولۋاس ئۆزۈسى.

خِيفَةٌ: قورقۇش ، ئەندىشە ، ۋەھىمە.

«وَاذْكُرْ رَبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً» «قرآن» : پەرۋەردىگارىڭنى يىلىنغان ۋە ئۇنىڭدىن قورققان ھالدا ئىچىڭدە ياد ئەتكىن.

خَيْلٌ ج خُيُولٌ وَ أَخْيَالٌ: يىلقا ؛ ئاتلىق قوشۇن ، ئاتلىق قىسىم ؛ چەۋەنداز.

خَيْلٌ وَ رِجْلٌ : ئاتلىق ئەسكەر ۋە پىيادە ئەسكەر.

سِبَاقُ الْخَيْلِ : ئات بەيگىسى.

عَلَى الْخَيْلِ : ئاتلىق ، ئات مىنگەن.

خُيَلاَءُ: ھاكاۋۇرلۇق ، ئۆزىنى چوڭ تۇتۇش، تەكەببۇرلۇق ، مەنمەنچىلىك.

خَيْلاَنُ : قوناق گۇل ؛ ئادەم باش بېلىق.

خَيْلِيٌّ : ئاتلىق قوشۇنغا ئائىت ؛ يىلقىغا ئائىت.

خِيَمٌ : خاراكتېر ، تۇغما سۈپەت ، تۇغما خۇسۇ.

سىيەت ، تەبىئىي مىجەز.

خَيْمَةٌ ج خَيْمَاتٌ وَ خِيَامٌ : چېدىر ، ساتما.

«حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِى الْخِيَامِ» «قرآن» : ئۇلار (جەننەتنىڭ) چېدىرلىرىدا مەستۇرە هۆرلەردۇر.

خَيْمَةُ الْإِجْتِمَاعِ : چېركاۋ ، مۇناستىر ؛ يەلكەن.

خَيْمِيٌّ : چېدىرچى ، چېدىر تىككۈچى.

خَيَّاشٌ: چىپتا توقۇغۇچى ، چىپتىچى.

خَيَّاطٌ : ماشىنىچى ، تىككۈچى ، سەيپۇڭ.

خَيَّالٌ : ئاتلىق ئەسكەر ، ئاتلىق ، چەۋەنداز.

اَلشُّرْطَةُ الْخَيَّالَةُ ; ئاتلىق ساقچىلار قىسمى.

اَلْمُشَاةُ وَ الْخَيَّالَةُ : پىيادە ۋە ئاتلىق ساقچى قىسىم.

خَيَّامٌ: چېدىرچى؛ چېدىر تىككۈچى؛ چېدىر ساتقۇچى؛ چېدىردا ئولتۇرغۇچى.

خَيَّبَ يُخَيِّبُ تَخْيِيبًا الشَّخْصَ : مەغلۇپ قىلدى.

خَيَّبَ الْأَمَلَ : ئۈمىدسىزلەندۇردى.

خَيَّبَ طَلَبَهُ : تەلىپىنى رەت قىلدى.

خَيَّبَ مَسْعَاهُ : بىتچىت قىلدى ، تارمار قىلدى.

خَيَّرَ يُخَيِّرُ تَخْيِيرًا صَدِيقَهُ بَيْنَ شَيْئَيْنِ : دوستىنى ئىختىيارىغا قويدى ، تاللاش ئىختىيارىنى بەردى.

«مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللّٰهِ بَيْنَ شَيْئَيْنِ إِلَّا اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا مَا لَمْ يَكُنْ إِثْمًا» «حديث» :

پەيغەمبەر ئەلەيهىسسالام ئىككى ئىشنىڭ بىرەرسىنى تاللاشقا توغرا كەلگەندە گۇناھ بولمىسىلا ئۇلارنىڭ ئاسىنىنى تاللايتتى.

خَيِّرٌ ج خَيِّرُونَ : ياخشى ئادەم ، مەرھەمەتلىك ئادەم ، خەير - ئېهسان قىلغۇچى ، ياخشىلىق قىلغۇچى.

خَيَّسَ يُخَيِّسُ تَخْيِيسًا الدَّابَّةَ: ئۇلاغنى بويسۇندۇردى ، كۆندۈردى ، قامىدى ، سولىدى.

خَيَّسَ الشَّيْءَ : يۇمشاتتى.

خَيَّشَ يُخَيِّشُ تَخْيِيشًا الشَّيْءَ: ئورىدى ، چىپتا بىلەن ئورىدى.

خَيَّطَ يُخَيِّطُ تَخْيِيطًا الْخَيَّاطُ الثَّوْبَ: ماشىنىچى كىيىم تىكتى.

خَيَّطَ الشَّيْبُ رَأْسَهُ : چېچى ئاقاردى ، ئاق كىردى.

خَيَّفَ يُخَيِّفُ تَخْيِيفًا عَنِ الْقِتَالِ: ئۇرۇشتىن چېكىندى ، داجىدى.

خَيَّفَتِ الْمَرْأَةُ : ئايال بالىلىرىنى ئېلىپ كەلدى.

خَيَّلَ يُخَيِّلُ تَخْيِيلاً إِلَيْهِ كَذَا: ئوخشاتتى ، چىرايلىق كۆرسەتتى.

خَيَّمَ يُخَيِّمُ تَخْيِيمًا الْقَوْمُ : چېدىر تىكتى ؛ ئورۇنلاشتى ، ماكانلاشتى ، تۇردى.

خَيَّمَ الْحُزْنُ : قايغۇ باستى ، قايغۇ قاپلىۋالدى.

خَيَّمَ السُّكُونُ : جىمجىتلىق قاپلىدى.

خَيَّمَ بِالْمَكَانِ : مەلۇم جايدا تۇردى.

خَيَّمَ اللَّيْلُ : قاراڭغۇلۇق قاپلىدى ، قاراڭغۇ چۈشتى.